

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 2
**МІСЦЕ, ДЕ МИ ЖИВЕМО.
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ**

Робочий зошит для дітей
і матеріали
для батьків і педагогів

Учня / учениці _____ класу

Робочий зошит для 2-го класу до програми «Місце, де ми живемо» інтегрованого спецкурсу виховної спрямованості «Культура добросусідства» був розроблений у 2007–2009 рр. і адаптований у 2016 р. у рамках проекту Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток» за участю спеціалістів Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Робочий зошит створений відповідно до програми 2-го класу спецкурсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в навчальних закладах України (лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» Міністерства освіти і науки України №14.1/12-Г-436 від 30.07.2013 р.), й надрукований для апробації в ЗНЗ Чернівецької області

Авторський колектив:

Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України;

Бейлишина Валентина Василівна, вчитель-методист Колінковецького ЗНЗ Хотинського району, спеціаліст вищої категорії;

Одинак Марія Маноліївна, завідувач науково-методичним центром безперервної педагогічної освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області;

Унгурян Ірина Корнеліївна, викладач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

К. В. Алмазниковій, С. С. Араджионі, О. В. Банах, О. І. Боярчук, І. В. Бруновій-Калисецькій, С. М. Гакману, С. І. Данилову, Н. В. Захаровій, Т. М. Захаровій, Т. П. Ілащук, М. Ю. Кірик, М. М. Красикову, Ю. Г. Кононенку, Л. Ф. Кравцовій, Л. В. Кравчук, А. В. Макаренко, В. В. Михайлові, Л. В. Наумовій, В. І. Неупокоевій, А. Нікітченко, Л. В. Огурцовій, Н. Ю. Опенко, Т. В. Палько, Л. В. Петровій, О. К. Смирнову, Д. Статі, О. Г. Тимохінній, Н. Трищ, О. Тулбі, Н. А. Умерову, Л. П. Ходанич, М. Чумарній, С. В. Ягуповій

Рецензенти:

Гордійчук Оксана Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича;

Євтушенко Раїса Іванівна, головний спеціаліст відділу змісту освіти, мовної політики та освіти національних меншин департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України;

Черкез Інна Богданівна, кандидат філологічних наук, зав. кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою ІППОЧО

К-90 **Культура добросусідства: Місце, де ми живемо. Чернівецька область** : Робочий зошит для 2-го класу загальноосвітніх шкіл Чернівецької області / [автори-укладачі: М. А. Араджионі, В. В. Бейлишина, М. М. Одинак, І. К. Унгурян]. – К. : ТОВ «Контекст Україна», 2016. – 88 + IV с. : іл. – Англ., білорус., кримськотат., нім., польськ., рос., румун., укр.

ISBN 978-617-7356-14-0

Посібник створений відповідно до програми «Місце, де ми живемо» спеціального курсу «Культура добросусідства». Він призначений для ознайомлення школярів і їхніх батьків із рідним краєм, ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають у Чернівецькій області, для проведення системної виховної роботи, розвитку громадянської освіти, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії у колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів початкової школи на уроці, під час виховних годин, у гуртках і вдома.

ББК 74.200.50 (4Укр)

© Араджионі М. А., Бейлишина В. В., Одинак М. М., Унгурян І. К., укладання, 2016

© ІДЦ «Інтеграція та розвиток», макет, 2016

ISBN 978-617-7356-14-0

ВІТАЮ ТЕБЕ!

Я – бджілка Меліса! Ти пам'ятаєш мене? Минуло літо, і ми знову разом! Наша з тобою перша зустріч, твоє бажання дізнатися якомога більше про свою сім'ю, про тих, хто з тобою поряд, мене порадували. Ти дуже добре попрацював/попрацювала у першому класі, і в цьому році на тебе чекають не менш цікаві та захоплюючі подорожі дивовижним краєм нашої держави – Чернівецькою. І в цьому тобі буду допомагати не тільки я, а й усі, хто тебе любить, – твоя родина, однокласники та вчителі.

«Місце, де ми живемо» – так буде називатись наша нова велика подорож. Я спробую допомогти тобі по-новому побачити свою вулицю, свій район, село або місто; дізнатися, чому люди так люблять місце, де вони живуть, і що вони роблять для того, щоб воно стало ще кращим та затишнішим. На тебе чекають різноманітні екскурсії. Ти навчишся краще розуміти своїх друзів, виконувати цікаві завдання й сам/сама спробуєш скласти їх для своїх однокласників. Все нове, про що ти дізнаєшся під час наших подорожей або чого навчишся, знадобиться тобі в майбутньому. І вже незабаром ти сам/сама зможеш розповісти про свою батьківщину та різні культури твого краю. Ти замислишся над майбутньою професією й тим, як жити в гармонії з природою. А ще, я сподіваюся, продемонструєш приклади гостинності та сусідської взаємодопомоги, ввічливого та приязного ставлення до різних людей, які тебе оточують. Адже люди – це головний скарб будь-якої землі.

Хочу нагадати тобі спеціальні позначки, що допоможуть зрозуміти, як потрібно виконувати завдання під час нашої спільної подорожі Чернівецькою:

це цікаво,
поради бджілки

поміркуй,
дізнайся, склади,
відгадай

словничок

намалюй,
розмалюй,
домалюй

з'єднай,
обери,
знайди

прочитай,
запам'ятай

напиши,
закінчи
речення

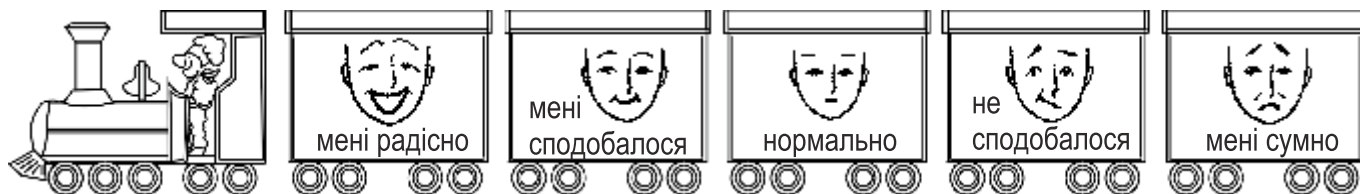

розкажи,
поміркуй
вголос

виріж,
наклей

Мені дуже хочеться дізнатися, чи сподобалися тобі наші зустрічі, тому в кінці кожної з них я попрошу тебе обрати таку маску, яка найбільше відповідає твоєму настрою. Виділи її та розмалюй.

Щастя тобі!

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ – КРАЙ, У ЯКОМУ МИ ЖИВЕМО

Прочитай вірш Олени Полянської «Ми малята українські». Розкажи, що ти знаєш про свою країну.

І кримчани, і сумчани,
Луганчани і кияни
Кажуть донечці і сину:
В нас держава – Україна!
Разом всі – одна сім'я ми:
Донеччани й полтавчани,
Харків'яни й вінничани.
Мелітополь, Кіцмань, Сміла –
Разом ми велика сила!

В Сімферополі і Львові
Хай лунає рідне слово!
І одеські, і волинські
Ми малята українські!
І бажає нам здоров'я
Прикарпаття й Подніпров'я,
Чернігівщина й Буковина
Й вся велика Україна.

Прочитай уривок із вірша Галини Російчук «Буковина – рідний край». Знайди свій район чи місто на карті.

За горами, за морями,
Де трембіти линуть,
Там літа мої лісами
З Черемошем плинуть.
Там мій край, моя земля,
Буковина-ненька,
Там мій дім, усе життя
Й матінка рідненька.

Де зоря дарує світло,
Росами вмива сади,
Де стрічають сіллю-хлібом,
Б'ють потоки Прут-води.
Там орнаментом життя
Долю вишиває,
Там малесеньке дитя
Пісеньку співає.

Напиши назву населеного пункту, в якому ти живеш.

Сімвол – знак, якась особлива прикмета

Символом Буковини є дерево бук. Його листя прикрашає герб Чернівецької області. Знайди серед малюнків зображення гілки бука й розфарбуй його.

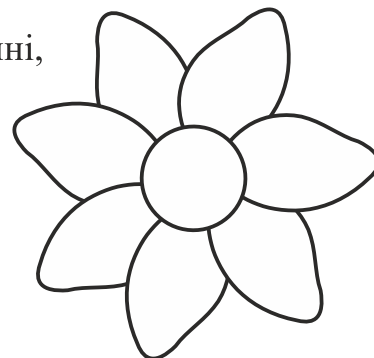
Розкажи, а що є символом твого населеного пункту і чому?

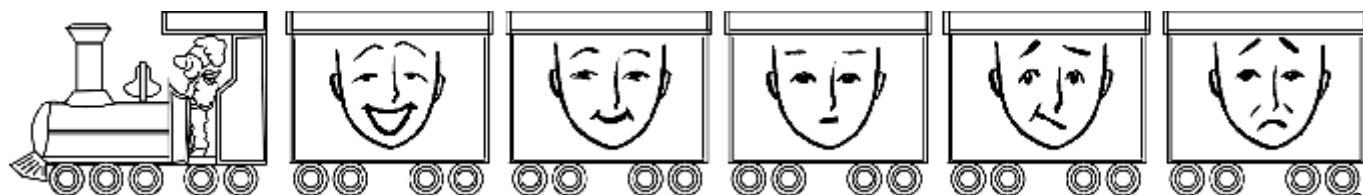
Придумай і намалюй який-небудь новий символ твого населеного пункту.

Загадай побажання людям, які живуть на Чернівеччині, на кожную пелюстку чарівної квіточки. Напиши їх.

Дізнайся, що побажали твої однокласники. Спробуй скласти разом із учителем спільний лист – побажання всім жителям нашого краю.

КОЖЕН ІЗ НАС ОСОБЛИВИЙ, АЛЕ ВСІ МИ МАЄМО БАГАТО СПІЛЬНОГО

Спробуй відповісти на наведені нижче запитання, вибираючи правильну відповідь або дописуючи свій варіант. Потім обміняйся зі своїм/своєю сусідом/сусідкою по парті зошитами та порадуйте, скільки відповідей у вас збіглося, а скільки – ні. Як ти гадаєш: чи може те, що є у вас спільного, або те, чим ви відрізняєтеся одне від одного, завадити вашому спілкуванню й дружбі?

1. Скільки тобі років?

2. Твоя стать?

3. Який твій колір волосся?

4. Яка спортивна гра тобі подобається?

5. Який твій улюблений напій?

6. Що тобі найбільше подобається робити під час дозвілля?

Прочитай вірш Марії Грицан «Ми люди». Поміркуй, що є спільного, а що відрізняє тебе від твого найкращого друга або подруги.

Ми всі неповторні, ми всі особливі,
 Буваєм – спокійні, буваєм – крикливі,
 Буваємо – добрі, буваєм – не дуже,
 Ми різними створені були, мій друже.
 Нас кожного мама своя народила
 І кожному світ по-своєму відкрила,
 Нам різні співали колись колисанки,
 Та ми зустрічаєм однакові ранки.
 Хоч ми дуже різні, та всі ж бо ми – люди,
 Тож будьмо людьми повсякчас і повсюди.

Напиши свою адресу. Знайди, хто з твоїх однокласників/однокласниць, знайомих чи друзів/подруг живе з тобою поруч.

Намалюй на окремому аркуші свій будинок та будинки своїх сусідів.

Згадай який-небудь гарний вчинок, який ти зробив (-ла) разом із сусідом.

Добери подібні слова до слова «дружити».

Доповни рядки оповідання «Про себе» та запропонуй окремо це зробити кожному члену твоєї родини. Таким чином ви складете розповідь про свою унікальність. Порівняйте ваші розповіді. Що спільного ви знайшли між собою? Що допомагає всім вам відчувати себе міцною, дружною родиною?

Я _____

(дві характерні для тебе риси)

Я хотів (-ла) би знати _____

(те, що тебе цікавить)

Я чую _____

(уявний звук)

Я бачу _____

(уявний об'єкт)

Я хочу _____

(реальне бажання)

Я уявляю собі _____

(те, що ти собі уявляєш, коли є вільна хвилинка)

Я відчуваю _____

(що ти відчуваєш, коли перебуваєш у родинному колі)

Я турбуюся _____

(те, що тебе справді турбує)

Я сумую _____

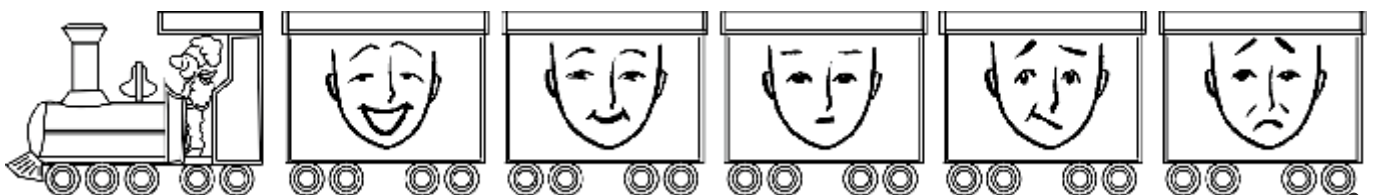
(те, що тебе найбільше засмучує)

Я радію _____

(те, що робить тебе щасливим/щасливою)

Небагато потрібно для того, щоб викликати усмішку, але усмішки досить для того, щоб все стало можливим.

ФОЛЬКЛОР ПРО БАТЬКІВЩИНУ, ДІМ, СУСІДІВ У КУЛЬТУРІ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Напиши разом із батьками слова «Батьківщина», «дім», «сусіди» різними мовами.

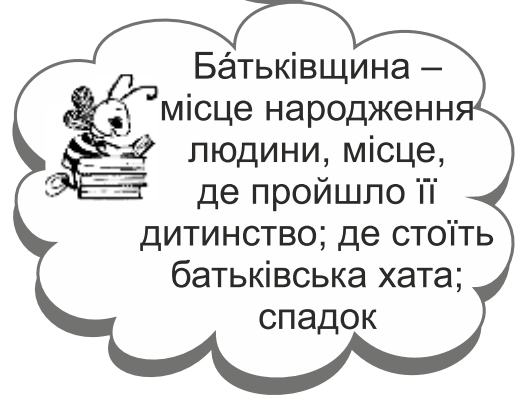
ТВОЄЮ РІДНОЮ МОВОЮ	ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ	РІДНОЮ МОВОЮ ТВОГО СУСІДА
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Спробуй знайти й підкреслити в прислів'ях слово «батьківщина» та словосполучення, якими це слово можна замінити. Розкажи, як ти розумієш ці прислів'я.

Весь світ обійшов, а рай у рідному краї
знайшов. (*Азербайджанське*)
На своїй землі як на небі. *На своїй*
землі як у раю. (*Білоруське*)
Кожен говорить про свою вітчизну.
(*Болгарське*)

Кожному свій куточок здається
найкращим. (*Польське*)
Всякому мила своя сторона. *Усякому*
мила своя сторона. (*Російське*)
Соловей троянду любить, а людина –
батьківщину. (*Турецьке*)

Розпитай батьків і напиши з їхньою допомогою яке-небудь прислів'я чи приказку про Батьківщину, оселю чи сусідів своєю рідною мовою.

Відгадай загадки. Поміркуй, що або хто насправді робить дім затишним?

Багато сусідів поруч живуть, а ніколи не бачаться. (Вікна)
We have legs but cannot walk. *У нас є ніжки, але ми не можемо гуляти.*
(Стілі і стільці!)

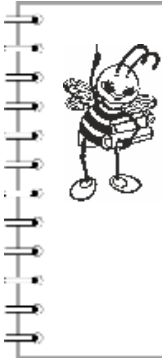
Поміркуй вголос, як ти розумієш прислів'я:

Сусід – дзеркало сусіда. (*Вірменське*)

Гарний сусіда миліший від вранішнього сонця. (*Грузинське*)

Краще купити сусіда, ніж купити дім. (*Румунське*)

Хто твій сусід, той тобі і родич. (*Українське*)

Фольклор у перекладі з англійської мови означає «народна мудрість, знання, народна творчість». Це створені народом поезія або казки, легенди, думи, пісні, анекдоти, прислів'я, приказки, народна музика, театр, танець, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво. Фольклор відображає повсякденне життя, цінності, мрії кожного народу. У нас під словом «фольклор» частіше за все розуміють усну народну творчість і музичні твори.

Спробуй прочитати українські прислів'я. Для цього треба правильно з'єднати обидві їхні частини.

Без брата проживеш,

від далекого брата.

Близький сусід кращий

хату купиш, а сусіда не продаси.

Який сусіда,

а без сусіда – ні.

Не купуй собі дім, а купуй сусіда;

така й бесіда.

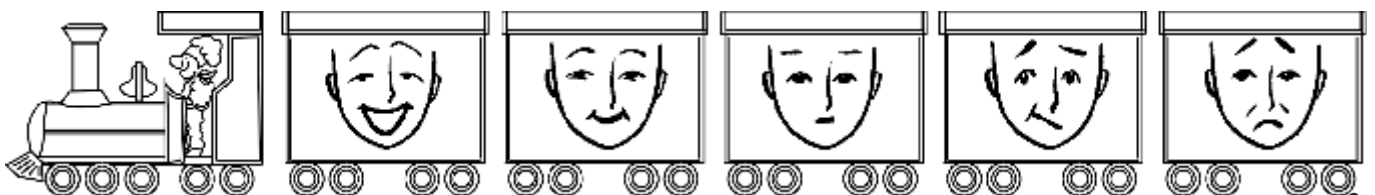

Придумай своє прислів'я чи влучний вислів про сусідів.

Спробуй знайти на сторінках цієї подорожі схожі за змістом прислів'я. З'єднай їх за допомогою стрілочок. Розкажи, як ти гадаєш, чому в прислів'ях різних народів є так багато спільного?

ВІРШІ, ЛЕГЕНДИ ТА КАЗКИ ПРО НАШ РЕГІОН

Розкажи вірш, легенду чи казку про свій регіон.

Напиши прізвища письменників свого регіону.

Прочитай акровірш Омеляна Поповича «Рідний край» та впиши назву його батьківщини.

Бував я не в однім вже краю,
Усього дива там видав,
Краси, яка хіба є в раю;
Однак там жити не бажав.

Вернувсь, домів я хоть не маю
Й частини всіх красот ти тут,
Нема, проте, як ти, мій краю.
Ах, ти наймильший в світі кут!

Прочитай вірші про різні куточки Чернівецької області. Який тобі найбільше сподобався і чому? Розкажи, чи ти вже подорожував/подорожувала своїм краєм? Які назви населених пунктів Чернівеччини тобі відомі?

НА БУКОВИНІ (уривок)

На Буковині світанок найясніший
І найтепліші сіються дощі.
Слова шепочуть зорі найніжніші
До місяця-опришка уночі.
Трава на Буковині найгустіша,
Ліси найзеленіші і сади.
Присвітанкова тиша найдзвінкіша
В криницях найсолодшої води.
Найголосніші солов'ї весною,
І найясніша осінь золота.
Цілющою вмиваються росою
Найчепурніші села і міста.
На Черемоші хвиля найбистріша,
Найвродливіше місто – з-над Прута.
Як писаночки, гори – найрідніша,
Найперша і найвища висота...

(В. Лелек)

МІСТО ЧЕРНІВЦІ

Тебе мати-осінь
радісно вродила
Під птахів відлітний переспів,
Золотою ковдрою
турботливо прикрила
Й провела у вирій журавлів.
Срібними нитками
бабиного літа
Гаптувала ймення:
«На Пруті Черн-град».
Досвітком в тумані біло оповита,
Викупала хвилями Прута.
Вже шість століть красуєшся
над світом,
Пережиті згадуючи дні...
Дороге і рідне усім дітям –
Європейське місто Чернівці.

(Т. Полубко)

БУКОВИНА (уривок)

Чудовий краю мрій, квітуча Буковино,
Великої України віть жива!
Прекрасні, щирі, працьовиті люди, –
Для них любов і хліб – одвічні два крила.

Ген полонини, річка Прут, озера сині,
Навкруг вінок Карпатських сивих гір.
На нашій славній, милій Буковині
Дзвінкоголосий спів луна до самих зір!
(Л. Горбачевська-Албанська)

ХОТИН (уривок)

Дощ в Хотині, жовта глина пливе від водички,
По парасольці краплини холодні товчуть,
Зелено долі, а там вдалині біля річки
Мури міцної фортеці угору встають.
Тут під моїми ногами завмерли сторіччя,
Світяться жовтий піщаник і білий вапняк,
Щось зруйнували, і тільки фортеця як вічна,
Як Україна, яку не зламати ніяк.
Можна вивчати тут наше далеке минуле,
В баштах історії знов відбивається плин:
Ці непохитні князь Галицький вивершив мури,
Турки це зводили, стіни ось ці від румун.
Я поступово обходжу споруди і вежі,
Дощ невгамовно бентежить минулого пил,
Радий, що я цю фортецю побачив, безмежно,
Бо Україну міцніше іще полюбив.

(В. Мірошник)

Поёт,
поетеса – автор
віршованих творів

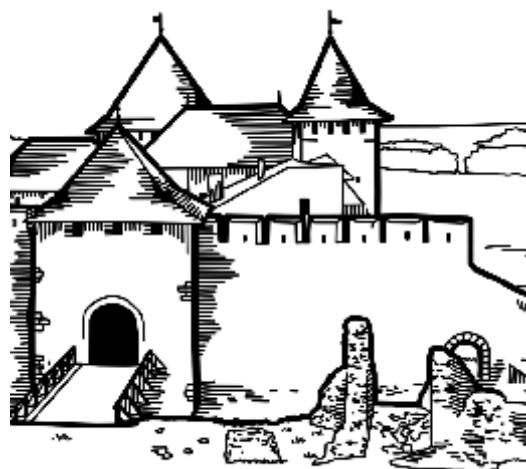
СТОЛИЦЯ БУКОВИНИ (уривок)

Мальовничі вулички вузенькі,
Чепурні будиночки, церкви –
Це твоє обличчя, рідне місто,
Ви – любов моя і гордість, Чернівці.
Пишні верби, мальви, горобина
Чернівцями милуються зрання.
Шелест буків сивих і калини
Всім країнам шлють палкі вітання.
Тож про те, що ми до всіх привітні,
Працьовиті, щирі і гостинні,
Що найкраще місто наше в світі,
Хай у всі куточки вістка лине:
Чернівці – столиця Буковини...

(В. Шпортак)

Розповідь –
усне чи письмове
викладення
якої-небудь події

ВИЖНИЦЯ

Знаю, Вижнице, є
Наче скарб на землі.
Бог таланти дає
Цій священній землі.
То не десь, не колись,
А усе наяву –
Лине в сонячну вись
Місто, де я живу.
(С. Ярема)

Ритм – рівномірне чергування яких-небудь елементів (наприклад, у звучанні, у русі). Ритм вірша створюється певним чергуванням наголошених і ненаголошених складів

Колись письменник М. Шварц навчив мене, як потрібно складати вірші. Спробуй скористатись його порадами, і в тебе обов'язково вийде!

- ☺ Писати вірші неважко. Вірші – це дружна компанія слів, які дуже схожі між собою, як хор: вони підспівують одне одному, й виходить співзвучність – рима.
- ☺ Щоб знайти риму до слова, потрібно прослухати його звучання й згадати інше слово, яке буде на нього відгукуватись, наприклад, якщо крикнути «кабачок», то луна відповість «-бачок» або «-чок». Зараз потрібно згадати слово, яке буде мати схоже закінчення й підходити за змістом вірша, наприклад, «лежить на сонці кабачок, підставив сонечку бочок».
- ☺ За допомогою луни легко знайти риму до найважчих слів. Наприклад, слово «процвітайте» – «-вітайте», «-тайте». Луною відгукується наголошений склад, а склад перед ним і закінчення слова відгукуються слабше й промовляються швидко, тому їх можна змінювати: «співайте», «майте». Може вийти рима: «У мирі, радості процвітайте та ніколи біди не знайте!»

Ріма –
співзвучність
кінцевих
складів рядка

Вірш – це
невеликий
поетичний
твір, у якому
є ритм та рима

Казка – твір
про вигадані
події, інколи
за участю
чарівної фантас-
тичної сили

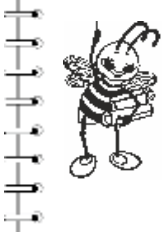

Прочитай вірш Н. Красоткіної «Дружба». Добери рими, використавши нижче-
подані слова та допиши їх у відповідних рядках.

Щоб могли ми гарно жити,
Треба вчитися _____
А не кидатись словами,
Щоб не стати _____
І запам'ятай собі –
З другом легше у _____
Друг нас виручити може,
У біді він _____
А як пісня, жарт чи сміх –
Радість ділиться на _____
Друг нас може захистити
Може з класом _____
Друг не стане кепкувати

І на людях нас _____
А як сварять всі навкруг –
Йде на захист справжній _____
І ніколи не забудь!
Й ти для друга – вірним _____
Й ще одне запам'ятай:
Друзів ти _____
Знай, моя дитино мила,
Дружба – це велика _____

(друзі, ворогам, итижжуби,
'итявоп, итиримоп, всіх, ежомош
друг, будя, ен, забудя, и,
'итявоп, итиримоп, всіх, ежомош
'итявоп, итиримоп, всіх, ежомош
'итявоп, итиримоп, всіх, ежомош)

Казки – не тільки цікаве проведення часу. Вони розвивають уяву й
багато гарних якостей у людині, відображають надії та мрії людей,
їхні думки та бажання. Тому ідеї казок, які склали зовсім не схожі
між собою люди, що живуть у різних куточках землі й розмовляють
різними мовами, дуже схожі.

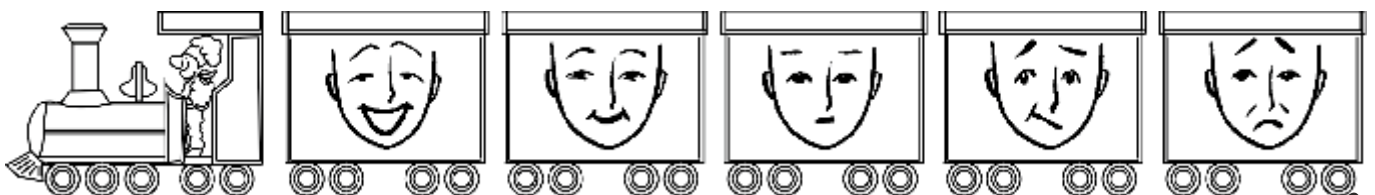
Склади невелику казку або вірш
про край, де ти живеш.

Наведи приклади казок різних
народів, зміст яких схожий
між собою.

Напиши назви відомих тобі казок і легенд Чернівецьчини.

«ПАМ'ЯТКА» – ВІД СЛОВА «ПАМ'ЯТЬ»

Пам'ятник – скульптурна чи архітектурна споруда на честь кого-небудь або чого-небудь

Пам'ять – це здатність зберігати й відтворювати відому людині інформацію

Пам'ятки можуть бути створені природою або руками людей. Вони розповідають про минуле нашої країни та її природу; про розвиток культури й різні події, що відбувалися в житті людей. Пам'ятки бувають:

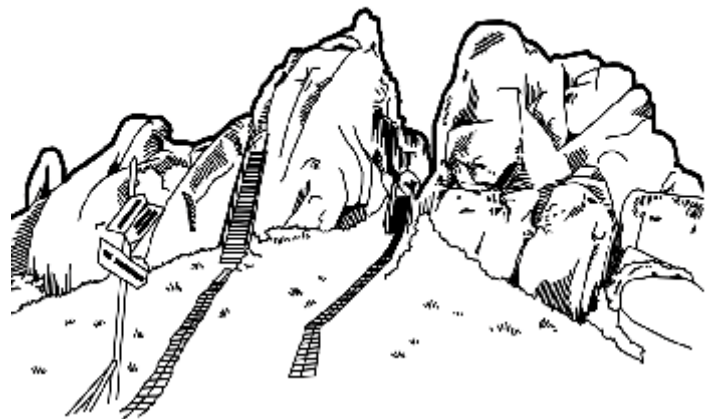
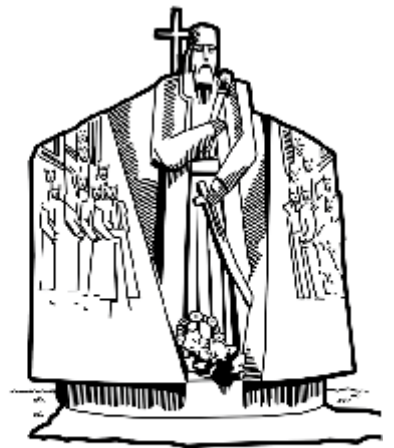
1) історичні: археологічні (залишки стародавніх поселень, кургани, різноманітні знахідки тощо), архітектурні (вали, будівлі, палаци, старовинні фортеці, укріплення, храми); надмогильні пам'ятники, пам'ятники на честь знаменитих людей або подій тощо;

2) культури й мистецтва: пам'ятники відомим музикантам, письменникам, художникам та ін., пам'ятки писемності й фольклору, предмети декоративно-ужиткового мистецтва тощо;

3) природні: пам'ятки, що створені природою, – водоспади, печери, рідкісні дерева, скелі тощо. Бувають і пам'ятки природи, які створені руками людей, – сади, парки, заповідники тощо.

Пам'ятка – предмет, що є нагадуванням про кого-небудь чи що-небудь; який-небудь залишок минулого

Які пам'ятки є у твоєму населеному пункті або в його околицях? Про що ці пам'ятки нагадують людям?

Намалюй пам'ятник, який ти бачив/бачила під час екскурсії.

До якої групи пам'яток можна віднести намальований тобою пам'ятник?

Склади розповідь про намальований тобою пам'ятник за планом:

1. Розташування пам'ятника.
2. Автор цього пам'ятника (якщо це відомо).
3. Зовнішній вигляд пам'ятника (з якого матеріалу виготовлений, його розміри, кого або що зображено, чи є які-небудь написи на пам'ятнику або на його постаменті).
4. Про що або про кого цей пам'ятник нагадує людям.

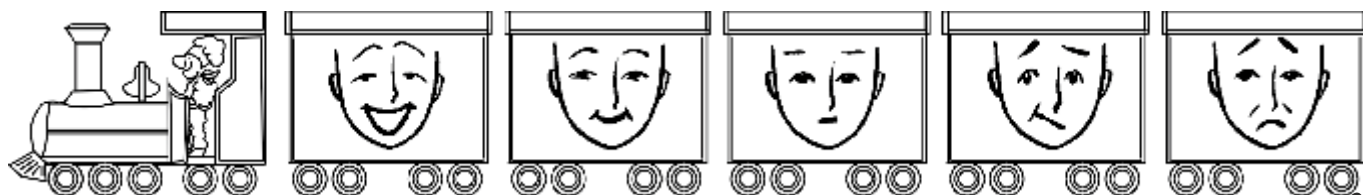

Культура –
все, що створено
людьми

Порадься з батьками і дай відповідь на запитання:

Які ще пам'ятники ти хотів/хотіла би бачити у своєму населеному пункті або в його околицях? Чому?

СВЯТІ ТА ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ Й ПАМ'ЯТКИ ПОРЯД З НАМИ, ТУРБОТА ПРО НИХ

Серед пам'яток історії й культури особливо виділяються святі місця. Це різні стародавні храми, могили святих, пам'ятники людям, які віддали життя за свій народ, Батьківщину та ін. Святими місцями також вважаються об'єкти природи (джерела, дерева, гори, пагорби або скелі незвичайної форми, кам'яні плити та ін.), що, на думку людей, мали надзвичайні властивості, тому могли дарувати фізичні та духовні сили, насагу жити й робити гарні вчинки. Деякі з них не дуже відомі й навіть не вважаються за пам'ятки, що охороняє держава. Проте для когось із людей ці святі місця є особливо цінними, значущими.

Святий – чистий, досконалий, праведний, пройнятий високими почуттями, божественний

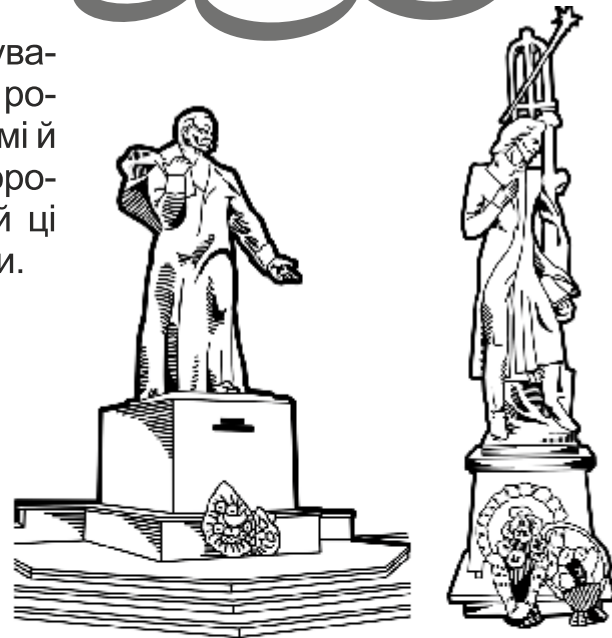
З'єднай назву з малюнком.

Монастир Св. Анни у Вашківцях

Пам'ятник Міхаю Емінеску

Пам'ятник Тарасу Шевченку

Успенський собор у Білій Криниці

Напиши, які святі чи пам'ятні місця ти знаєш у своєму населеному пункті або поблизу нього.

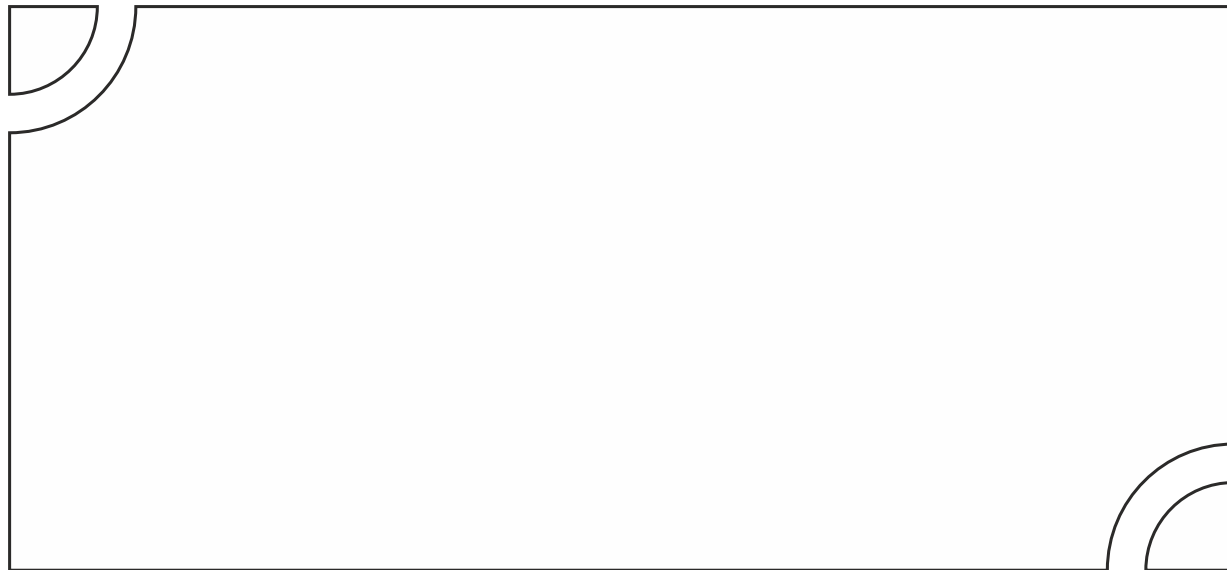

Поміркуй вголос, чому люди вважають ці місця святими. Для чого вони їх відвідують?

Намалюй або принеси фотографію якого-небудь пам'ятного або святого місця, яке відвідав/відвідала ти або твої близькі.

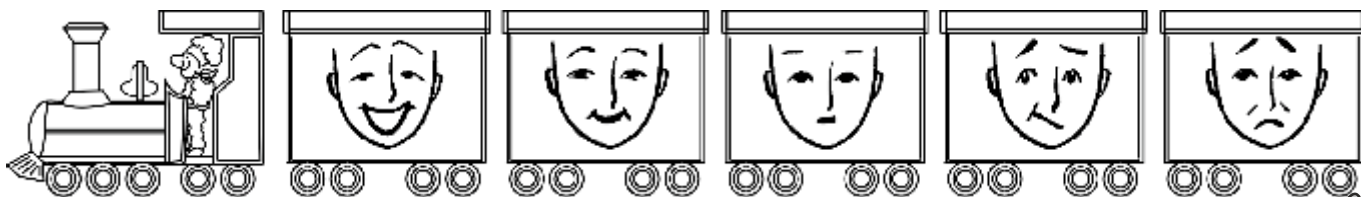
Поміркуй вголос, що означає «охороняти пам'ятник». Як потрібно піклуватися про нього? Наведи приклади шанобливого й нешанобливого ставлення до якої-небудь пам'ятки або святого місця.

Порадься з батьками і дай відповідь на запитання: яку допомогу могла б надати твоя сім'я для збереження пам'ятників у твоєму регіоні?

Напевно, й у твоєму населеному пункті є пам'ятки чи святі місця, до яких приходять тільки частина жителів села або міста, – це старі будівлі, у яких колись молилися їхні прабабусі й прадідусі, кладовища, пам'ятники визначним подіям та ін. Можливо, у твоїй сім'ї не заведено відвідувати святі місця або пам'ятники, створені руками інших людей, несхожих на твоїх близьких. Але це не означає, що ти маєш нешанобливо ставитися до них. Адже будь-яка пам'ятка – це духовне багатство не лише однієї групи людей, а й усіх жителів країни, всього людства. Тому у 2000 році в нашій країні був ухвалений закон «Про охорону культурної спадщини», який говорить про те, що турбота про збереження пам'яток є обов'язком кожної людини.

РІЗНОМАНІТТЯ КУЛЬТУР ЧЕРНІВЕЧЧИНИ

Прочитай вірш. Підкресли назви різних народів, які живуть у Чернівецькій області. Розкажи, які із цих назв тобі вже зустрічалися і де саме.

Українці й молдовани,
І румуни, і поляки –
Всі жили на Буковині
Та всі вмiли спілкуватись.
Росіяни та євреї,
Старовіри та вірмени
Жили разом і дружили
На теренах Буковини...

Народ – жителі країни або велика група людей, об'єднаних спільною територією, мовою, культурою й самоназвою

Плém'я – спільнота людей, пов'язаних родовими стосунками, територією, культурою, мовою й самоназвою

На теренах сучасної Чернівецької області завжди жило багато різних людей. З давніх-давен тут осіли предки сучасних українців – племена тиверців, уличів та інші. Подорожуючи зі сходу на захід або з півночі на південь, сюди приходили представники різних народів. Кожна людина могла знайти тут собі заняття до душі. Багато людей закохалися в цю землю і, оселившись тут, почали називати себе жителями Буковини або Бессарабії – відповідно до того, в якій частині сучасної Чернівецької області вони жили. Окрім українців, тут оселилися вірмени, євреї, молдовани, німці, поляки, роми, росіяни-старообрядці («липовани»), румуни, словаки, угорці та інші. Представники майже всіх цих культур і сьогодні живуть на теренах Чернівецької області, змінилася тільки їхня чисельність.

Чому люди приходили й оселялися тут? По-перше, Чернівеччина дуже зручно розташована на перетині важливих торгових шляхів. Крім того, тут є гори, долини, полонини, багато лісів, полів, садів, водойм; а головне – родюча земля та гостинні й працьовиті люди. Так само як і дороги, тут переплелися різні мови й культури, які сьогодні співіснують у доброму сусідстві й розвиваються, взаємно збагачуючи одна одну. Саме тому сьогодні Чернівецька область приваблює так багато гостей із різних куточків України та світу й стала важливим культурним центром Східної Європи.

Чернівеччина – музей просто неба, а твій регіон – це зала цього музею. Щоб скласти екскурсію цією залою, пригадай, які пам'ятки є там, де ти мешкаєш. Дізнайся, які племена або народи їх створили. З якими подіями вони пов'язані?

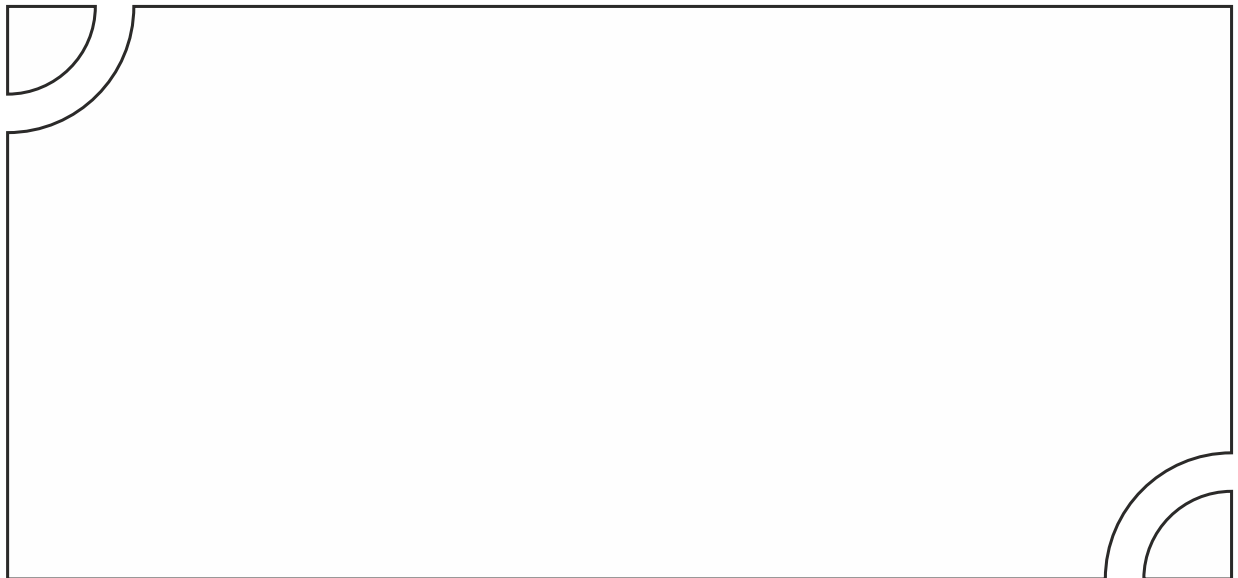
Послухай або прочитай вірш Григорія Вієру про рідний край румунською мовою або його український переклад. Подумай, якими мовами можуть розмовляти твої родичі та сусіди. Як ти гадаєш, чи може допомогти людині знання різних мов?

Am o casă printre ramuri
Am un sat întreg de neamuri,
Am un codru, o cîmpie
Am un grai ce-mi place mie.
Am un plai ca din poveste,
Altul mai frumos nu este.
El mi-i drag pînă la stele
Și pîn'dincolo de ele.

Все село – рідня велика,
Все моє – ліси і ріки.
Біля липи – біла хата,
Й рідна мова мами й тата.
В мене є цей край чарівний,
Де живе народ душевний.
Нема нічого на світі ближче
Ані під зірками, ні вище.

Намалюй, як ти собі уявляєш людей, які жили у твоєму населеному пункті багато-багато років тому.

Познач або допиши назви представників різних культур, які сьогодні мешкають у твоєму населеному пункті.

АЗЕРБАЙДЖА́НЦІ

КИТА́ЙЦІ

РУМУ́НИ

АРА́БИ

ЛИПОВА́НИ

ТАТА́РИ

БІЛОРУ́СИ

МОЛДОВА́НИ

ТУ́РКИ

ВІРМЕ́НИ

НІМЦІ

УГО́РЦІ

ГРЕ́КИ

ПОЛЯ́КИ

УКРАЇ́НЦІ

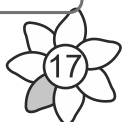
ГРУЗІ́НИ

РО́МИ

ЧЕ́ХИ

ЄВРЕ́Ї

РОСІЯ́НИ

Відгадай загадки про різні засоби пересування й поміркуй, на чому ще приїздили люди на Чернівеччину в давнину й приїздять у наш час.

Без ніг біжить, без голосу кричить,
очі – мов коло, та не бачить нічого.

(Автомобіль)

Не бджола, а гуде,
не птах, а летить.

(Літак)

Полотно, а не доріжка,
кінь біжить – сороконіжка.

(Поїзд)

Kierownica, dzwonek, koła z oponami.
Jedzie na nim Piotrek i rusza nogami.

Кермо, дзвоник і колеса,
рухається з місця ногами.

(Велосипед)

Біжить візок через струмок
і слід за собою замітає.

(Човен)

Розфарбуй той національний костюм, який тобі подобається найбільше.

Напиши, в які національні костюми одягнені діти, що танцюють у колі (дивись також на обкладинці зошита).

Поміркуй вголос, що трапилося б, якщо б усі люди, що тебе оточують, раптом стали схожими одне на одного.

Усі жителі Чернівеччини дуже гостинні. Коли в дім приходять гості, вони обов'язково пригощають їх. А яке частування може обійтися без хліба? Усі народи виготовляють хлібні вироби з борошна і води, але назви, форма цих виробів, піч, у якій їх випікають, бувають різні. Постарайся правильно з'єднати назви народів і тих хлібних виробів, які вони люблять готувати.

МАЦА

ПАМПУШКІ

КОЛАК

ПАЛЯНИЦЯ

ЛАВАШ

ВІРМЕНИ

ГРЕКИ

ГРУЗИНИ

ЄВРЕЇ

МОЛДОВАНИ, РУМУНИ

ТУРКИ

УКРАЇНЦІ

ФРАНЦУЗИ

ХАЛА

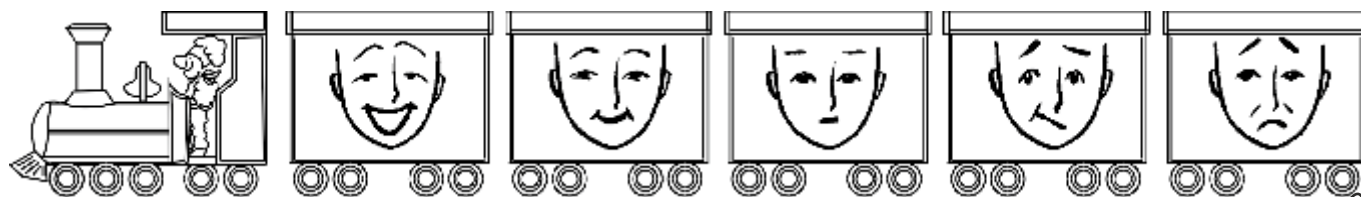
МАТНАКАШ

ЕКМЕК

ШОТІ

ПІТА

БАГЕТ

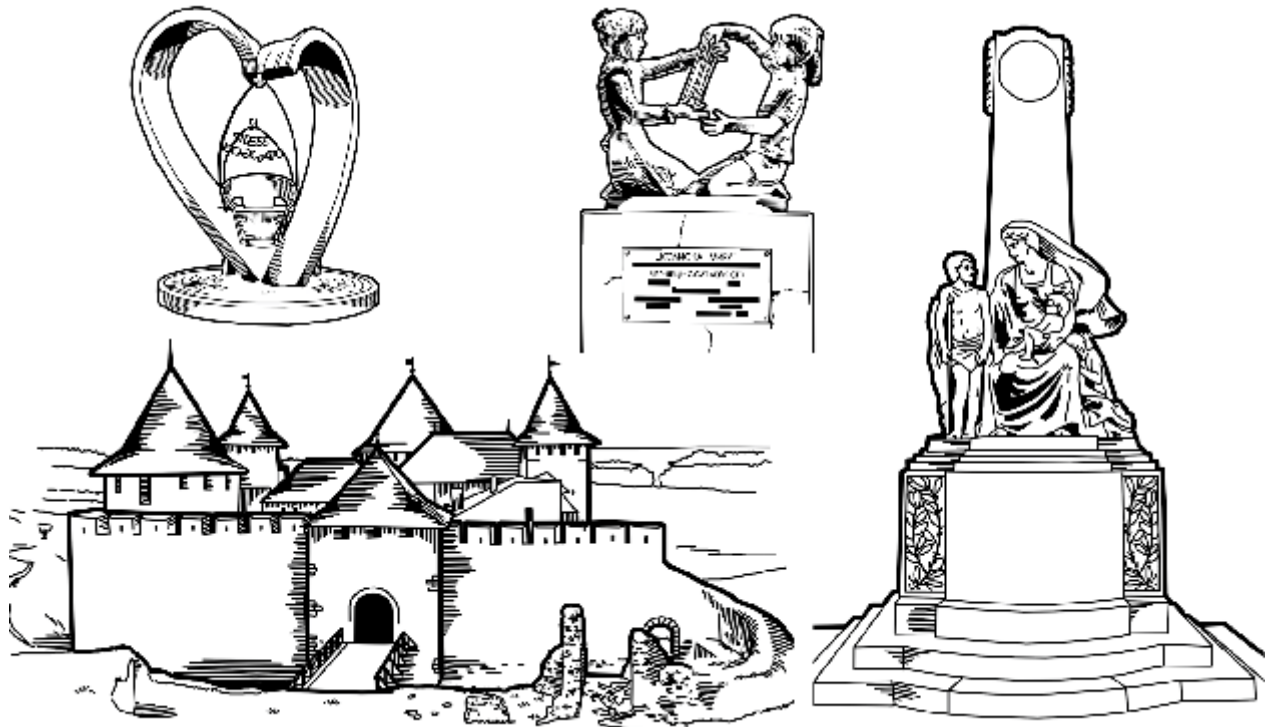
ПАМ'ЯТКИ ТА СВЯТІ ЧИ ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ, ЯКІ НАС ОБ'ЄДНУЮТЬ

Ти вже знаєш, що на Чернівецькій землі здавна жили представники різних племен і народів. І всі вони залишили після себе яку-небудь пам'ять – у легендах, казках, назвах водоймищ, населених пунктів, в археологічних або архітектурних пам'ятках. Ці пам'ятки дуже цінні для їхніх нащадків, що живуть у нашому краї. Але є пам'ятники, які дорогі всім жителям Чернівецької області без винятку, навіть тим, хто нещодавно почав називати цю землю своєю оселею. Наприклад, це пам'ятник знаменитому співвітчизникові або значущій події, що відбулася в нашому регіоні, пам'ятник захиснику Батьківщини, пам'ятник Гідності, Дружбі, Любові, Милосердю, Миру, Мудрості та іншим важливим цінностям чи людським чеснотам. А може бути пам'ятник спільному історичному минулому чи омріяному майбутньому. Ці пам'ятки можуть об'єднати не тільки всіх жителів твого населеного пункту, Чернівецької області, а й всієї України.

Співвітчизники – люди, що мають спільну Батьківщину; вихідці з однієї країни

Роздивись уважно малюнки разом із батьками або вчителем. Розпитай їх: як ці пам'ятники та пам'ятні місця можуть об'єднувати людей?

Розкажи, який пам'ятник тобі сподобався найбільше і чому.

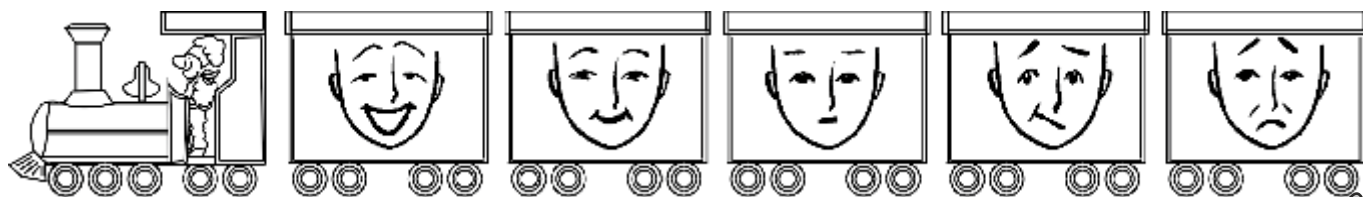
Подумай та запиши правила поведінки під час відвідування пам'яток.

Придумай і намалюй який-небудь добрий, веселий пам'ятник, який би об'єднав твоїх однокласників чи навіть усіх мешканців твого населеного пункту.

Придумай і напиши його назву.

ЗНАЙОМСТВО З РІЗНОМАНІТТЯМ СПОРУД. АРХІТЕКТУРА. КУЛЬТОВІ СПОРУДИ

Архітектóра – це мистецтво розташовувати, будувати й прикрашати будівлі

Спорóда – будь-яка велика будівля різного вигляду й призначення

Є багато споруд, перед якими хочеться зупинитися й ретельніше їх роздивитися. Серед них є як сучасні будівлі, так і ті, що були побудовані дуже давно. Усі вони створені за законами краси, які були описані людьми ще в давнину. Із зведення цих законів і виникла архітектура – наука про будівництво красивих і зручних будівель.

Різноманітність видів споруд, які нас оточують, залежить від рівня розвитку суспільства, від побуту й культури людей, які живуть у регіоні, від рельєфу й клімату, а також від будівельного матеріалу й техніки спорудження. Усі будівлі, які ти бачив/бачила під час екскурсії, можна розділити на групи: 1) житлові, тобто ті, у яких живуть люди, 2) громадські – ті, куди люди приходять вчитися, відпочивати, працювати, вирішувати важливі питання, 3) культові – ті, у яких люди моляться й розмірковують.

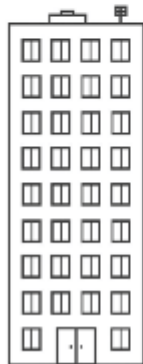

Розглянь малюнки й покажи стрілочками, до якої групи будівель вони належать.

ГРОМАДСЬКІ

ЖИТЛОВІ

КУЛЬТОВІ

Напиши, які громадські будівлі є у твоєму населеному пункті.

Two empty rounded rectangular boxes for writing.

Прочитай вірш Володимира Орлова в перекладі Ольги Тимохіної. Розкажи, чи був/була ти колись на будівельному майданчику.

Ось майданчик будівельний.
Тут стоять умілі вельми
Трактори, вантажівки,
Екскаватори, котки.
Автокран все тягне шию,

Мов жирафа довгошия.
Всі вони з майстерним хистом
Нам будують нове місто.
І будинки зводять нам,
А також високий храм.

Відгадай загадки про знаряддя та машини, які ти можеш побачити на будівельному майданчику.

У мене в хазяйстві є штука така –
З маленькими сходами, переносна.
Стоячи на ній, можна стіни білити
Або зручно лампочку
в люстру вкрутити.
(енигадл)

Швидко гризе, дрібно жує,
Сама не ковтає.
Що це, хто відгадає? (вжлгп)

Будівельнику без них нічого робити,
Не збудує школу, дім і садок, де діти.
Починається на «Це»,
здогадалися, що це?
(лґелга, ґемєнт)

Рот залізний, хвіст дерев'яний.
(Соира)

Сто один брат усі в один ряд
зв'язані стоять.
(нежкар)

Ростом невеличка, ні звір,
ні пташка, а землю риє,
будинок будує.
(втапоп)

Землю він ковшем копає.
Якщо треба – засипає
Яму або котлован.
Він машина – титан!
(Екскаватор)

Чи знаєте ви, що архітектура – це не просто будівлі й споруди, а ще й мистецтво організовувати простір, необхідний для життя та діяльності людей. За призначенням архітектуру поділяють на три основні види: 1) містобудування (створення нових міст, селищ, реконструкція старих міських районів тощо); 2) архітектура об'ємних споруд (житлові будинки, театри, школи, магазини, заводи, фабрики); 3) ландшафтна архітектура (сади й парки, міські сквери, бульвари, басейни, фонтани). Тому й архітектори бувають різні: хтось уміє придумувати красиві будівлі, хтось – фонтани й альтанки, а хтось проектує міста.

Прочитай вірш Івана Мацинського «Рідна хата». Який вигляд має звичайна хата у твоєму населеному пункті? Опиши її.

Все в тобі таке знайоме,
Рідна хато, рідний доме.
Всі ми любимо рідний дім –
Народились ми у нім.
В ріднім домі рідна мати

Край свій вчила шанувати.
Рідна хата, рідний дім
Серце гріє нам усім.
Ой багатша ти над злато,
Рідна стріхо, рідна хато!

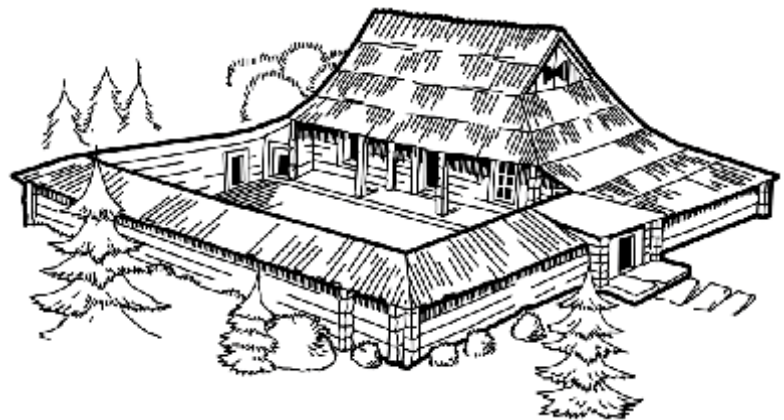

Прочитай розповідь про традиційне житло на Буковині та в Бессарабії і порівняй давні будинки із сучасними. Відвідай з однокласниками/однокласницями або з батьками Музей народної архітектури і побуту у Чернівцях та віднайди хату, подібну до тих, що будувалися у твоєму районі.

Колись давно наші предки придумали найбільш зручні для різних районів сучасної Чернівецьчини житлові будинки. Хати в горах відрізнялися від низинних. У гуцулів будівельним матеріалом правила смерека, а в людей на рівнині – бук і дуб. Покривали хати солом'яно або дерев'яними дощечками – гонтою. Значно пізніше почали зводити стіни з каменю та саману – блоків із глини та дрібної соломи, а дах – покривати черепицею чи залізом (бляхою). Майже скрізь на Гуцульщині хата називається по-давньому – «хижа». Перед хатнім порогом лежав широкий камінь. Вважалося, що він оберігає обійстя від злих сил. Коли стару хату розбирали, камінь переносили і клали на місце перед порогом нової хати.

Цікавими були гуцульські ґражди – замкнуті зусібіч двори. У ґражду не могли пройтись непоміченими ні злодії, ні звірі. За стінами власної хати люди завжди почувались у безпеці. Для літування – випасу худоби на полонинах – зводили дерев'яні колиби – круглі дерев'яні однокімнатні хати з отвором для диму вгорі. Узимку худобу утримували в зимівках – стайні в горах, де зберігалося сіно.

У різних районах Чернівецьчини будинки були зовні різними. Однак у кожному містились хата (кімната), сіни і комора. У кімнаті стояла велика піч, а сіни та комора не обігривались. Вхід у хату починався довгим, вздовж усієї стіни, вузьким ґанком. Його дерев'яні частини прикрашали різьбою. У низинних селах ґанок, як і весь двір, обвивали виноградні

лози. Це давало влітку приємну прохолоду. У буковинських українців, румунів, німців та інших житло було схожим. Люди мешкали в довгих хатах, у кожній частині яких проживали різні сім'ї однієї родини. Біля будинку зводили будівлі для худоби і птиці, у них зберігали зерно, сіно, яблука, сир тощо.

Більше ста років тому в Бессарабії молдовани й українці будували оселі переважно із глини, дерева і дикого каменю. Давніші й бідніші хати називали «хворостянками», бо вони не мали підмурка (фундаменту), а їхні стіни зводили так: у закопані стовпчики, що скріплювалися жердинами, вертикально вплітали хворостняк, лозу. Цей каркас з обох сторін обліплювали шарами глини з соломою. Більш заможні люди будували хати з вальків або цегли із глини, змішаної з соломою. Стіни хати всередині та знадвору білили білою глиною. Стріху віддаляли від стін на відстань до одного метра, щоб хоч трохи захистити глину, з якої будувалося житло, від дощу та снігу, а влітку – від палючого сонця.

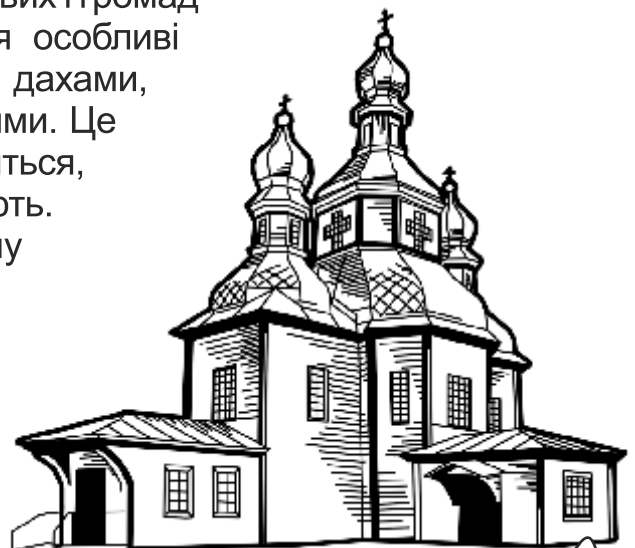

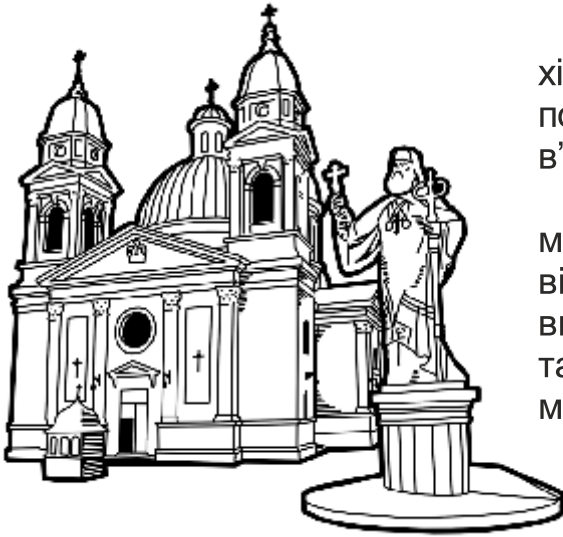
Що нового ти довідався/довідалася з розповіді? Чому, на твою думку, раніше зводили житло з дерева? З чого зроблені стіни у твоєму будинку? Скільки у ньому кімнат і як вони називаються?

Під час прогулянки своїм населеним пунктом ти, напевно, звернув/звернула увагу на те, що серед житлових і громадських будівель інколи зустрічаються особливі споруди – з незвичайними високими дахами, куполами, башточками або дзвіницями. Це культові будівлі, у яких люди моляться, слухають мудрих людей і розмірковують. Такі будівлі називають храмами, тому інколи бібліотеку, музей або театр – місця, де люди теж залучаються до мудрості, до знань і до прекрасного, – називають храмом науки або храмом мистецтва.

Чернівеччина може пишатись рідкісними пам'ятками культової ар-

хітектури, наприклад Іллінською церквою в Топорівцях, Миколаївською – в Чернівцях, дерев'яними храмами Герцаївського району тощо.

А ще на Чернівецьчині одне поряд з одним можна побачити храми різних церков і релігій – вірменські, православні і греко-католицькі церкви; католицькі та протестантські костьоли, кірхи і молитовні будинки, іудейські синагоги. Подорожуючи Україною та світом, жителі Чернівецької області можуть

відвідати також мусульманські мечеті, буддійські пагоди тощо.

Релігія – погляди та уявлення, засновані на вірі в Бога; в давнину – віра в незрозуміле, в чудодійні сили природи та істот

Культ – релігійне служіння божеству; захоплення, поклоніння, шанування

Поміркуй вголос, чим відрізняється зовнішній вигляд культової будівлі від іншої споруди.

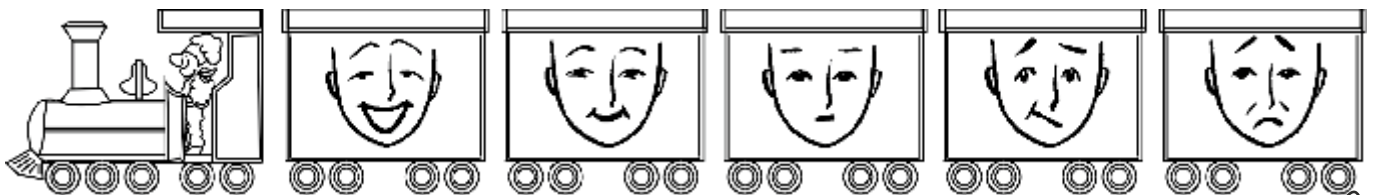
Намалюй яку-небудь культову будівлю, яка є у твоєму населеному пункті або яку ти бачив/бачила під час екскурсії. Запиши її назву.

Проведи кольоровими олівцями по лініях, що з'єднують назву культової споруди із малюнком.

КАПИЩЕ   КАПЛИЦЯ   КОСТЕЛ   МЕЧЕТЬ   МОНАСТІР

ПАГОДА   СИНАГОГА   ЦЕРКВА

ЗНАЙОМСТВО З ПРОФЕСІЄЮ АРХІТЕКТОРА

Архіте́ктор –
у перекладі
з грецької мови
«старший будівельник»,
фахівець зі спорудження
будинків

Проє́кт –
1) розроблений план
побудови, спорудження
чого-небудь;
2) запланована справа або
викладення її письмово
чи в кресленнях

Прочитай вірш Наталії Тріщ «Мій тато архітектор». Що нового ти дізнався/
дізналася про цю професію?

Архітектор в мене тато,
І робота в нього – свято,
Бо дарує радість всім,
Він новий будує дім.
Олівцем він на папері
Ставить стіни, вікна, двері.
Ось дитяча, тут вітальня,

Ванна, кухня, світла спальня,
Є робочий кабінет
І, звичайно, Інтернет.
Заживуть в будинку люди,
Буде гамірно усюди,
Домалюють щастя й сміх,
Бо татусь цього не зміг.

Прочитай текст і поміркуй, чи були б міста та селища нашого краю такими гарни-
ми й неповторними, якщо б у них не жили й не працювали люди з різних куточків
світу, які збагачували Чернівецьчину культурним надбанням своїх народів.

Чернівецька область славиться своїми пам'ятниками архітектури,
які спроектували талановиті архітектори, відомі далеко за межами
нашого краю. Це були люди різного етнічного походження – вірмени,
євреї, німці, норвежці, румуни, угорці, чехи, українці та інші. Всіх їх
об'єднувало те, що вони були дуже освіченими людьми, справжніми
майстрами своєї справи й прагнули зробити міста і села на теренах
сучасної Чернівецької області гарними і неповторними, затишними і
зручними для життя. Серед найбільш відомих архітекторів, які будували
Чернівці, можна згадати Фердинанда Фельнера і Германа Гельмера, які
є авторами проекту Чернівецького театру; Губерта
Гесснера і Прокопа Шупіха, які спроектували сучас-

ний Художній музей; Йозефа Главку, що побудував комплекс, у якому тепер розміщується Чернівецький університет; Оскара Ласку, Теофіла Гансена та ін. Вдячні чернівчани поставили Йозефу Главці пам'ятник у парку поряд із його архітектурним шедевром.

Прочитай уривок із вірша Івана Драча «Будівельники». Розкажи, як ти думаєш, чим професія архітектора відрізняється від професії будівельника.

За селом, коло струмка,
Де ялиночка струнка,
Йде робота без упину:
Там дівчата місять глину,
А Тимко мурує дім, –

Світла радість буде в нім.
Павлик також не нудьгує,
Вікна й двері він майструє...
І росте мале село,
Ще такого не було.

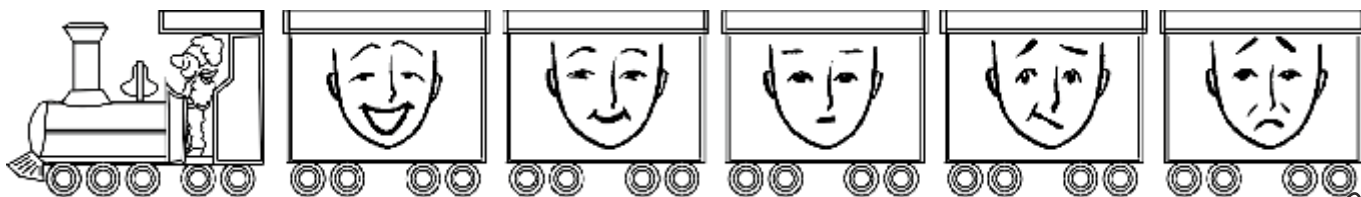
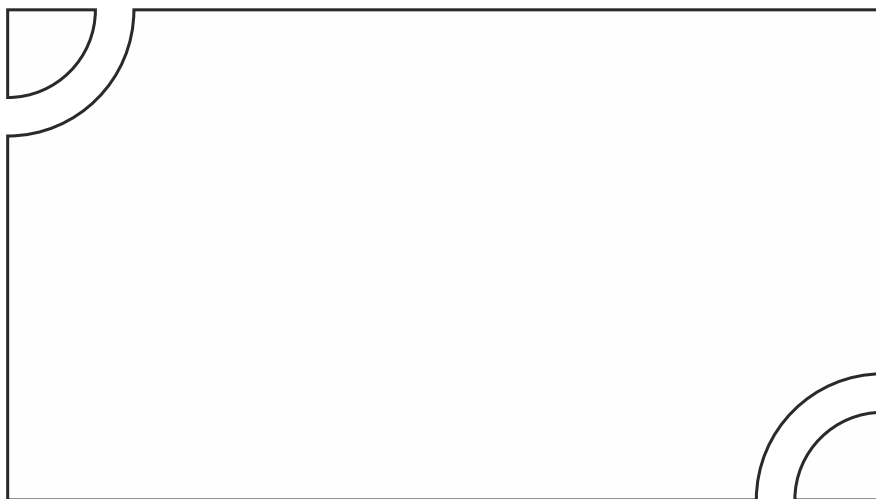
Прочитай уривок із вірша кримськотатарського поета Нузета Умерова «Наш дім» у перекладі Ольги Тимохіної. Напиши, представники яких ще професій допомагають архітекторові втілити в життя його задуми.

Прийшли будівельники і помаленьку
Для нас змурували будинок новенький.
І теслі прийшли, щоб хутчій якомога
Були в домі двері, і вікна, й підлога.
Електрики дріт закріпили цвяхами,
І дім засміявся надвечір вогнями.
А газівник підключив піч до газу,
І стала духовка гаряча відразу.

Уяви, що ти виріс/
виросла і став/
стала архітектором.
Придумай і нама-
люй будинок,
у якому жила б
твоя сім'я.
Розкажи, чим він
відрізняється від
будинку, в якому
ти живеш зараз.

ІНТЕР'ЄР У РІЗНИХ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУДАХ. ПРИКРАШАЄМО СВОЮ ОСЕЛЮ

Інтер'єр – внутрішній простір будівлі, приміщення, а також його облаштування та художнє оздоблення

Начіння – різні предмети домашнього вжитку (посуд, інструменти тощо)

Відгадай загадки.

Хоч у нас чотири ніжки,
Ми не мишки і не кішки.
Хоч і маємо ми спинки,
Ми не вівці і не свинки.
Ми не коні, хоч на нас
Ви сідали безліч раз.
(ЦІПЦ)

Є комп'ютерний, письмовий
І кухонний кольоровий.
Ми за ним навчаємось
І ще їмо та граємось.
(ЦІПЦ)

Одяг у собі збирає,
По полицках розкладає.
Є стандартна, є висока,
є вузька, а є глибока.
(ЕФАП)

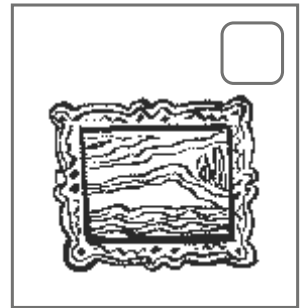
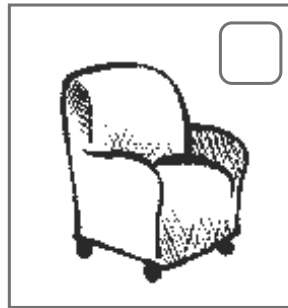
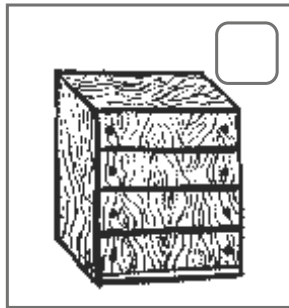
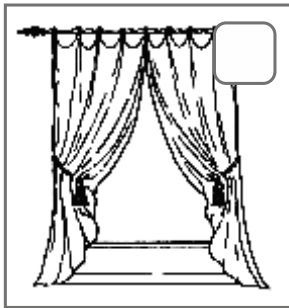
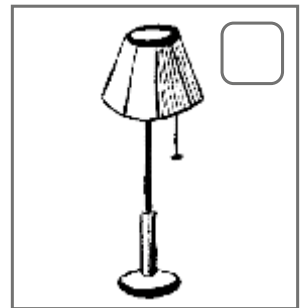
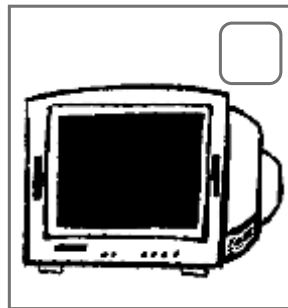
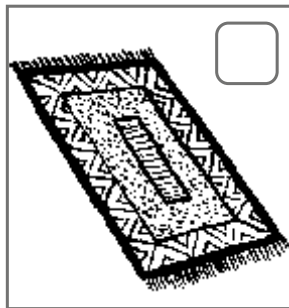
Є цей прилад в кожній хаті,
Що це, можете сказати?
Для матусі серіал і футбол для тата
Може скринька ця чудова легко показати!
(ДОВІВІЗОР)

Йде років двісті, але стоїть на місці,
Лічить людський вік, але не чоловік.
(ЖИНИВІГО)

Він не ліжко, хоч спимо,
Лежимо і сидимо.
Не простий, а розкладний,
Невеликий і зручний.
(ЛІВАН)

Вибери ті предмети, які, на твою думку, допоможуть зробити будь-яку кімнату зручною та затишною.

Скільки кімнат у будинку або квартирі, у якій ти живеш? Напиши, як вони називаються твоєю рідною мовою.

Розкажи про свою улюблену кімнату за планом:

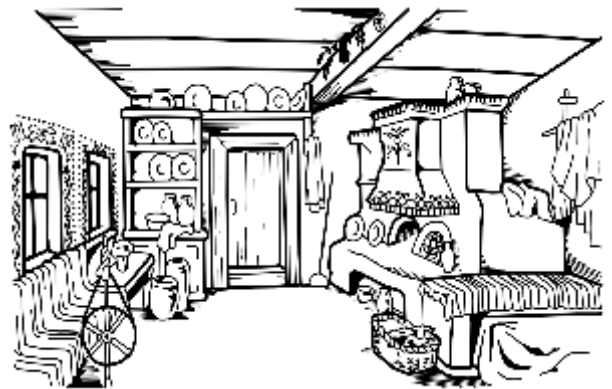
1. Скільки вікон у твоїй кімнаті, якого кольору стіни, стеля.
2. Які меблі стоять у кімнаті, якого вони кольору.
3. Які речі, предмети роблять цю кімнату красивою, зручною й затишною (квіти, книги, світильники, штори тощо).

Намалюй, яким ти бачиш інтер'єр своєї власної кімнати в майбутньому. Не забудь розфарбувати малюнок.

Найбільш поширений тип старовинної української хати – це житло з трьома приміщеннями: центральне – сіни, а ліворуч та праворуч від сіней будувалися комора та житлова кімната, яку також називали «хата». У яку б українську хату ми не зазирали, скрізь знаходимо те саме: вхід до хати – із сіней, відразу ж біля входу з одного боку – піч у кутку, з другого – в іншому кутку або біля печі – полиця для посуду, чи мисник. Між піччю і вузькою стіною хати розміщений піл, тобто дерев'яний поміст, на якому спали, або пересувне ліжко. На покутті, під іконами, ставлять стіл, уздовж стін – лави, біля столу ще ослін, або рухома лавка. Над ліжком або полом підвішена на прикріплених до стелі шнурах жердка, на яку вішали одяг, також поруч до стелі підвішували й колиску, якщо в хаті була мала дитина. Речі зберігалися у скрині – великому дерев'яному ящику з кришкою, – яка зазвичай була гарно оздоблена мальованими квітами чи різьбою.

(За Ф. Вовком, 1916 р.)

За давніх часів як зовнішній вигляд, так і інтер'єр помешкань у представників різних культур Чернівецьчини в основному були схожі. Відмінності були пов'язані лише з місцем проживання людей (у горах або на рівнині). Трохи відрізнялися також опалювальні системи, назви кімнат і релігійні предмети. Наприклад, будинки євреїв відрізнялися від українських. Оскільки торгівля була основним заняттям євреїв, то житло часто ставало й крамницею. Тому зазвичай їх розплановували так, щоб мати вихід одразу на вулицю, а вікна і двері були більших розмірів, ніж в українських хатах. В українській хаті повсякденний одяг тримали на жердці, в єврейській – його чіпляли на позабиваних у стіну цвяхах та кілках. Не було по єврейських хатах лав та ослонів – користувалися стільцями. Цікаво, що у євреїв зазвичай було більше посуду. Це пов'язано із релігійною традицією: наприклад, для молочних і м'ясних страв кожна господиня тримала окремі горщики. Гріх було також готувати рибу в молочному чи м'ясному горщику. Був і спеціальний пасхальний посуд – як столовий, так і кухонний. Ним користувалися тільки раз на рік.

Прочитай вірш Василя Симоненка «Прощання Ф. Кравчука... зі старою хатою». Як ти гадаєш: чому автор пише про хату як про живу істоту?

Ти стоїш, небагата й непишна,
Виглядаючи з саду в луг.
Рясний цвіт обтрусили вишні
На солом'яний твій капелюх.
Ти приймала і щастя, і лихо,
Поважала мій труд і піт,
Із-під сірої теплої стріхи
Ти дивилася жадібно в світ.
Відчиняла ти лагідно двері
Для нового життя й добра,
Друзів кликала до вечері,
Рідна хато моя стара.

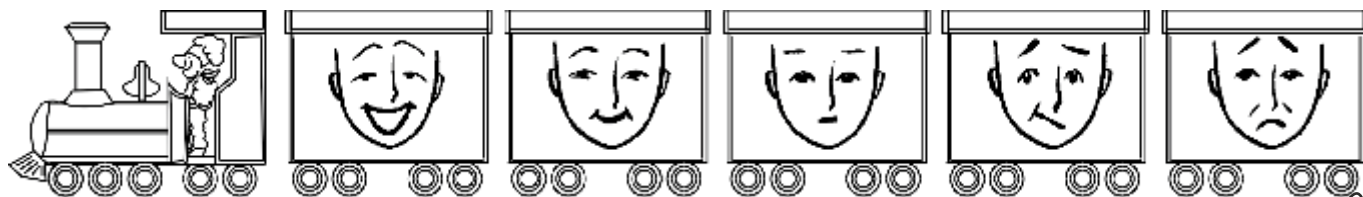
В нову хату ідуть твої діти
З сміхом, з піснею, як вогнем.
Як же радість тобі втаїти
Під старечим своїм брилем!
Ти була мені наче мати,
Ти служила мені як могла –
Кожна кроквочка, кожна лата
Не жаліла для нас тепла.
Тож сьогодні і в тебе свято,
В шибках вогники голубі.
Переходячи в нову хату,
Говорю я: – Спасибі тобі!

Надзвичайно багато спільного з українською культурою і побутом зафіксовано в архітектурі молдовського села. Клуня, відкритий тік, дво- і трикімнатне житло (хата – сіни – комора) наслідують український тип забудови. Під впливом природних умов молдовське житло на Буковині, як і українське, мало двосхилий дах. У Чернівецькій області збереглося традиційне планування сільських будинків молдован, зате зменшилося число відкритих галерей, з'явилися веранди, багатокімнатні будинки. Багато в чому схожий інтер'єр молдовського й українського житла: ткані рушники, доріжки, килими, верети — постійні у внутрішньому оздобленні селянського житла. Українські та молдовські хати щедро декоруються ззовні. Це дерев'яні різьблені деталі, випилюване дерев'яне мереживо, що прикрашає стіни, дахи, веранди, різнокольорові тоновані стіни та ін.

Розпитай своїх бабусь та дідусів про те, яке кімнатне начиння, меблі були в їхніх домівках, коли вони були маленькими. Спробуйте разом зробити малюнки цих речей на окремому аркуші.

КУТОЧОК ПРИРОДИ В КЛАСІ Й УДОМА

Відгадай загадки про тварин.

У хаті зачинилася,
Тихенько причаїлася
Та сидить німа від страху.
Ви впізнали? _____
(Черепак)

У хаті я мишей ганяю,
Вуса ще з дитинства маю,
Миюсь лапкою щодня.
Я пухнасте _____
(внєшок)

В нас гуляє біля тину,
Має носик-намистину,
Схожий він на будячок.
Це колючий _____
(коњажі)

Довгі вуха, куций хвіст,
До мисливства в нього хист:
Все знаходить навмання.
Це маленьке _____
(внєпуг)

У лусці мої боки –
Вони холодні та слизькі.
Плавать можу досхочу,
Але все життя мовчу.
(Риба)

Повзун повзе, на базар голки везе. (Іжак)
Є крила, а не літає. (Риба)
Двічі родиться, а раз умирає. (Птах)
Без рук, без ніг, а по землі ходить. (Змія)

Намалюй тварину або рослину, про яких ти піклуєшся вдома.

Розкажи про свого улюбленого вихованця – тваринку або рослину.

Клімат –
стан повітря в якій-небудь
місцевості, погода.
Мікроклімат –
кліматичні умови, створені
в обмеженому просторі

Фітонциди –
леткі речовини,
що виділяються
рослинами. Вони
здатні вбивати
мікроби

Напиши, якого вихованця ти мрієш мати у своїй оселі, коли станеш дорослим/дорослою.

Кімнатні рослини – це живі істоти, наші тихі й безмовні супутники. Вони нічого не просять, але здатні відповідати на турботу. Коли їх поливають, спущують землю, підживлюють, вони зростають і гарно квітнуть. Багато з них є прибульцями з інших країн, їхніми посланцями, які передають привіт з різних куточків землі й можуть стати провідниками в далекі, цікаві світи. Наші зелені друзі не лише тішать око, а й дуже корисні для здоров'я людей.

Рослина, як і людина, дихає киснем, але вона також уміє виробляти кисень і збагачувати ним повітря. Рослини здатні поглинати з повітря шкідливі речовини, пил, бактерії. Так, наприклад, вирощувані в горщиках плющ, фікус, хлорофітум та інші рослини очищають повітря квартири від різних шкідливих хімічних домішок. До речі, з цією метою хлорофітум навіть брали на борт космічного корабля. Є рослини із сильним запахом, такі як бегонія, герань тощо, які виділяють особливі леткі речовини – фітонциди. Вони вбивають мікроби в приміщеннях і створюють здоровий мікроклімат. Не випадково болгарки називають герань «здравець» і висаджують її в кожній домівці, в саду або на підвіконні.

Коли люди доглядають кімнатні рослини, вони залучаються до живої природи, розслабляються й відпочивають. Деякі наші зелені вихованці можуть не лише заспокоювати людину, а й регулювати роботу її серця, полегшувати головний біль тощо. Люди давно відзначили ці властивості кімнатних рослин, тому розведення й вирощування декоративних рослин у горщиках є популярним у всьому світі. Існує навіть особливий напрям у садівництві – фітодизайн. Майстри-фітодизайнери за допомогою квітів можуть не лише прикрасити приміщення, а й зробити його затишнішим і кориснішим для здоров'я людини.

Поміркуй вголос, для чого потрібні кімнатні рослини в класі.

Розкажи, як ти розумієш прислів'я:

Якщо хочеш отримати плоди – доглядай за корінням. (Вірменське)

Дерево, яке не садили, не жаліють. (В'єтнамське)

Попрацював – сад зустрічає, полінувався – ліс. (Караїмське)

Оберегаючи саджанці, оберегаєш життя. (Китайське)

Кожна квітка має свій запах, тільки мальована не пахне. (Українське)

Прочитай пісню-звернення «Гості з підвіконня» і скажи, назви яких кімнатних рослин ти вже знаєш. Які рослини ростуть у тебе в класі чи вдома? Як потрібно доглядати за кімнатними рослинами?

Виростаєм на віконці,
Зацвітаємо на сонці,
Від водиці зеленієм,
Другокласникам радієм.
Ви нас, діти, доглядайте
І водою поливайте.

Щоб могли ми воду пити,
Треба землю розпушити.
Любі учні! Час не гайте –
Наше листя протирайте.
В школі вашій для нас, квітів,
Найщиріші друзі – діти.

Вибери ті предмети, які допомагають доглядати за кімнатними рослинами. Домалюй ті предмети, яких, на твою думку, не вистачає.

Сім'я їде на місяць у відпустку. У квартирі залишаються кімнатні рослини, які потрібно поливати. Як бути? Спробуй знайти рішення, порадься з дорослими.

Спробуй прочитати вірш болгарською мовою і його переклад.

ПРОВИКНА СЕ ЗДРАВКО

Провікна се Здравко от камъка, камъка,
Здравко, мълко, цвѣте миризливко.
Що не дойдат мѳми да ме берат,
Здравко, мълко, цвѣте миризливко,
Че ази съм и зѳме, и лѣте,
Зѳме, лѣте, се зелено цвѣте.
Зѳме лѣжа под дебѣли прѣспи,
Лѣте лѣжа под зелѣни сѣнки.

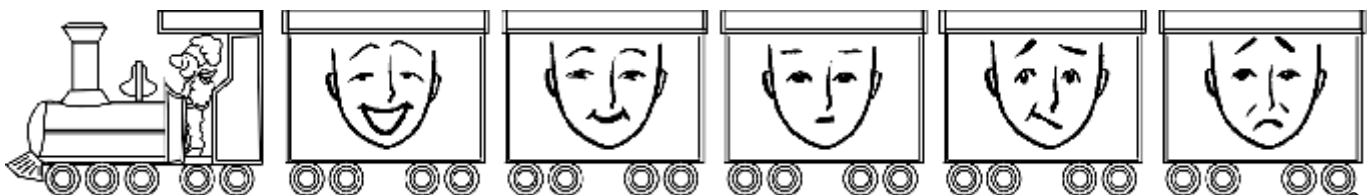
ДИКА ГЕРАНЬ

З-під каменя цвіт дикої герані
Дівчат перестриває: «Ви куди?
Хіба у мене квіти не духмяні?
Чому не завітаєте сюди?
Зберіть червоних квіточок для мами
І подаруйте їй мою красу.
Для вас я зеленію під снігами,
Улітку – під деревами цвіту».

*(Поетичний переклад
з болгарської О. Тимохіної)*

- ☺ Щоб твої зелені друзі почували себе затишно, добре зростали й були красивими, необхідно виконати декілька нескладних правил:
- ☺ Дізнайся, що корисно твоїй рослині та що їй може нашкодити.
- ☺ Вибери для неї зручний горщик і відповідний ґрунт.
- ☺ Правильно розмісти горщик у будинку чи квартирі, адже деякі рослини люблять сонце, а деякі краще ростуть у тіні.
- ☺ Регулярно поливай рослину. Не забувай постійно спущувати землю в горщику й додавати до неї корисні речовини та добрива.

ОБРЯДИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ПРИ СПОРУДЖЕННІ НОВОГО БУДИНКУ. СУСІДСЬКА ВЗАЄМОДОПОМОГА

Звічай – загальноприйнятий порядок, традиційно встановлені правила поведінки

Обряд – суворо визначені звичаєм дії, у яких відображені які-небудь релігійні уявлення, побутові традиції

Чи бачив/бачила ти коли-небудь, як будують будинок? Розкажи про це.

Подумай і склади правильний план побудови споруди.

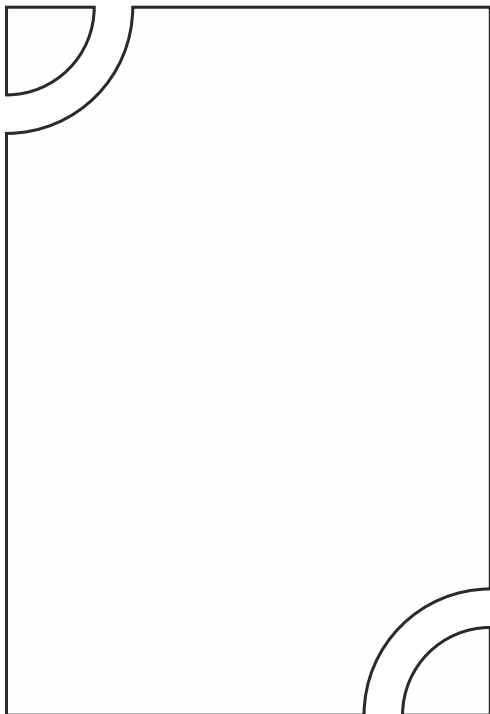
☐ 1. Обштукатурити стіни.	☐ 5. Підвести воду, газ, електрику.
☐ 2. Накрити дах.	☐ 6. Зробити проект майбутнього будинку.
☐ 3. Заготовити будівельні матеріали.	☐ 7. Поставити вікна й двері.
☐ 4. Звести стіни.	☐ 8. Зробити фундамент.

Намалюй інструменти або машини, за допомогою яких будують будинок.

Прочитай вірш Марійки Підгірянки «Гостинна хата». Назви, які майстри раніше будували сільську хату. Подумай, які нові будівельні професії з'явилися у наш час? Які машини зараз використовують на будівельному майданчику?

Тесляре, тесляре, збудуй мені хижку
В зеленім садочку, в квітучім затишку.
Змуруй мені, муляре,
під та й рівненько,
Щоб в хаті зимою було всім тепленько.
Ти справ мені, столяре,
двері й віконця,
Поріг від дороги, а вікна до сонця.
А ти мені, скляре,
встав скло ясне в рамку,
Аби мені сонце світило до ранку.
Ковалю, ковалю, зготов мені ключик,
І сильні завіси, й замочок блискучий.
Я буду раненько замок відмикати,
Щоб ви не минали гостинної хати.

Ритуал –
встановлений порядок
дій при здійсненні
якого-небудь обряду

Фундамент –
основа, що править
опорою для стін будівлі,
споруди

З давніх часів люди вірили, що необхідно виконувати спеціальні ритуали для того, щоб побудований будинок був міцним, теплим, затишним і щасливим. Велике значення при будівництві житла надавали вибору місця, де буде споруджуватись хата. До першої половини ХХ ст. будинки будувалися молдованами та румунами без фундаменту. В одному кутку ставили хрест, на який зав'язували рушники. Цей хрест при будівництві піднімали на дах, тому й сьогодні його можна побачити на деяких хатах. Також у перший день будівництва в правий (східний) кут було прийнято кидати гроші або зерно. Вважалося, що чим більше грошей кинеш, тим краще буде жити родина в цій хаті. Українці, перш ніж встановити підвалини хати, обов'язково перевіряли місце різними способами. Наприклад, ввечері на те місце, де має будуватися житло, по кутах хати ставили склянки зі свяченою водою, якщо кількість води збільшилась, то це була ознака, що місце вибрано добре. Перед початком будівництва на чотири кути майбутньої хати клалися гроші, овеча вовна, зерно і старший майстер читав молитву. Таким чином, на початку зведення хати люди робили такі обряди для майбутнього житла, які, за їхніми уявленнями, мали забезпечити добробут родини, її здоров'я та затишок. У наш час переважна більшість людей знають, що для міцної і затишної оселі потрібні якісні будівельні матеріали, дружна сім'я і гарні сусіди, а проте ще виконують певні ритуали. Розпитай у дорослих, які обряди виконують у наш час.

Розкажи, що є спільним і відмінним у звичаях і ритуалах при зведенні будинку в культурах різних людей, які живуть у Чернівецькій області.

З'єднай правильно обидві частини прислів'їв.

На кожен час

стіни із землі виростають. (Вірменське)

Спочатку масти дім усередині,

свої звичаї. (Грецьке)

Хто дім не будував, думає, що

а потім ззовні. (Єврейське)

Хто багатьом допомагає,

повернеться сторицею. (Китайське)

Безкорислива допомога

у того багато помічників. (Узбецьке)

Розкажи, як ти розумієш прислів'я:

Найкраща допомога – це швидка і вчасна. (Арабське)

Сусід сусідові дзеркалом править. (Грузинське)

Взаємодопомога й бідних зробить багатими. (Китайське)

Соседство – взаимное дело. Сусідство – взаємна справа. (Російське)

Подяка дорожча за допомогу. (Сербське)

Без толоки як без руки: ні хати не зробиш, ні сіна не скосиш.

(Українське)

Хто допомагає іншим – допомагає собі. (Японське)

За старих часів для зведення стін житла запрошували майстрів. Тоді для них готували подарунок: рушник, тканину, хліб, гроші тощо. Проте не кожна родина мала можливість оплачувати працю майстрів на всіх етапах будівництва. У більшості випадків під час зведення житла сім'ї допомагали родичі, друзі, сусіди. Вони копали землю для фундаменту, обробляли камінь, дерево, місили глину, мазали стіни тощо. Безкоштовну допомогу для швидкого виконання великих за обсягом робіт білоруси називали «талака», болгари – «меджія» або «тлака», кримські татари – «талаха», молдовани – «клака», росіяни – «помочі», поляки – «тлука», а українці – «толока». Толока відбувалася у святковому настрої, з піснями, жартами, а після закінчення роботи господар на знак вдячності щедро пригощав «толочан», запрошував музик для співів, танців, ігор. Господарів обов'язково купали в глиняному розчині, щоб вони «поріднилися» зі своєю хатою, стали з нею одним цілим. Під час обмазування чи біління обов'язково співали веселі пісні – не тільки для того, щоб самим було весело працювати, а й «щоб хата була веселою», щоб радісно жилося її мешканцям.

Напиши, як твоєю рідною мовою називають колективну безкоштовну допомогу в спорудженні будинку.

Розпитай своїх близьких, чи допомагали вони коли-небудь зводити будинок. Як це було?

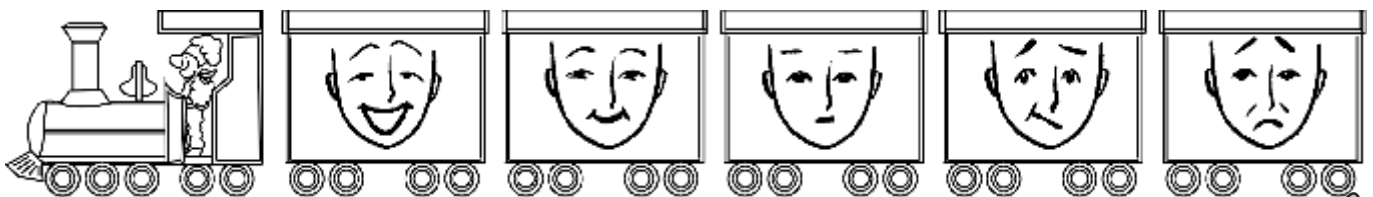
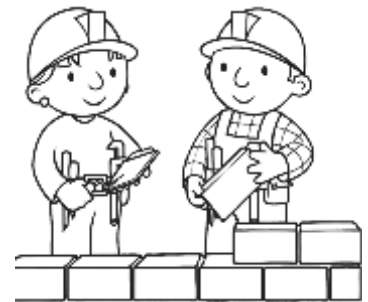
Якби твій/твоя сусід/сусідка будував/будувала будинок, чим би ти міг/могла допомогти? Напиши або намалюй.

Прочитай вірш поета-луганчанина Михайла Матусовського «Марш будівельників». Як ти гадаєш, чому автор називає професію будівельника «вкрай мирною»? Розкажи, чи хочеш ти у майбутньому оволодіти якоюсь спеціальністю, пов'язаною зі зведенням споруд та житла. Якою саме й чому?

Ой широкі наші вулиці,
Як ви сяєте кварталами!
То частинку серця нашого
В ці будинки вклали ми!
Там піднявся міст над берегом,
Тут – палац, достойний подиву,
– Та то ж ми все, будівельники,
День у день увись підводимо, підводимо!
Скоро вже в новім будинкові
Новосілля справлять весело.

Багатьом дарує радощі
Наша мирна вкрай професія.

СВЯТКУВАННЯ НОВОСІЛЛЯ В КУЛЬТУРАХ РІЗНИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ НА БУКОВИНІ

Новосілля – переселення в нове житло

Вхóдини, або новосілля, – свято, яке влаштовують з приводу переселення на нове місце

Напиши слово «вхóдини» або «новосілля» твоєю рідною мовою.

Розкажи, чи був/була ти коли-небудь на вхóдинах? Як проходило це свято? Розпитай своїх мам і тат, дідусів і бабусь, які вони пам'ятають цікаві обряди, пов'язані з новосіллям та вхóдинами. Розкажи про це в класі.

У всі часи вважалося добре мати багато друзів. Тому на Гуцульщині господар закопував під порогом нової хати жменю пшениці і куряче перо, «аби люди так сходилися до хати, як збігаються кури на зерно».

У давнину буковинці в'їжджали в новий будинок тільки після того, як священик його освятив. Потім господарі переносили вогонь зі старого будинку в новий – щоб магічна сила вогню оберігала від нещастя. У деяких районах обов'язково брали в нову хату старий віник – щоб перенести добрий дух.

Першою запускали в нову хату кішку. Якщо вона поводитися спокійно, за нею заходили господарі з іконою та хлібом-сіллю. Спостерігали, куди кішка ляже, там і ставили ліжко.

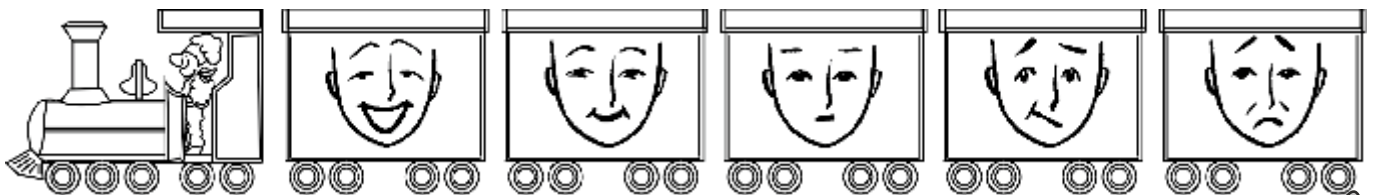
На новосілля запрошувались майстри-будівельники, родичі, сусіди та куми. Кожен приносив із собою хліб, а жінки щось солодке – щоб у домі жилося багато та солодко. У гірських районах, де займались переважно випасом худоби, господарі за столом мали сидіти на овечих шкурах – для багатого приплоду. Під вишиту скатертину господиня потайки ховала зубок часнику – так вона ворожила на здоров'я своєї сім'ї в новій хаті.

Пригощання на новосіллі було символічним. Наприклад, усі пили з однієї чарки, яку пускали по колу, – щоб сусіди дружно жили. Обов'язково подавався курячий бульйон з локшиною, щоб у хаті не переводилися статки. Останніми ставили на стіл голубці – для спокійного, мирного життя.

Прочитай вірш Галини Демченко «Новосілля». Уяви, що рамка внизу – це стіл, за який ти в майбутньому хотів/хотіла би запросити гостей на входини у свою оселю. На стор. 87 розглянь малюнки різних страв. Склади меню святкового столу, виріж вибрані страви та наклеї їх, домалюй ті, яких не вистачає. Не забувай, що серед гостей можуть бути люди з різними смаками.

Новосілля Шпак справляє, частування замовляє.
По-весняному, як слід, був зготовлений обід.
Тут було доволі страв: вінегрет із різних трав,
Три полумиски жуків, дві макітри шуликів,
Мухи, коники, хрущі, жирні та пісні борщі,
Дощове було ситро – аж повнісіньке відро,
А вишнівочка яка із хазяйського садка!
Назліталось в гості птиці: Горобці, Граки, Синиці
І Посмітюшки чубаті – що аж тісно стало в хаті.
Вже так здавна повелось – дарувати треба щось.
Дарували Горобці етажерку та стільці,
А Посмітюшки – сервіз, а Сороки – пір'я віз.
Дві Синиці – килимок і новісінький замок.
Від Граків одержав Шпак крісло, ковдру і гамак.
І пішло життя Шпачине, тільки з хати пісня лине.
Як захочеш, друже, й ти до Шпака коли зайти –
Я адресу, далєбі, дам з охотою тобі.
Слухай і запам'ятай: Виярок, Зелений Гай,
Вулиця Крислата, а на вербі хата.

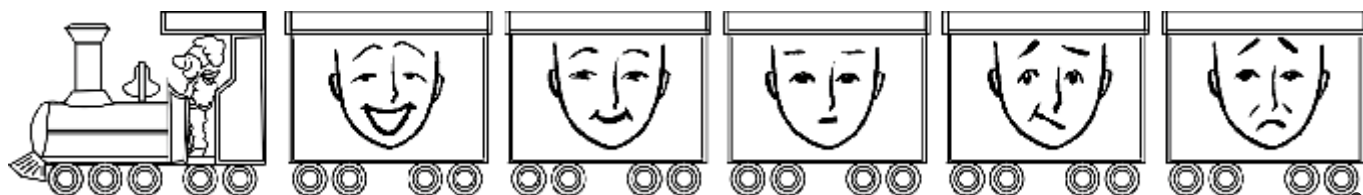
Прочитай вірш Н. Умерова «Що солодше?» у перекладі Д. Кононенка. Згадай, які лагідні слова ти знаєш. Скажи їх своєму/своїй сусідові/сусідці по парті.

«Що найсолодше?» – спитав я в хлоп'ят.
Хором весь клас відповів: «Шо-ко-лад!»
Згадали про цукор, про торт і халву,
Про «Баунті», й «Снікерс», й варення-айву.
Сергійко-товстун крок ступив наперед
І гучно сказав: «Найсолодше – це мед!»
А Олечка руку тягла знову вгору:
«О ні, найсолодше – це лагідне слово...»

Попроси батьків написати ці слова і фрази твоєю рідною мовою та вивчи їх разом зі своїми однокласниками.

ВІКНО		ДВЕРІ	
ЗЕМЛЯ		КІМНАТА	
МУЗЕЙ		ОСЕЛЯ	
ПАМ'ЯТНИК		ПОДАРУНОК	
ВІТАННЯ НА ВХОДИНАХ			
ВІТАЮ! – ВІДПОВІДЬ			
ДЕ ТИ ЖИВЕШ? – Я ЖИВУ...			
ДЯКУЮ, ДУЖЕ СМАЧНО!			
ЗАХОДЬ У ГОСТІ! – ДОБРЕ!			
ЛАСКАВО ПРОСИМО! – ВІДПОВІДЬ			
НЕ ХОЧУ, ДЯКУЮ!			
ПРИГОЩАЙТЕСЬ!			
СІДАЙ! – ДЯКУЮ!			
ЯК СПРАВИ? – ДОБРЕ			

ТРАДИЦІЇ ГОСТИННОСТІ В МОЇЙ СІМ'І

Розкажи, як у твоїй сім'ї заведено зустрічати гостей, які прийшли ненадовго відвідати вас. Щоб тобі було легко підготувати розповідь, спробуй відповісти на такі запитання:

1. Ваші гості приходять на запрошення чи без нього?
2. Як твоя сім'я зустрічає гостей, які завітали до вашої оселі? Якими словами заведено їх зустрічати?
3. Чи повинні гості приносити з собою якесь частування, квіти або дрібні дарунки?
4. Де саджають гостей у домівці? Чим їх пригощають?
5. Хто з членів сім'ї розмовляє з гостями?
6. Як проводжають гостей?

Прочитай та вибери якості, які характеризують гостинну людину. Поясни, як ти розумієш подані слова.

БАЙДУЖІСТЬ	ВВІЧЛИВІСТЬ	ВІДКРИТІСТЬ
ПОЧУТТЯ ГУМОРУ	ГРУБІСТЬ	ДБАЙЛИВІСТЬ
ДОБРОТА	ЗЛІСТЬ	НЕТАКТОВНІСТЬ
ПОХМУРИСТЬ	СКРИТНІСТЬ	СКУПІСТЬ
ТАКТОВНІСТЬ	УВАЖНІСТЬ	ЩЕДРІСТЬ

Подумай, які ще якості знадобляться гостинній людині. Напиши їх і добери до них слова, протилежні за значенням.

Поясни, як ти розумієш прислів'я:

Будинок без гостя – млин без води. (Азербайджанське)

Ein froher Gast ist niemands Last. *Задоволений гість – задоволений господар.* (Німецьке)

Не красна изба углами, а красна пирогами. *Не так гарна хата кутами, як пиріжками.* (Російське)

Oaspetele nu mănîncă ce gîndește, ci mănîncă ce găsește. *Гість їсть не те, що чекав, а те, чим пригощають.* (Румунське)

Якщо в хату прийде гість – на годинник не дивись. (Татарське)

Любиш у гостях бувати – люби ж і гостей зустрічати. (Українське)

Прочитай вірш А. Костецького «У гостях». Спробуй дати оцінку тому, як поведилися господаря та її гості.

У Віті – день народження.
Ми всі туди запрошені
І ввечері, о шостій,
Прийшли до нього в гості.
Нам відчинила двері
Мала сестричка Віті
І зразу запитала:
– Хто ноги з вас не витер?
В нас килим не для того,
Аби його бруднити!
Ану, біля порога
Знімайте черевики!
Та подарунки зразу
Давайте, я схочу.
Та кришталеву вазу
Не скиньте! Я вас знаю!
Ви думаете – просто
Отак ходити в гості?
А це – наука справжня,
Відповідальна справа!..
І меблі у вітальні
Не мацайте руками,
І пальцями по стінах
Не мажте – будуть плями... –
І ще сестриця Віті
Щось стала говорити.
Та ми її не слухали –
Хіба ж це варто слухать?!
Ми від її гостинності
Помчали геть щодуху.
Бо й справді: ох непросто
Отак ходити в гості!

Гість – той, хто відвідує,
провідує кого-небудь з
метою побачитися,
поговорити, разом
провести час

Гостинність –
готовність привітно
зустріти гостей, оточити
їх увагою та турботою

Привітність –
ласкаве, щире
ставлення до
іншої людини

Такт, тактовність –
відчуття міри й
пристойності, що
виражається в словах
і вчинках людини

Традиція – те, що
успадковано від
попередніх поколінь
(ідеї, погляди, смаки, звичаї)
й передається нащадкам

ЯК НЕ СТАТИ НЕЧЕМОЮ

У гості зрідка ходите
До друзів ви своїх
І шану там знаходите,
Вам раді хазяї.

Аби не бути нечемою,
Я слухаюсь поради –
Щодня не слід бувати там,
Де зустрічають радо.

(В. Орлов, переклад О. Тимохіної)

Спробуй скласти зі своїм/своєю сусідом/сусідкою по парті діалог «Запрошую тебе в гості» нерідними для вас мовами, використовуючи слова й вирази, з якими ви познайомилися під час нашої минулої подорожі.

Традиція гостинності в українців склалася дуже давно. Український дім був завжди відкритий для мандрівників, бідних і нужденних людей, що прийшли здалеку. За старих часів люди вірили, що гість, який прийде в будинок, обігріється біля вогнища й поїсть, може вважатися близькою людиною. А якщо він з'їв шматок хліба й дрібку солі, то вже ніколи не зможе образити гостинного господаря, що поділився з ним найдорожчим. Гість обов'язково повинен був переступити поріг помешкання, зайти хоч би на хвилинку й сісти. Його спочатку пригощали хлібом із сіллю, водою або склянкою вина, а вже потім починалася бесіда, причому ввічливі господарі ніколи не запитували, навіщо людина прийшла до їхньої оселі.

Родичі й односельці приходили в гості тільки на запрошення та в суворо визначені дні. До приходу гостей готувалися святкові страви, дарунки. Було заведено, щоб гості теж приходили в будинок не з порожніми руками – з хлібом, солодоцями. Під час гуляння гостей садовили на найзручніші місця, а особливо поважних – на почесне місце – покуть. Господар та господиня розважали гостей і спеціально запрошували покуштувати кожную нову страву. Без такого запрошення жоден гість не смів узяти що-небудь зі столу або вийти з-за нього. Коли до столу виносили хліб із сіллю, гості повинні були зрозуміти, що гуляння закінчено й потрібно прощатися. Словами «дякуємо за хліб, за сіль, за кашу й за милість вашу» вони дякували господарям за гостинність. Господарі повинні були «віддаровувати» гостей, які йшли додому, хлібом, пирогами, дрібними дарунками. Важлива була не цінність дарунків, якими обмінювалися господарі й гості, – це був знак взаємної поваги й дружби.

(За А. Пономарьовим)

Намалюй дарунок, з яким ти хотів/хотіла би відвідати свого хворого друга/подругу. Розкажи, чому саме цей дарунок ти хотів/хотіла би подарувати. Як ти будеш поводитися на цих відвідинах?

Прочитай розповідь про те, як Незнайко ходив у гості. Яких помилок він припустився? Розкажи Незнайкові, як правильно потрібно поводитися, щоб не образити гостинних господарів.

Одного дня Незнайко вирішив піти в гості до своїх знайомих в Простоквашине, щоб подивитись, як вони влаштувалися в новій оселі. Він вирішив не попереджати про свій прихід – адже йому завжди мають бути раді. Коли Незнайко підходив до будинку, він побачив Дядька Федора і Матроскіна, які кудись поспішали. Вони, побачивши гостя, одразу повернулися й запросили його увійти до помешкання.

Надворі було брудно, і Матроскін попросив його витерти взуття. Незнайко був такий голодний, що навіть не почув, що йому сказали, і побіг до столу. На столі стояли самовар, мисочка зі сметаною, горщик з медом і тарілка з млинцями. Не встиг Дядько Федір сісти поряд з гостем, як від млинців нічого не залишилося. «А чи немає у вас ще чого-небудь поїсти?» – запитав Незнайко. Матроскін трохи побурчав, але вийняв із печі шматок пирога, залишеного для Шарика, і налив гостю кухоль молока. Незнайко тим часом почав роздивлятися помешкання. «Чого це ви за будинком не стежите? – діловито запитав він. – Ось тут на стелі пляма – напевно, дах протікає, а тут віконниця хляпає й двері скриплять». Господарі промовчали.

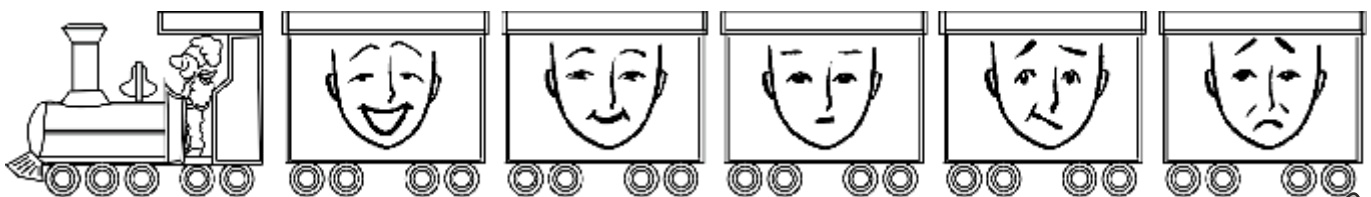

Пиріг був таким смачним, що Незнайко навіть не міг більше розмовляти з господарями, тільки жував і жував та ще просив добавки молока. Як тільки наївся, встав з-за столу й пішов до виходу. «Ну, радий був вас побачити, до побачення», – сказав і зачинив двері, а Матроскін з Дядьком Федором полегшено зітхнули.

Зіграй у гру «Так чи ні?» зі своїми однокласниками, родичами чи сусідами. Якщо вони згодні з цими твердженнями – плескають у долоні.

- ☺ Беру їжу з великої тарілки спеціальною ложкою та кладу собі в тарілку.
- ☺ За столом сміюся, штовхаючи сусіда, голосно розмовляю.
- ☺ Їм поспіхом, голосно плямкаючи, ковтаю великі шматки.
- ☺ Не розмовляю, коли мій рот набитий їжею.
- ☺ П'ю обережно, не розливаючи напій.
- ☺ Сиджу за столом, поклавши лікті на стіл і розмахуючи ногами.
- ☺ У гостях сідаю туди, куди мені скажуть, і чемно спілкуюсь із оточуючими.

ДЕРЖАВНІ СВЯТА УКРАЇНИ. ПАМ'ЯТНІ ДАТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Життя було б нудним і нецікавим, якби люди не придумали свята. Саме у святах краще за все можна побачити традиції кожного народу. Якись свята люди почали відзначати давно, деякі – нещодавно. Свята бувають різні:

- сімейні – це ті, які відзначаються членами тільки твоєї сім'ї, родичами та близькими друзями;
- календарні – ті, що пов'язані із сезонними змінами природи й господарською діяльністю людини;
- релігійні свята – це свята, пов'язані з важливими подіями або вшануванням пам'яті людей, які прославилися праведними вчинками. В давнину – з шануванням надзвичайних сил або об'єктів природи, наприклад Сонця;
- державні свята – це офіційні свята, які відзначають усі жителі якої-небудь країни. Ці дні, як правило, оголошуються вихідними.

Державні свята є й у нашій країні. Деякі з них також святкуються в інших країнах світу. Так, наприклад, Новий рік (1 січня), День праці (1 травня). А є державні свята, які відзначають тільки в нашій країні. Це – День Соборності України (22 січня), День Конституції України (28 червня), День Незалежності України (24 серпня). День Незалежності святкується дуже урочисто як день народження нашої держави.

Є пам'ятні дати, які не є святами для всіх жителів нашої країни, але їх пам'ятають і відзначають жителі нашого краю. На Чернівеччині є десятки міст, сотні сіл та селищ, у яких місцева громада щорічно святкує день свого населеного пункту. Наприклад, День міста Чернівців відзначається в першу суботу жовтня.

Держава – організація суспільства, яка здійснює управління, охорону країни, забезпечує дотримання прав громадян і дбає про їхній добробут

Підкресли, які з написаних нижче свят ти відзначаєш зі своєю сім'єю. Яке з них є найулюбленішим святом у твоїй родині? Розкажи, як ти проводиш цей день.

Новий рік (1 січня)	День Матері (2-га неділя травня)
День Соборності України (22 січня)	Міжнародний день сім'ї (15 травня)
Міжнародний жіночий день (8 березня)	День Незалежності України (24 серпня)
День пам'яті та примирення (8 травня)	День знань (1 вересня)
День Перемоги (9 травня)	День Батька (3-тя неділя вересня)
	День захисника України (14 жовтня)
	День міста (селища, села)

Конституція –
основний закон держави,
що визначає її основи,
права та обов'язки громадян

Соборність –
духовна спільність
багатьох людей, що
проживають разом

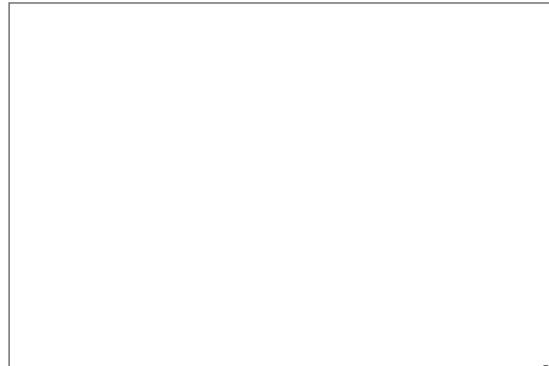
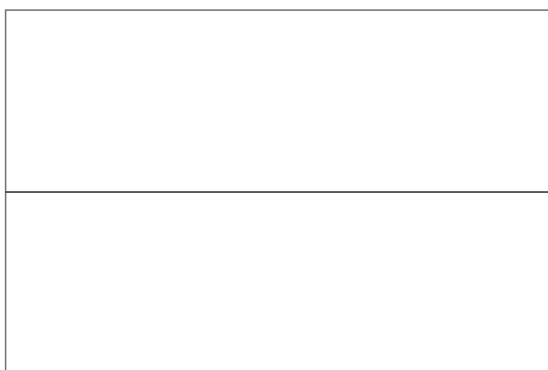
Прочитай вірш Л. Огурцової «Конституція країни» у перекладі Д. Кононенка. Які свої права, що забезпечує Конституція України, й свої обов'язки перед державою ти вже знаєш? Як ти гадаєш, навіщо людині знати свої права й обов'язки?

У людини є свої права
Правдиві говорить слова.
Вітчизну право є любити,
У Божий храм завжди ходити.
І мову рідною вивчати,
Читати нею і писати.
Є право – в Раду обирати,
На виборах голосувати.
В Законі не одна глава,

Що захища людські права.
Татарин ти чи вірменин –
Країни ти громадянин.
Перед Законом всі рівня,
Усі ми – друзі, всі – рідня.
І Президент в своїй державі
Назавжди є гарантом права.
Державні символи любім –
Наш Прапор, Тризуб-герб і Гімн!

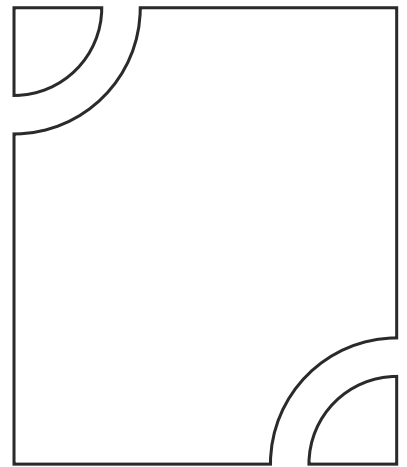
Розфарбуй державний прапор України, прапори міста Чернівців та Чернівецької області. У вільному віконці намалюй прапор твого населеного пункту або вигадай разом із батьками прапор твоєї родини. Роздивись уважно всі прапори, знайди в них спільне й особливе.

У кожній області і в багатьох населених пунктів України є свій герб. Прочитай текст про герб Чернівецької області і розфарбуй малюнок із ним. Дізнайся в батьків, учителя, який герб у твого населеного пункту і що він означає. Намалюй той герб, що існує, чи придумай новий герб твоєму місту, селищу чи селу.

Герб Чернівецької області має щит «іспанської» форми – закруглений знизу квадрат. Він розділений по вертикалі на дві рівні частини. У правій половині щита є фрагмент герба обласного центру, міста Чернівців, який складається із срібної мурованої брами на червоному полі, восьми вмурованих каменів над нею і золотого лавра під брамою. У лівій половині щита розміщено три золоті букви горішки на зеленому полі. Плід (насіння) бука символізує ліси Буковини, а також достаток, урожай, щед-рість, продовження роду і традицій. Зверху щит урочисто увінчує срібний сокіл. За його основу взято геральдичне зображення сокола, знайдене при археологічних розкопках в урочищі Замчище Заставнівського району, на правому березі Дністра. Цей сокіл засвідчує, що ця земля – слов'янська, а цей край у XII–XIII століттях був частиною Галицького князівства. Сокіл символізує красу, хоробрість, розум. Навколо щита розміщено золотий (жовтий) вінок із букових гілок, з'єднаних синьо-жовтою стрічкою, що відтворює барви Державного прапора України.

Одним із найулюбленіших свят є Новий рік. Розкажи, як ти його зазвичай святкуєш. Придумай і запиши новорічне sms-привітання, яке б ти направив/направила нашим сусідам/сусідкам, що живуть в інших країнах.

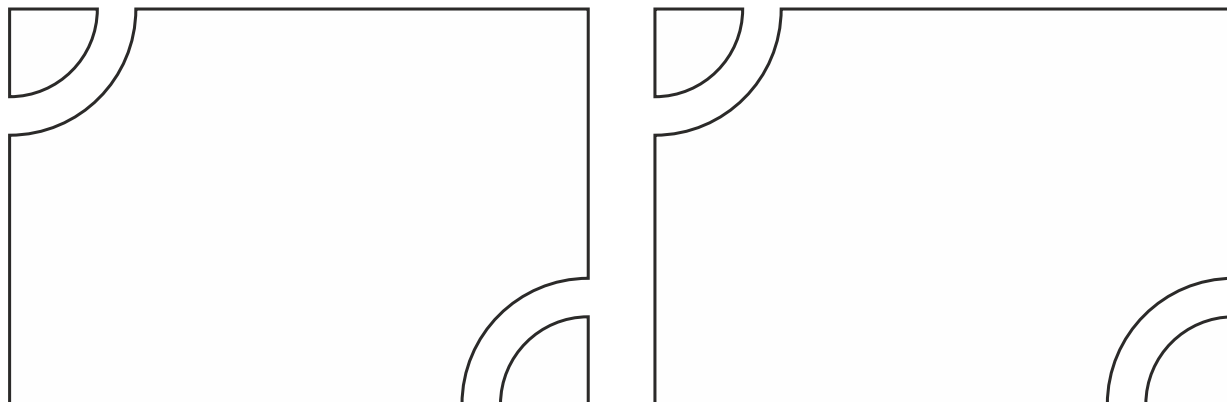

В нашій країні, як і в багатьох інших країнах світу, відзначається День Матері. Знайди його в календарі. Також випиши з календаря свята, з якими можна вітати твого тата та інших членів родини, наприклад їхні професійні свята.

Намалюй в одному «віконці» подарунок, який би ти хотів/хотіла подарувати своїй бабусі, мамі чи сестричці, а у другому – дарунок для свого братика, дідуса чи тата.

Придумай свято, яке тобі хотілося б зробити державним, щоб його святкували всі мешканці нашої країни.

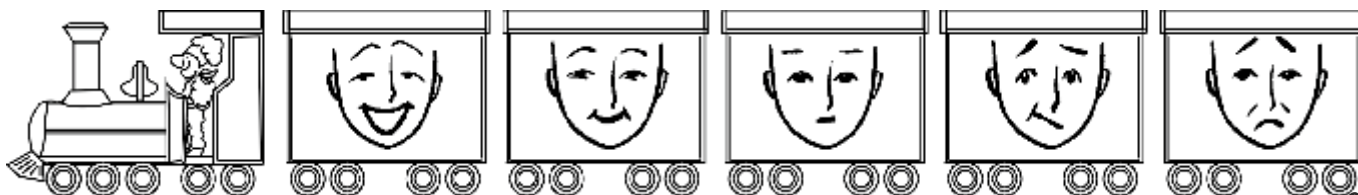

Прочитай вірш О. Грицай «Наша мати». Поміркуй і розкажи, про яку другу маму йде мова у вірші.

НАША МАТИ

– Що на світі наймиліше? –
Раз мати спитала.
– Ти, дорога наша мамо, –
Діточки сказали.
– Вам, дітоньки мої любі,
Ще о тім би знати,
Що, крім мене, ще і другу
Маму слід кохати.
Бо та друга – всім нам мати,
Нас вона повила,
Хлібом, сіллю і водою
Нас вона кормила.
Її мова, люба, мила,
Нас все забавляла,

Її дума – голубила,
Пісня – до сну клала.
А та мати – се Русь наша!
Любіть її, діти,
Та уквітчайте собою,
Як городчик квіти!
І для неї ви, дітоньки,
Ростіть на потіху,
А вирости – не забудьте
Про рідненьку стріху.
А у тім просторім світі
Добра начайтесь,
Рідної своєї мови
Й пісні не цурайтесь!

ТРУДНОЩІ І СЕКРЕТИ СПІЛКУВАННЯ. ВЗАЄМОДІЯ В КОЛЕКТИВІ

Прочитай вірш Анатолія Костецького «Велосипед». Подумай, чому герою вірша стало сумно. Що ти порадиш хлопчику? Чого вчить цей вірш? Придумай хороший кінець для цієї історії.

ВЕЛОСИПЕД

Славкові, що з квартири сорок, велосипед купили вчора.
Він зразу в двір його потяг, прудкого та дзвінкого,
Все хизувався ним, та нас не підпускав до нього.
Просила Іра: «Славчик, дай, проїду до паркану!»
А він Ірині: «Не займай, бо дам – так враз одстанеш!»
Просив Юрко: «Ну дай хоч раз проїду метрів двісті!»
А він Юркові: «Ач який! Свого купи та їзди».
І я просив. Та він: «Моє!» – і нам кататись не дає...
Ну й що, нехай! А ми зате разом в кіно ходили,
Разом у нашому дворі співали скільки сили,
А потім грали у квача, аж поки вечір не почавсь.
А що Славко? Він сам-один сидів з велосипедом
І вже кататись не хотів. Отак йому і треба!

З'єднай правильно частини прислів'їв про дружбу. Згадай які-небудь прислів'я про дружбу твоєю рідною мовою.

Для життя вибери місце,

боляче б'є. (Азербайджанське)

Камінь друга

для відпочинку — друга. (В'єтнамське)

Один друг у біді краще,

у того друзів не буває. (Датське)

Можна жити і без брата,

ніж сто у гульбі. (Єврейське)

Хто завжди каже «мені»,

треба пробачати. (Єгипетське)

Хто друга без недоліків шукає,

той без друга залишиться.
(Татарське)

Щоб зберегти друга,

але не без друга. (Французьке)

Розкажи про своїх друзів. Які риси їхнього характеру тобі найбільше подобаються? Буває так, що друзі тебе засмучують? Як ти ставишся до недоліків друзів? А як друзі ставляться до твоїх недоліків?

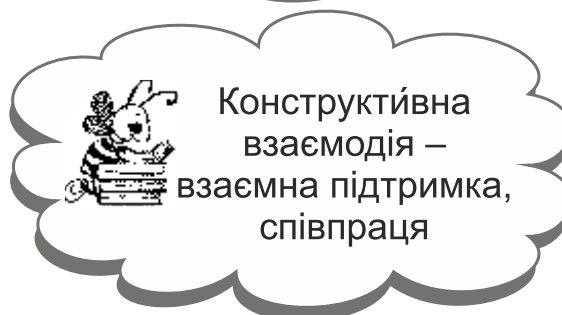

Прочитай вірш Наталії Тріщ «Помирились». Як і чому дівчата помирились? Якщо б грушка не впала, як би ти порадив/порадила дівчаткам помиритися?

У садочку біля тину
Розмовляли дві Христини,
Та – біленька, та – чорненька,
Дві подруженьки маленькі.
Дві подруженьки гуляли,
Сливи у садку збирали,
Раптом яблучко знайшли
І сваритись почали.
«Я знайшла! – тремтить біленька. –
Це моє, віддай швиденько!»
Тупотять маленькі ніжки,
І блищать на щічках слізки.
Змокли плаття від сльозинок
У дівчаток, у Христинок.
Коли гульк – упала грушка.
І замовкли дві подружки.
Грушу вибрала біленька,

Ну а яблучко – чорненька.
Посміхнулися раденько
Дві подруженьки маленькі,
І в садочку біля тину
Помирились дві Христини.

Продовж речення.

Якщо мій друг/подруга захворів/захворіла, я _____

Коли мені потрібна допомога, я _____

Якщо у мого/моєї друга/подруги станеться радісна подія, я _____

Мені подарували конструктор, і я _____

- ☺ Знати одне одного – це не означає знати про друга/подругу все. Це означає ставитися одне до одного із симпатією й довірою, вірити одне одному.
- ☺ Докоряй другові/подрузі наодинці, а хвали на людях.
- ☺ Добрий друг/подруга не той/та, що тільки говорить гарні слова, а той/та, хто ще робить гарні вчинки.

Прочитай вірш Вікторії Остапчук «Про дружбу». Підкресли, що треба робити справжньому другу/подрузі. Якщо у тебе виникають непорозуміння чи сварки з друзями, як ти їх вирішуєш? Як ти миришся з другом/подругою?

В житті усім потрібна дружба:
І для розваг, і для журби,
  й для служби.

Із другом легше в світі жити,
Але й дружити треба вміти.

Слід другові допомагати,
В пригоді завжди захищати,

Слід жарти друга розуміти
Й самому жартувати вміти.

Коли ж якесь нерозуміння,
Потрібно виявить терпіння.

При сварці – швидше

помириться –

Не варто з друзями сваритись.

Прочитай оповідання Михайла Коцюбинського. Наведи приклад конструктивної взаємодії.

ПРО ДВОХ ЦАПКІВ

З одного берега йде до річки білий цапок, а з другого берега підходить чорний цапок. І той хоче через річку перевертисся, і другий. А через річку кладка. Така вузька, що тільки один може перейти, а двом тісно. Не схотів білий цапок зачекати, поки перейде через кладку чорний, а чорний і собі не схотів заждати, щоб перейшов білий. Ступили обидва на кладку, зішлись посередині та й ну один одного лобами й рогами бити! Бились, бились та й обидва попадали у воду.

ДВІ КІЗОЧКИ

А дві кізочки-то були розумнішими. Стрілись вони на вузькій стежці. З одного боку стежечки глибокий рів, а з другого – висока та крута гора. Розминутися ніяк не можна. Постояли вони, постояли, подумали-подумали, а тоді одна кізочка стала на коліна, перевернулась на бік, лягла на стежці й притиснулась до гори. Тоді друга обережно переступила через неї, і та, що лежала, встала й пішла собі.

Поясни, як ти розумієш зміст цих прислів'їв.

До всякого замка можна ключ підібрати.

(Азербайджанське)

Погодись на мале – отримаєш більше. (Вірменське)

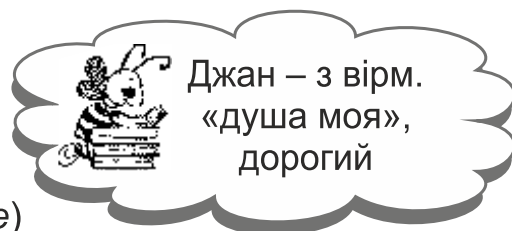
Скільки б не ворогували, потрібно і для миру лазівку залишити.

(Вірменське)

Скажеш «джан» – почувеш «джан». (Вірменське)

Коли людина розлючується, вона втрачає розум. (Турецьке)

Того, хто часто свариться, дві недолі чекають: або його поб'ють, або їсти не дадуть. (Угорське)

Джан – з вірм.
«душа моя»,
дорогий

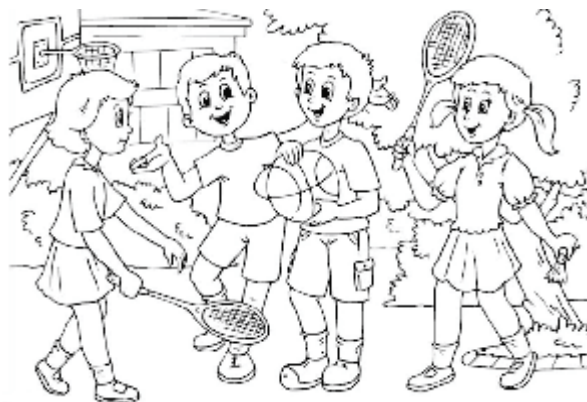
Прочитай слова «Пісні про дружбу» (слова і музика О. Янушкевич, М. Яскової) і заспівай її разом з однокласниками/однокласницями.

ПІСНЯ ПРО ДРУЖБУ

Знають всі: коли є друг –
 Все світлішає навкруг,
 Якщо сам не підведеш –
 Друзів більше ти знайдеш.

Приспів:

Дружать сонце і земля,
 Дружать луки і поля,
 Дружать діти на землі
 І великі, і малі!

Разом ходим на гурток,
 Поспішаєм на каток.
 Нам незгоди не страшні –
 З другом весело мені.

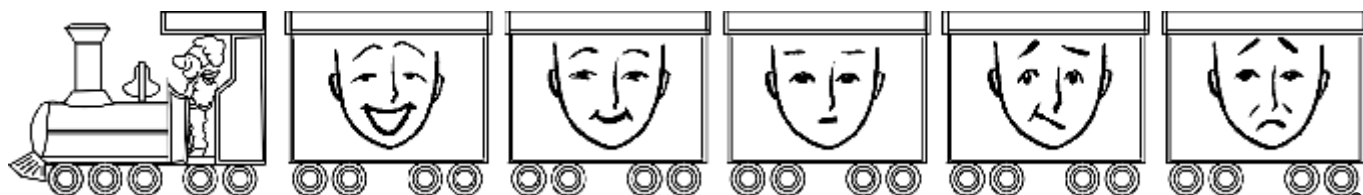
Приспів.

Де єднає дружба всіх –
 Там лунають пісня й сміх,
 Свято нам несуть у дім –
 Буде весело усім.

Приспів.

- ☺ Перш ніж вступати в суперечку, подумай, може, варто уникнути її, адже мир завжди кращий за сварку.
- ☺ Якщо уникнути суперечки неможливо, то пам'ятай, що частіше в суперечці виграє той/та, кому вдається зберегти спокій.
- ☺ Прагни зрозуміти і поважай точку зору іншої людини. Спробуй поставити себе на її місце. Виявляй співчуття й щиру зацікавленість у цій людині.
- ☺ Якщо все ж сварка сталася і ти образився/образилася на друга/подругу, поговори зі своєю образою й попроси її піти. А ще ти можеш намалювати свою образу, потім порвати цей малюнок і викинути.
- ☺ Пригадай що-небудь хороше з того, що твій/твоя друг/подруга зробив/зробила колись для тебе. Подумай, коли ти почувався/почувалася краще – коли ти був/була разом з другом/подругою чи зараз, коли ти один/одна?
- ☺ Завжди пам'ятай, що першою крок назустріч робить людина, яка є мудрішою і хоробрішою.

ДЕ І ЯК ВЧИЛИСЯ РАНІШЕ ДІТИ ЧЕРНІВЕЧЧИНИ

Нещодавно ти був/була першокласником (-цею) і вперше переступив/переступила поріг школи. Пригадай цей день і подумай, чому ти прийшов/прийшла до школи? Вибери зі списку свій варіант відповіді або допиши його.

- Мені сказали, що всі діти повинні ходити до школи
- Мені набридло ходити в дитячий садок
- Мені дуже хотілося вчитися й пізнати щось нове
- Мені було нудно сидіти вдома й хотілося знайти нових друзів
- Мені потрібно було підготуватися до дорослого життя
- Мені хотілося спілкуватися із вчителями

Запитай своїх батьків, бабусь і дідусів, чому вони ходили до школи. Чи збігаються їхні відповіді з твоїми?

Напиши, у яких школах навчалися твої батьки, бабусі та дідусі. Не забудь вказати назву школи й місце її розташування.

Прослухай пісеньку «Чого навчають у школі», слова якої написав поет із Донецчини М. Пляцковський. Розкажи, а чого ти вже встиг (-ла) навчитися у школі.

Букви в зошиті писать,
Гарно, впевнено читать –
Вчать у школі. (3 р.)
Додавати і ділити,
Менших себе боронить
Вчать у школі. (3 р.)
До «п'яти» додати «два»,
По складах читать слова
Вчать у школі. (3 р.)
Вміти книжку берегти,
Бути чемними завжди
Вчать у школі. (3 р.)

Кут накреслити як слід,
Показати «захід», «схід»
Вчать у школі. (3 р.)
Міцно змалечку дружить,
Все життя у дружбі жить
Вчать у школі. (3 р.)
Знати кожен материк
І не плутать міст і рік
Вчать у школі. (3 р.)
Точну відповідь знайти,
Нелегкий маршрут пройти
Вчать у школі. (3 р.)

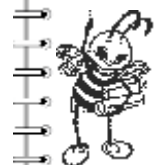
Риторика –
красномовство,
мистецтво красиво
й переконливо
висловлювати
свої думки

Граматика –
наука про
закони мови

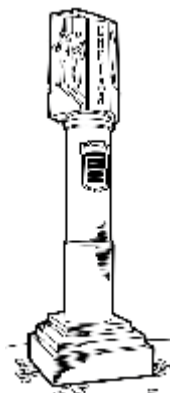

Геометрія –
розділ математики,
який вивчає
форми
й закони їхнього
вимірювання

Чи знаєш ти, що школи виникли в далеку давнину. Школу називали «розсадником знань і корисних навичок». Вона й сьогодні є необхідною сходинкою в розвитку будь-якої людини. Назва «школа», а також багато предметів, які входять у програму сучасного навчального закладу, прийшли до нас із Давньої Греції. Вчителів, які викладали письмо й лічбу, афінські школярі називали «граматистами», викладача музики – «кіфаристом» тощо. Навчання тривало 6–8 років. Воно починалося з семи років. Потім школярі переходили в інші навчальні заклади – гімназії. З часом в усіх нечисленних школах Європи стало обов'язковим викладання семи «вільних мистецтв»: граматики, риторики, арифметики, геометрії, музики тощо. І будь-яка людина, що поважала себе, мала опанувати знання з цих предметів.

Пройшло ще декілька століть, і майже по всій Європі були відкриті школи при храмах і монастирях. Шкіл у нашому краї стало набагато більше, але навчали в них священики, а не вчені-філософи, як це було у давнину, і навчали різними мовами – переважно латиною, але були школи з навчанням німецькою, польською, румунською і українською. Взагалі традиції слов'янської писемності та шкільництва на Північній Буковині та в Бессарабії мають давнє коріння. Мабуть, саме тому в Чернівцях був встановлений пам'ятник Літописцям Русі-України, подвижникам української писемності.

Розпитай своїх близьких про те, в яких школах і як вони навчалися, коли їм було 7–9 років. Склади усну розповідь про це, відповідаючи на питання:

1. Хто з близьких розповів тобі про своє навчання в школі?
2. У якому населеному пункті розташовувалася школа?
3. Вона була велика чи маленька?
4. Які предмети вивчалися в школі? Чи збігаються вони з тими, які вивчаєш ти?
5. Чи ставили раніше вчителі оцінки? Які вони були?
6. Чи була шкільна форма? Який вигляд мали раніше учень й учениця?
7. Що найбільш запам'яталося зі шкільного життя?
8. За що твої близькі можуть сказати школі «дякую»?

Прочитай сміховинки-загадки про лісову школу і навчання, відгадай пропущене слово. Як ти гадаєш: чому в лісі Сову вважають найрозумнішою? Чи почувався/ почувалася ти коли-небудь у класі як Зайчик із сміховинки? Пофантазуй разом із однокласниками/однокласницями: якщо б вам запропонували розіграти сценку «Лісова школа», ролі яких тварин хотів би зіграти кожен із вас?

Найкращий учень

- Мамо, – сказав Горобчик, – я вже став найкращим учнем у класі!
- Це добре, – відповіла мама-Горобчиха. – Ти вже розумніший за Сову?
- Ні, просто Сова до школи не ходить, бо вона удень...

Зайчик у школу не прийшов

У лісовій школі вчителька Сорока викликає до дошки Зайчика.

- Зайчик сьогодні до школи не прийшов! – почулося із задньої парті.
- Хто це сказав? – запитала вчителька.
- Я, Зайчик!
- А чому ти не прийшов сьогодні до школи?
- Бо на першій парті сидить...

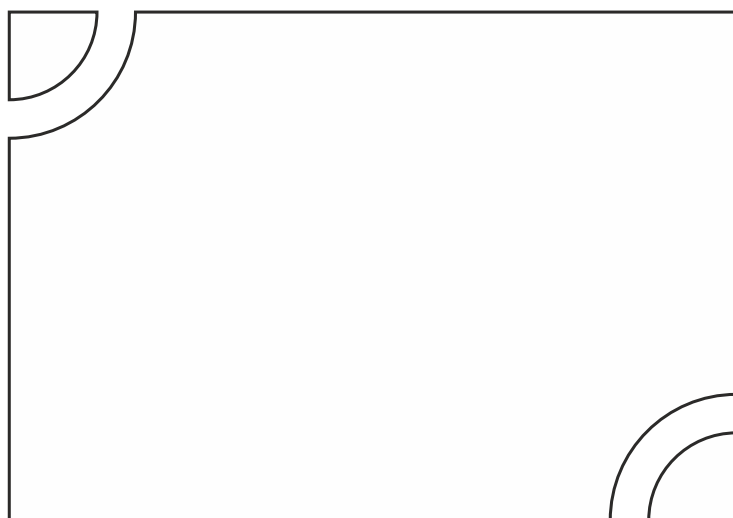
Прочитай лічилку-замовлянку Марії Чумарної «Віночок-дзвіночок». У яких випадках чи ситуаціях ти можеш використовувати цей вірш?

Віночок-дзвіночок по колу ходив,
Слова-замовлянки між діток водив:
Хай буде у тебе веселим цей день,
Хай серце співає щасливих пісень,
Хай друга сьогодні для себе знайдеш,
Хай дружбу і щирість в собі збережеш!

Прочитай вірш Марійки Підгірянки «Школа». Вона порівнює учнів із бджілками. А з чим чи з ким ти можеш порівняти вчителів, учнів, школу? Розкажи про це або намалюй.

Школо наша, школо,
Приголуб нас, мила,
Пригорни усіх нас,
Як голуб під крила.
Ти нас всіх научиш,
Як у світі жити,
Як зло оминати,
Як добро чинити.
Бджілоньки – на квіти,
Дітоньки – до школи.
Там збирають мудрість,
Як мед в полі бджоли.

Відгадай «шкільні» загадки.

Білий кінь по чорному полю
Залиша білий слід за собою.
З кінця в кінець скаче,
Мовчки щось усім каже. (в'їиєрү)

Біла рілля,
Чорне насіння,
Хто вміє – той посіє,
Хто знає – відгадає. (оиґицц)

Не куш, а з листочками, не сорочка, а зшита, не людина, а навчає.
(кжикн)

Прочитай шкільні частівки, які були написані твоїми однолітками. Розкажи, яка тобі найбільше сподобалася й чому.

В Книгу Гіннеса з рекордом
Не потрапила ще я,
Хоча можу на уроці
З'їсти сто цукерок я!

Продзвенів дзвінок з уроків,
І я сходами промчав.
Вниз дивлюсь, а там директор,
Мною збитий, вже лежав.

Ми ходили з класом в цирк,
Фокуси дивилися.
Після фокусів у всіх
Щоденники десь ділися.

Навчатись на відмінно
Ми будемо віднині
Батькам своїм на радість,
На славу Україні!

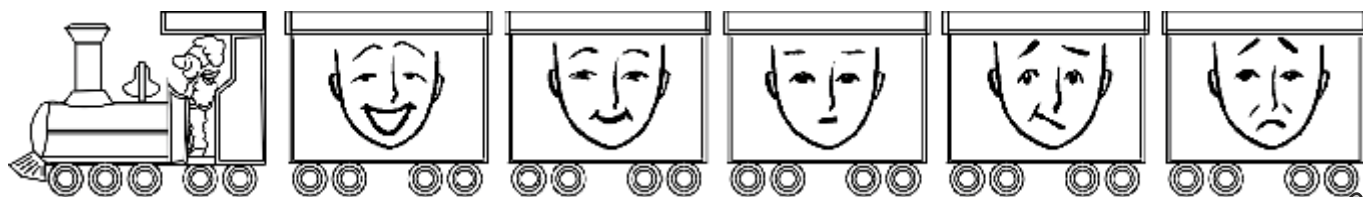
Спробуй придумати свою шкільну частівку та запиши її.

Four empty rectangular boxes for writing a school rhyme.

Розкажи, як ти розумієш ці прислів'я.

Хороша книга схожа на доброго друга. (Єврейське)
Огрендим – деме, анъладым – де. Не кажи, що вчився, кажи, чого навчився. (Кримськотатарське)
Здобудеш освіту – побачиш більше світу. (Українське)
Мудрим ніхто не вродився, а навчився. (Українське)
Хто грамоти вміє, той добре і жне, і сіє. (Українське)
Чого Івась не навчиться, того й Іван не буде знати. (Українське)

ВУЛИЦЯ, ДЕ РОЗТАШОВАНА ТВОЯ ШКОЛА. ЛІТОПИС ШКОЛИ

Прочитай коломийки про школу. Доповни тими, що знаєш ти чи твої рідні, або придумай кілька рядків про свою школу.

Приїжджайте до Бичкова, коли не бували,
Побачите, яку школу у нас збудували.

Школо наша, наша школо, ти найкраща в світі!
Коло тебе завжди діти, гейби бджоли в квіті.

Літопис –
послідовний
запис будь-
яких подій;
історія
чого-небудь

Відгадай загадки.

Чарівний незвичайний дім,
Приємно й затишно у нім.
Там дітям роздають щодня
На блюдці золотім знання.
Завжди стрічає радо вас,
Гостинно відчиняє клас,
Віконцями сія довкола
Святиня, храм, а просто...
(епожп)

В кожній школі він живе,
На уроки діток зве.
Поки вчаться – він мовчить,
А перерва – то кричить.
(жонівєџ)

В спеку, дощ і навіть сніг
На шкільний спішать поріг.
Вчителі їх вчать читати,
Віднімати, додавати.
(!ннл)

Намалюй школу, у якій ти навчаєшся, або приклей її фотографію.

Напиши повну назву школи і її адресу.

Подумай, чому вулиця (бульвар, майдан, провулок, проспект), на якій розташована твоя школа, має таку назву. Розпитай про це дорослих.

Чи добре ти знаєш вулицю, на якій побудована твоя школа? Якщо хочеш перевірити себе, дай відповіді на питання:

1. Скільки дерев росте перед фасадом школи?
2. Скільки на вулиці одноповерхових будинків?
3. Скільки твоїх однокласників живуть на цій вулиці?
4. У який колір пофарбовані сусідні зі школою споруди?
5. Ця вулиця з одностороннім чи двостороннім рухом транспорту?

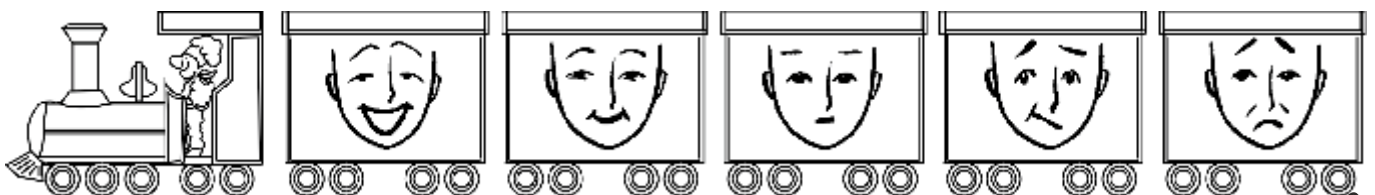

Послухай розповідь учителя про історію школи, у якій ти навчаєшся, і спробуй переказати її за планом:

1. Яку назву має школа? Яка її адреса?
2. Коли була побудована твоя школа?
3. Якщо відомо, то хто був її будівельником (архітектором, засновником тощо)?
4. Чи є в школі музей? Чому або кому він присвячений?
5. Чи працюють у школі гуртки або спортивні секції?
6. Чим прославилася школа? Чи є в ній цікаві традиції?
7. Які знамениті люди навчалися у твоєї школі?

Напиши, як би ти хотів/хотіла прославити свою школу, коли виростеш. Що ти хотів/хотіла би зробити для неї?

МУЗЕЙ

Експонат – предмет, що виставляється на виставці, в музеї

Експозиція – експонати, розміщені в музеї або на виставці в певному порядку

Вітрина – місце за вікном магазину, шафа чи ящик під склом для показу різних предметів, товарів

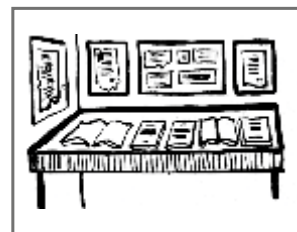

Музей – установа, що займається збиранням, вивченням, зберіганням й експонуванням предметів – пам'яток історії і культури. Слово «музей» (грецькою – «мусейон») у Давній Греції означало «храм муз». Греки називали музами богинь-покровительок істориків, поетів, співаків, танцюристів та інших представників творчих професій. Розрізняють декілька видів музеїв: історичні, етнографічні, літературні, природознавчі, художні тощо. В останні сторіччя в музеї перетворилися навіть цілі фортеці, палаци, храми, як, наприклад, Хотинська фортеця, а також деякі будинки і квартири, в яких народилися, жили і творили відомі люди – письменники, співаки, спортсмени, актори, вчені, наприклад Меморіальний музей Володимира Івасюка в Чернівцях, Ореста Руснака в Дубівцях чи Івана Миколайчука в Чорторії Кіцманського району. В Чернівецькій області налічується близько сотні музеїв, вони переважно краєзнавчого спрямування, але є серед них і такі унікальні, як Музей старовірів у Білій Криниці, Музей історії та культури євреїв Буковини в Чернівцях, Музей гончарства в Коболчині, Музей килимарства в Нагорянах, музей-аптека в Чернівцях тощо. Є музеї літературні, наприклад музеї письменників Ольги Кобилянської (в Димках Глибочицького району та Чернівцях) і Юрія Федьковича (в Путилі і Чернівцях); художньо-мистецькі, наприклад Чернівецький художній музей, Музей ужиткового мистецтва у Вижниці чи Музей художніх робіт у Підзахаричах Путильського району; природничі, наприклад Музей природи Карпат у Зеленові тощо. Ті, хто цікавиться архітектурою, можуть завітати до Хотинської фортеці чи в Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту. Держава піклується про поповнення колекцій музеїв та їхнє збереження, адже вони є хранителями історії й культури людства. Щорічно 18 травня в усьому світі відзначають Міжнародний день музеїв.

З'єднай правильно малюнки експозицій і назви видів музеїв. Як ти думаєш: навіщо потрібні музеї? Чому люди приходять у музей?

АРХІТЕКТУРНИЙ

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ

ІСТОРИЧНИЙ

ПРИРОДОЗНАВЧИЙ

ЛІТЕРАТУРНИЙ

ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИЙ

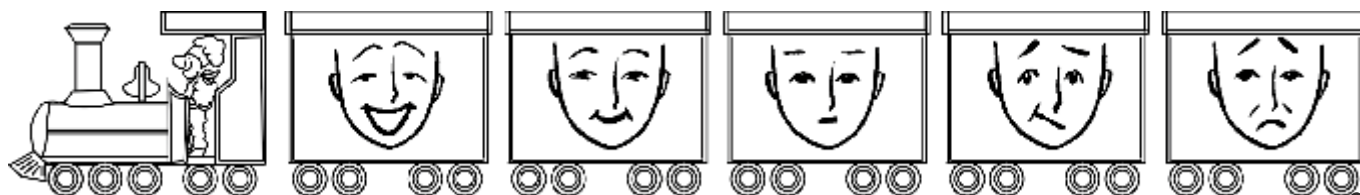

Які музеї є у твоєму населеному пункті? Напиши, у яких музеях Чернівецької області ти вже побував/побувала?

Давним-давно люди придумали правила поведінки в музеях, з якими ти, напевно, вже знайомий/знайома. Щоб переконатися, що ти добре їх знаєш, перевір себе за тестом, обираючи тільки один варіант відповіді.

1. Чи можна розмовляти в музеї і як?
  - а) голосно, б) як завжди, в) тихо, г) не можна говорити.
2. Як знайомитися з експонатами музею?
  - а) чіпати руками, б) не підходити до них, в) розглядати.
3. Як рухатися під час перебування в музеї?
  - а) тихо, неквапливо, б) шумно, підстрибуючи, в) штовхаючись, бігом.
4. Коли екскурсоводу ставлять питання?
  - а) наприкінці екскурсії, б) під час паузи, в) під час розповіді.

РЕМЕСЛА, ЯКІ БУЛИ РОЗВИНЕНІ НА БУКОВИНІ. ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО

Ремесло – робота з виготовлення яких-небудь виробів ручним способом, що вимагає спеціальних навиків; заняття, професія

Орнамент – узор, прикраса на якому-небудь предметі, речі

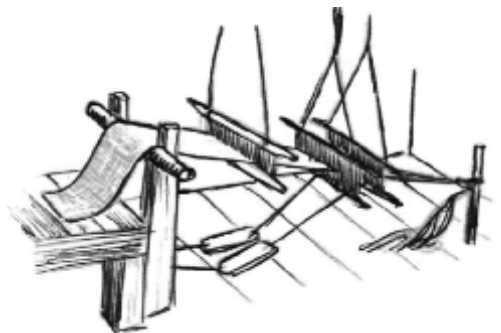

Кераміка – виріб із глини, що пройшов випалювання

За старих часів різноманітний крам виготовляли ремісники в майстернях, які були розташовані переважно в містах і селищах. Серед ремісників були люди різних національностей, у тому числі вірмени, євреї, поляки, німці, румуни, українці та ін. А ось все необхідне в селянському господарстві виготовлялося в селах. Цим займалися переважно молдовани, румуни і українці. Ткацтво було найпоширенішим з усіх домашніх промислів. У багатьох домівках господині ткали на примітивних ткацьких верстатах, які називалися «кросна». А виготовляли кросна у Банилові, Вікні, Берегометі, Ленківцях, Руському Онуті тощо. Жінки ткали полотно з пряжі, яку робили з конопель та льону. Нерідко за кросна сідали й чоловіки: Василь Чорний у Чагрі виготовляв вовняні скорці (великі килими) і палатарі (невеликі барвисті килимки на стіну). Своїми килимами прославилися Трифон Митрофанович з Топорівців, Кипріян Заверський з Неполоківців, Дмитро Воєвідко з Лашківки. А Костянтин Руснак із Дубівців ткав на кроснах окрайки (пояси з кольорової вовни), горбатки з кольорових ниток, рушники. Звичайно, славилися й жінки: гарні пояси ткала Ольга Калиновська з Топорівців, а родини Купчанків і Храпків із Берегомета стали відомими завдяки тканим поясам, горбаткам, тайстрам (великим торбам). Багато буковинок здобули визнання своїми вишивками: Тетяна Бондарчук із Мигового, Софія Катеринюк із Вижниці та ін. А Марія Неділько з Топорівців виготовляла гаптовані коміри й манжети.

У домашньому господарстві виготовляли не лише одяг, а й взуття, інші вироби зі шкіри: широкі пояси-череси, кептарі тощо. Сільських шевців було багато, вони шили чоботи і черевики переважно для селян. Так, на Новій Жучці Антон Островський з натуральної шкіри виробляв різноманітне взуття. А у Вашківцях, між іншим, робили солом'яні капелюхи. Розповсюдженим у краї було виготовлення дерев'яних виробів.

Скажімо, у Підзахаричах робили бочки, коновки, ложки, дерев'яні миски, а у Милієвому – ярма для биків. Дерев'яний посуд виробляли і в селі Ревна, а дерев'яні ворота, хвіртки, штахети для парканів виготовляли в Мамаївцях. Тут же, як і в Раранчі, робили гарні хрести з дерева. А дерев'яні замки для дверей, скрині і валізи виготовляв Петро Матієвич із Вижниці. З лози буковинці плели кошики – у Підзахаричах, Мамаївцях, деяких інших селах.

Далеко за межами краю славилися гуцульські майстри, які прикрашали дерев'яні вироби чудовою різьбою. Відомі миски, люльки, сопілки з Підзахаричів, народні меблі з Розтоків над Черемошем. На Буковині робили різні музичні інструменти, до прикладу, цимбали в Чагрі. У Чернівцях навіть був цех «Мистецтво» з випуску музичних інструментів. А у селах над Дністром добували камінь, з якого робили хрести, столи, кам'яні лавки, – цим займався, зокрема, Іван Калинюк у Хрещатику.

Розвинутим був у краї й гончарний промисел. У Садгорі керамічними виробами славився Дем'ян Рабинович (миски, горщики тощо), а в Чернівцях випускали кахлі для пічок і камінів. Всі промисли годі й перелічити.
(За І. Буркутом)

Напиши назви ремісничих спеціальностей, які ти знаєш. Вибери з них ті, які особливо були розвинені у твоєму регіоні.

Одним з найдавніших ремесел, якого навчилися прадавні люди, було виготовлення різних виробів із глини. Адже глину можна знайти скрізь, вона легко ліпиться – з неї можна зробити будь-який предмет, а після випалювання вона стає твердою, як камінь. Первісні люди ліпили горщики з глини, сушили їх на сонці, потім обкладали їх усередині й зовні солом'яною й обпалювали. З часом люди придумали, як робити з глини не лише кухонний посуд, а й будівельний матеріал – вогнетривку цеглу, черепицю, розписні плитки (кахлі), архітектурні прикраси, керамічні труби для перших водопроводів. З'явилися гончарний круг, спеціальні гончарні печі. Поступово гончарство з ремесла перетворилося на мистецтво виготовлення кераміки. Гончарне ремесло було настільки популярним серед українців, що інколи ним займалися цілі села. Наприклад, у селі Опішні, що на Полтавщині, створений Національний музей гончарства. Щорічно в Україні святкується неофіційний День гончаря.

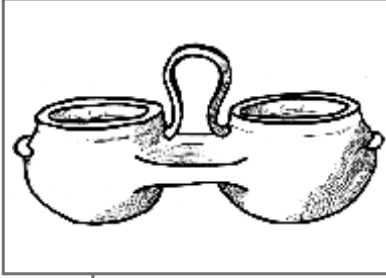

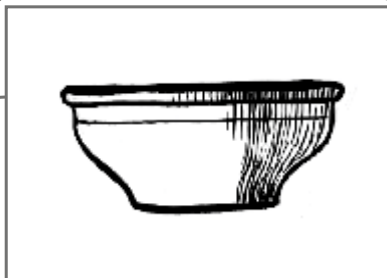
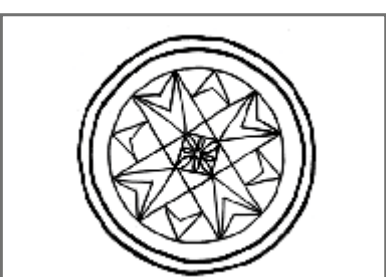
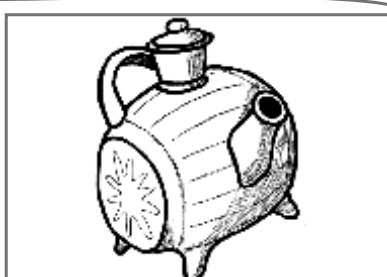
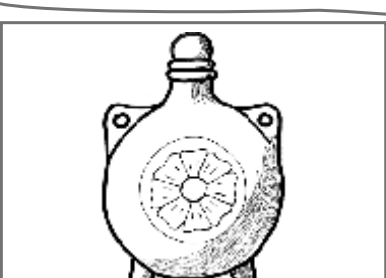

Серед видатних місць Сокирянського району називають село Коболчин, де з давніх-давен живуть майстри гончарної справи. Із покоління в покоління місцеві майстри передавали своє мистецтво, виготовляючи всілякий посуд для приготування, зберігання і споживання страв (горщики, глечики, миски, макітри, ринки, тикви, барильця, куманці, кухлі тощо), а також обрядовий посуд, архітектурно-будівельні вироби (димарі, кахлі, цеглу, черепицю). Тут відкрито Музей гончарної справи.

З'єднай малюнки з назвами різних українських керамічних виробів.

		
	БАКЛА́ГА	
	БАРИ́ЛО	
	ГЛЕК	
	ГО́РЩИК	
	ДВІЙНЯ́ТА	
	КУМАНЕ́ЦЬ	
	КУ́ХОЛЬ	
	МАКІ́ТРА	
	МІ́СКА	
	ПЛЕСКАНЕ́ЦЬ	
	ТАРИ́ЛЬ	
	ЗБА́Н	

Подумай і пронумеруй, у якому порядку проходить процес підготовки та виготовлення виробів із глини.

- Виготовлення виробу на гончарному крузі.
- Обпалювання виробу у печі.
- Висихання виробу на повітрі.
- Перемішування глини з різними домішками.
- Заготівля глини і її очистка.
- Розписування виробу.

Розкажи, чи є у тебе іграшки з глини, наприклад свистунець. Прочитай уривок вірша Марії Людкевич «Глиняний коник».

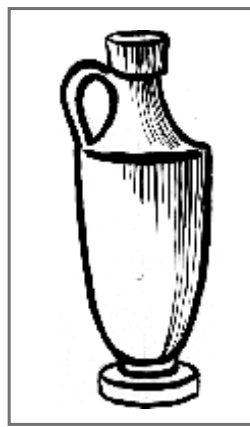
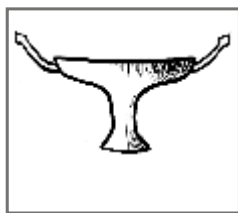
Я зліпила із глини коника.
Сам червоний, а грива чорна.
Любий конику, до криниченьки
Поведу я тебе ранесенько
І шовками сидельце вистелю,
Пастись виведу на отаву,
У Дністрі голубім скупаю.

Я зліпила тебе із глини.
Ось дихну – і затрусиш гривую.
Ми з тобою тоді полинем
У Карпати, під сині хмари,
Грім шукати, вогонь кресати.
Швидше, конику, любий конику,
Оживи і удар копитцями.

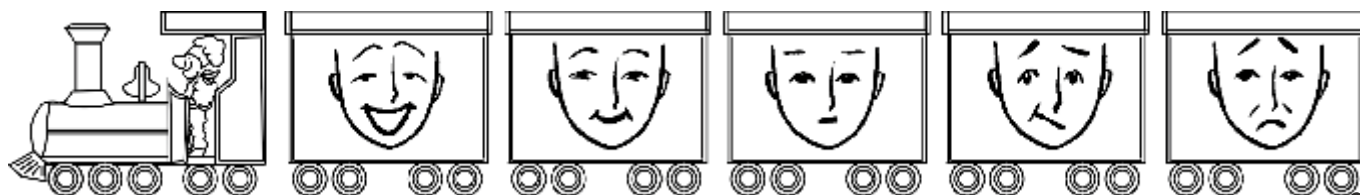

Прочитай, як давні греки називали деякі свої керамічні вироби. Постарайся правильно підписати під малюнками назву кожного зображеного предмета.

Гідрія – посудина для перенесення та зберігання води.
Кілік – чаша для пиття.
Канфар – посуд для пиття.
Лекіф – посуд для оливкової олії.
Піксіда – шкатулка для рум'ян та іншої косметики.

Постарайся вдома виліпити з пластиліну чи будь-якої іншої пластичної маси форму глиняного посуду, яка сподобалася тобі найбільше.

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ. ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Природа – це вода,
повітря, сонце, каміння,
рослини, тварини,
людина

Природні ресурси –
об'єкти живої
та неживої природи,
придатні для
використання людиною
(земля, клімат,
рослинний, тваринний
світ та ін.)

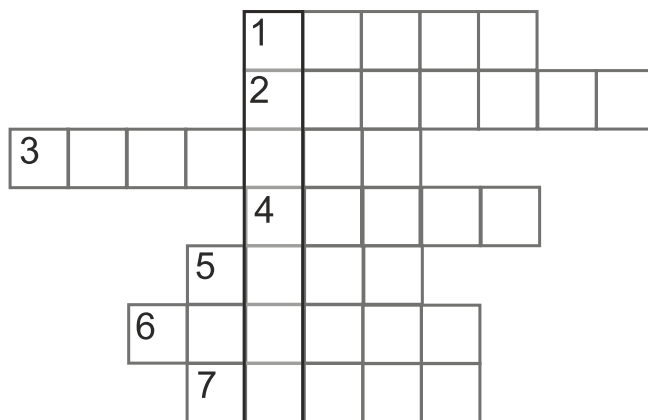

Ресурс – 1) запаси,
джерела чого-небудь;
2) засіб, до якого
вдаються за необхідності

Відгадай кросворд і прочитай
по вертикалі загадане слово.

1. Перелітні й зимуючі.
2. «Зелені друзі».
3. Свійські та хижі.
4. Тече з витoku до гирла.
5. Вгамовує спрагу.
6. Ти сам.
7. Чорне. Рідке. Горить.

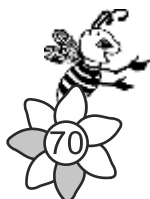

1. Птахи. 2. Рослини. 3. Тварини. 4. Річка. 5. Вода. 6. Людина. 7. Нафта.

Усе, що нас оточує, – це природа. У природі все взаємопов'язано й немає нічого зайвого. Їй потрібні хижакі, отруйні рослини, красиві птахи, дощ, чисте повітря та багато іншого. Людина нерозривно пов'язана з природою і є її частиною. Природа годує, напуває, одягає, зігріває, лікує, збагачує духовний світ людини. Вона дає матеріал для виготовлення багатьох необхідних речей, наприклад деревину, глину, метал та інше. Усе, що дає нам природа, можна назвати природними ресурсами. Природні ресурси не безмежні, причому деякі з них не можна відновити (наприклад, ґрунт, корисні копалини, окремі види корисних копалин), а деякі підлягають відновленню (рослинний і тваринний світ). Хоча інколи буває дуже важко виправити порушену людиною рівновагу в природі – повернути родючість ґрунтів, насадити ліси, відновити джерела прісної води, зупинити зміни клімату та інше.

Розкажи, які природні ресурси є у твоєму регіоні.

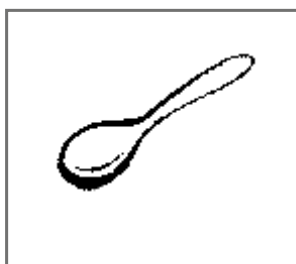
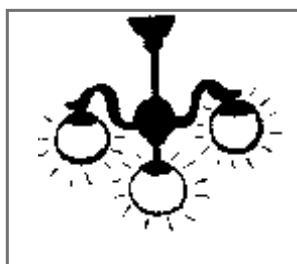
Прочитай вірш закарпатського поета Степана Жупанина «Геологи». Як ти гадаєш: люди яких професій шукають або видобувають корисні копалини?

Ми – геологи малі,
Ми – розвідники землі.
Йдемо у гори, в темні нетрі
За десятки кілометрів.
Де ростуть кущі та зілля,
Ми знайшли вапняк, вугілля.

Біля річки Заменчули
Запах нафти ми відчули.
Записали у блокноти
Про усі земні щедроти.
Знов у гори, знов у путь,
Де скарби Вітчизни ждуть!

Подумай і напиши, з чого, на твою думку, зроблені предмети на малюнках.

Корисні копалини так міцно увійшли в життя людини, що ми часом не замислюємося, звідки береться сіль, з чого зроблені ложка або ніж, керамічна чашка або чому в тебе у квартирі газ. Тобі навіть у голову не може прийти, що звичайний будинок – це музей корисних копалин. Адже для його будівництва використовуються вапняк, граніт, м'ямар, пісок і різні метали.

Усі ці корисні для людини речовини видобуваються із землі, з дна морів та океанів, де вони залягають у вигляді гірських порід, руд і мінералів. Тому їх назвали копалинами – адже їх необхідно викопати, перш ніж використовувати.

Людина використовує корисні копалини в різних формах: природних мінералів (коштовне каміння), рідких (нафта) або газоподібних речовин (природний газ), а також металів і сполук, які виробляються з порід і руд. Наприклад, вугілля, залізо, алюміній, мідь, свинець і багато інших.

Кожна корисна копалина має своє власне позначення, за яким її завжди можна знайти на карті.

(За О. Голубєвою)

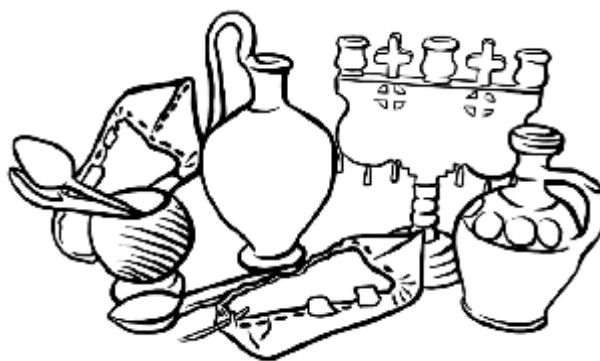

Порадьтеся з дорослими й з'єднайте назву корисної копалини, що добувається в Чернівецькій області, і те, для чого вона використовується.

ВАПНЯК	БУДІВНИЦТВО
ГЛИНА	ЇЖА, ЛІКУВАННЯ
МІНЕРАЛЬНА ВОДА	КЕРАМІЧНИЙ ПОСУД, КАХЛІ
ПІСОК	РЕМОНТ
СІЛЬ	СКЛО, ДОРОГИ

Жителі Чернівецьчини завжди намагалися пристосуватися до умов свого проживання й вміли раціонально використовувати природні ресурси. Так, жителі гірських сіл займалися переважно випасом худоби (кіз, корів, овець), виготовленням сиру, збирали ягоди та гриби, рубали ліс. Тому тут розвинулися ремесла, пов'язані з обробкою дерева, шкіри й вовни. Зі шкіри шили взуття, робили сідла, пояси, прикраси. З вовни виготовляли різні тканини, повсть, килими й ліжники. Мешканці рівнинних районів займалися переважно землеробством – сіяли пшеницю, ячмінь, жито, бобові, цукровий буряк, льон, хміль тощо. Люди придумали правила розумного землекористування: щоб одержувати високі врожаї, на землі, де росли баштанні культури, на другий рік вирощували цибулю, на третій – зернові, а потім ділянку на рік залишали відпочивати. І сьогодні розумні господарі, посадивши соняшник або кукурудзу, наступного року саджають на цьому місці квасолю або горох, щоб земля не виснажувалася. На Буковині й у наш час вирощують багато картоплі та іншої городини, збирають багаті врожаї ягід і фруктів. Тут розвиваються бджільництво, свинарство, птахівництво, рибальство і шовківництво.

Розкажи, як сьогодні у твоєму регіоні використовуються природні ресурси. Подумай, чому відрізнялися традиційні заняття жителів Карпатських гір і передгір'я. Що вирощують у твоєму районі?

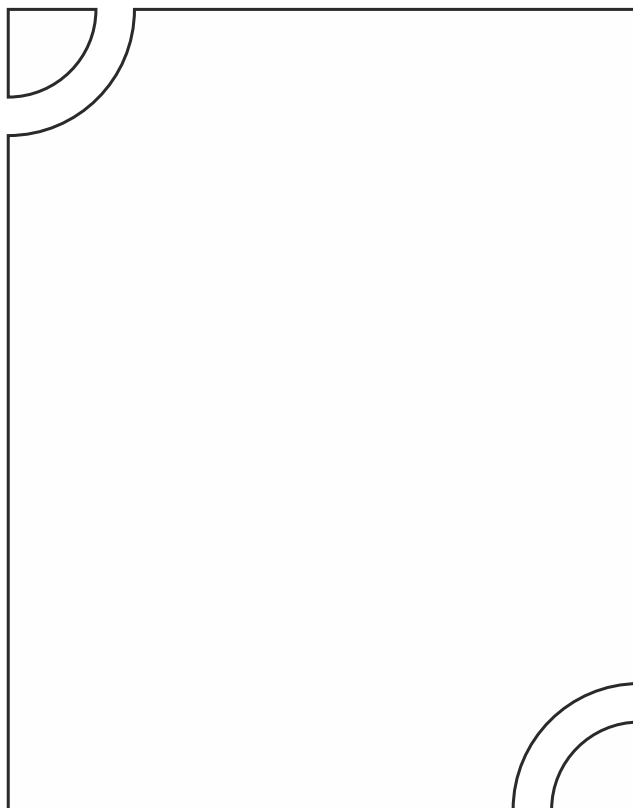
Відгадай загадки про овочі і фрукти, які ростуть на городах і в садах жителів Чернівецької області. Намалюй, які овочі і фрукти любила ти особисто.

В полі хороше мені
Зеленіти навесні.
Чим же я не молодець?
Маю диво-корінець,
Все про нього дбаю,
Цукор відкладаю. (жвръд)

У землі вона зростає
І брунатний колір має.
Її смажать і печуть,
Її варять і товчуть.
Овоч цей всі люблять дуже,
Як же він зоветься, друже?
(вгпюгд)

В нас деревина така у дворі,
Фрукт цей з дитинства
дають дітворі,
Корисне, доступне
та дуже смачне,
Багате залізом та поживне.
(ождгд)

Людина – невід'ємна частина природи, тобто вона сама є природним ресурсом і багатством нашого регіону. Саме її діяльність розвиває, зберігає або, навпаки, нищить і руйнує століттями створені природою багатства. Спробуй відповісти на запитання: які якості треба мати людині, щоб наступні покоління могли продовжувати користуватися природними ресурсами Чернівеччини? Вибери або впиши свій варіант відповіді.

БАЙДУЖІСТЬ

СМІЛИВІСТЬ

ДБАЙЛИВІСТЬ

УВАЖНІСТЬ

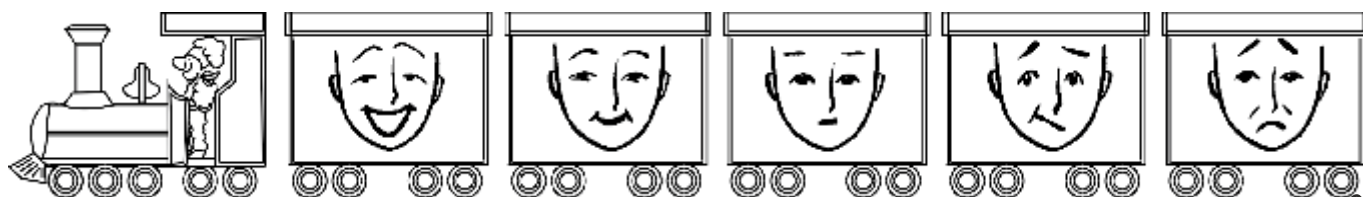
ЖАДІБНІСТЬ

ЧЕСНІСТЬ

ЖОРСТОКІСТЬ

ЧУЙНІСТЬ

ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

КАРПАТСЬКИЙ ЛІС – БАГАТОПОВЕРХОВИЙ БУДИНОК. ЛІС У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Прочитай вірш С. Смирнова «Прогулянка лісом» і розкажи, чи був/була ти сам/сама коли-небудь у лісі. Яке в тебе склалося враження про ліс? Що цікавого ти там побачив/побачила?

Дощ пройшовся над селом,
Дітки, не сумуйте.
Ми підем у ліс гуртом –
Кошки готуйте.
Звірі і комахи там,
Дерева є високі.
Заспівають птахи нам
І струмки-потоки.
Ось там зайчик-стрибунець
Насторожив вуха.
В хащі шаснув горобець –
Зайчик нишком слухав.
Нумо гляньте он туди –
Там руда лисичка.
Вже знайшла чиїсь сліди
В лісі біля річки.
Подивіться, їжачок
Назбирав грибочків.
Кожушок із голочок,
З голочок сорочка.

Скре-ке-ке, скре-ке-ке!
Хто гойдає віти?
Що там сталось? Що таке?
То сорока, діти!
Ох і диво на пеньку.
Це гриби – опеньки,
В темнім лісі, в холодку
Поросли густенько.
Он в дуплі сова сидить,
Часу не марнує.
Вдень вона тихенько спить,
А вночі полює.
Виліз на високий пеня
І наставив роги
Велетенський жук-олень
В лісі край дороги.
Що, втомилися, малі?
Треба повертатись.
Нас чекають у селі –
Буде що згадати!

Прочитай вірші закарпатських поетів про ліс. Підкресли у віршах назви рослин і тварин. Напиши, яких тварин та рослини карпатського лісу ти ще знаєш.

ПРОЛІСКОВИЙ ЛІС

В карпатський ліс веде
мене стежинка.
Старі дерева втомлено скриплять.
А там горить підсніжника сніжинка,
Блакитні очі проліска не сплять.
(П. Скунець)

КАРПАТСЬКИЙ КРАЙ

(уривок)

Тобі судилось народитися у краї,
Де дзвінко так співають водограї,
Шепочуть казку явір, бук,
смерічка,
Де з гір біжить стрімка бурхлива
річка.
Де так співають голосно трембіти,
Де ранком гори хмарами укріті,
Де ваблять зір зеленії розмаї.
В твоїм гірським карпатським краї.
(М. Грицан)

Рослини не люблять самоти. Вони рідко ростуть на віддалі одна від одної. Частіше вони збираються тисними компаніями, великими групами, або, як кажуть ботаніки, «співтовариствами». Ліс – це співтовариство,

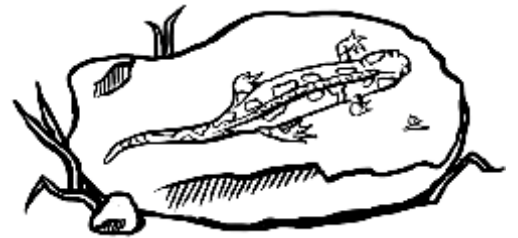

адже тут всі живуть разом, спільно. Життя всіх його мешканців тісно взаємопов'язане. Назва лісу залежить від того, які дерева там ростуть. Якщо більше хвойних – це хвойні ліси. У листяному лісі переважають листяні дере-

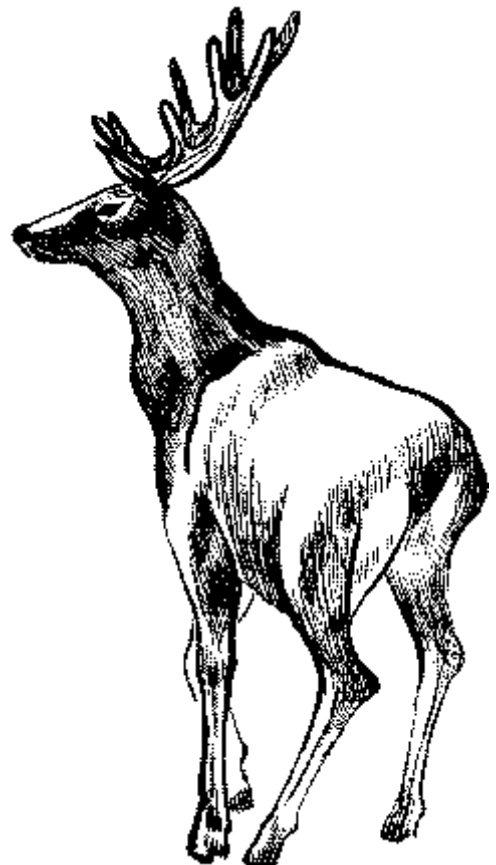
ва. Якщо дерева зростають упереміж – мішані ліси. У кожному природному співтоваристві – свій особливий світ його мешканців: рослин, тварин, інших живих організмів.

У лісі можна побачити дерева, чагарники, трав'янисті рослини різної висоти. Вони утворюють «поверхи», перетворюючи ліс на багатоповерхову будівлю. Верхній ярус-поверх займають дерева. У лісах Буковини це вудсія ельбська, кедр європейський, модрина польська, смерека, сосна звичайна, тис ягідний, ялиця та інші. Середній ярус займають невисокі дерева і чагарники – бузина, глід, ліщина, малина, ожина, рододендрон карпатський, терен, шипшина та інші. Плоди дерев і чагарників правлять їжею тваринам і птахам, які мешкають у цих ярусах. А листя, яке щороку обпадає, коли дерева та чагарники готуються до зими, поступово згниває та перетворюється на родючий перегній. Тому в лісах є багата трав'яниста рослинність, яка утворює найнижчий «поверх».

У першому ярусі нашого лісу можна побачити гриби, трав'янисті рослини. Найтипівіші лісові трави – конвалія, лілеї, суниця та інші. У лісі багато рослин, а значить, багато корму для тварин, птахів і комах.

Ліс – хороше укриття для звірів. У наших лісах живуть білка, борсук, бурий ведмідь, видра, вуж, вовк, дикий кіт, заєць, їжак, кабан, косуля, куниця, ласка, лисиця, олень, полоз, рись, саламандра та інші. У Карпатах серед безлічі птахів трапляються рідкісні види орлів – беркути.

Вкажи стрілкою, до якого «поверху» лісу належать ці рослини.

ДУБ

ГРИБ

ЛИПА

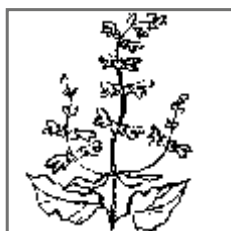
ВЕРХНІЙ

НИЖНІЙ

СЕРЕДНІЙ

ЛІЩИНА

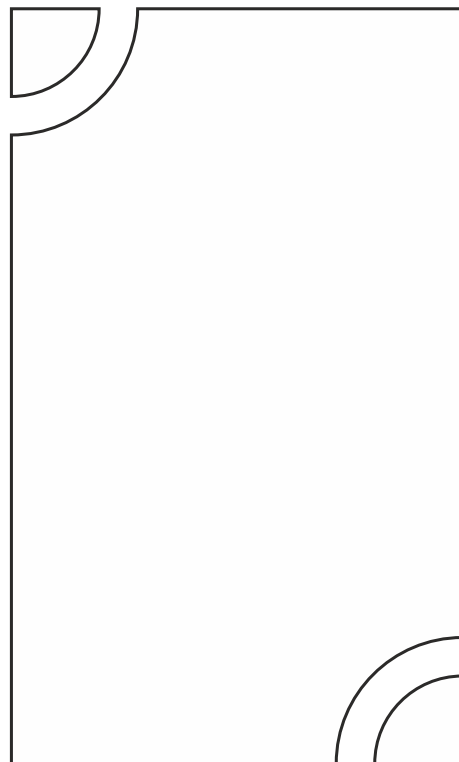
ШАВЛІЯ

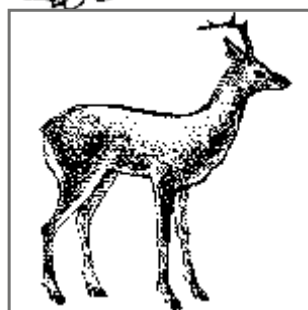
ТЕРЕН

Намалюй яку-небудь рослину або тварину, що водяться у нашому лісі.

Запиши назви тварин, які мешкають у лісі в Чернівецькій області.

Розкажи, як ти розумієш прислів'я:

Дерево водою живёт, дерево и воду бережёт. *Дерево водою живе, дерево й воду береже. (Російське)*

Зрубані дерева – розлетілись птахи. *(Татарське)*

Не берегти паростки – не бачити й лісу. *(Узбецьке)*

Зрубати дерево – п'ять хвилин, виростити – сто років. *(Українське)*

Умій полювати, умій і про дичину дбати. *(Українське)*

Чоловік сосну рубає, а по грибах тріска б'є. *(Українське)*

Подумай і наведи приклади нешанобливого ставлення людини до лісу.

Пограй у гру «можна – не можна»: якщо можна робити в лісі щось із переліченого, поряд із твердженням намалюй жовту квіточку чи зелений листочок, а коли не можна – червону квітку.

• брати в руки змію; • голосно включати музику або кричати; • допомагати дорослим висаджувати дерева; • залишати сміття; • збирати ягоди; • збирати лікарські рослини; • зрізати їстівні гриби; • зривати квіти; • кидати каміння в лісову криницю;	• кричати, голосно розмовляти; • ламати гілки дерев та кущів; • милуватися квітами; • підгодовувати тварин взимку; • пити чисту джерельну воду; • розпалювати багаття; • рубати молоді ялинки; • руйнувати гнізда птахів; • слухати спів птахів; • ставити пастки; • топтати мухомори.

Прочитай у лівому стовпчику, що ліс дає людині. Постарайся написати у правому стовпчику, що людина дає лісу.

Ліс дає людині:

- чисте повітря;
- лікарські рослини;
- їжу: гриби, горіхи, ягоди;
- деревину для будівництва, виробництва паперу, предметів побуту;
- місце відпочинку;
- красивий пейзаж;
- оберігає ґрунт від обвалів і утворення ярів;
- зберігає вологу.

Людина дає лісу:

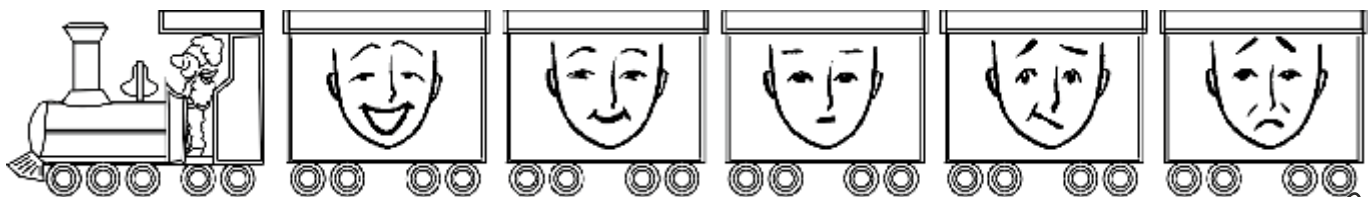

Подумай: навіщо людині потрібний ліс? Чи може людина обійтися без лісу? А ліс без людини? Як людина повинна піклуватися про ліс?

ЩО ДАЮТЬ РОСЛИНИ ЛЮДИНІ. «ЗЕЛЕНА АПТЕКА» В НАШОМУ РЕГІОНІ

Серед рослин лісу багато таких, які допомагають людині впоратися з хворобами. Такі рослини називаються лікарськими, тому що вони містять у собі цілющі речовини. Лікування різними рослинами відоме з давніх часів – ліс був першою аптекою, в яку наші предки прийшли за ліками. Серед перших книг, створених людьми, були «травники», у яких описувалися різні рецепти ліків з рослин. Людина, яка уміла лікувати травами, вважалася мудрою й навіть чаклункою, до неї ставилися з великою повагою.

У Карпатських горах у давні часи жили народні знахарі, яких називали мольфарами. Хоч свої знання мольфари передавали своїм дітям, однак не кожен міг оволодіти цим ремеслом, – ще треба було мати дар від природи. Мольфар не тільки знав силу лікарських трав, а й враховував вплив на здоров'я людини води, їжі, місяця, сонця, повітря, а також силу слова і людського спілкування. У наш час необов'язково шукати мольфара, якщо виникла якась проблема зі здоров'ям – можна звернутися до лікаря або до психолога. Вони теж можуть порадити лікування травами, мінеральною водою, цілющим гірським повітрям.

Напиши, які ти знаєш лікарські рослини. Згадай, коли ти хворів/хворіла, чим тебе лікувала мама.

Розкажи про одну з лікарських рослин, яку ти знаєш. Намалюй її.

Прочитай уривок із вірша Г. Бойка «Зелена аптека».

Аптека зелена, зелена аптека!

Від тебе й від мене вона

недалеко.

Зелена аптека лежить навкруги...

Зелені горби і зелені луки,

Зелені сади, і ліси, і поля –

Уся наша рідна квітуча земля!

Зелена аптека –

це трави і квіти,

Що в кошик збирають дорослі і діти.

Слід кожному знати:

крушина, фіалка,

Конвалія, м'ята, бузина, кам'яниці,

Вільха, деревій,

шипшина й суниці...

Зелена аптека, що бачиш навкруг, –

Це наш помічник і хороший

наш друг!

Відгадай загадки Катерини Перелісної, Марії Познанської й ти дізнаєшся про назви деяких лікарських рослин, що ростуть у Чернівецькій області.

Дуже прості в мене квіти,

Але ніжні, запашні,

Люблять бджоли їх і діти –

Колючки їм не страшні.

Восени ж, як скину листя,

Ягідками приберусь, –

Кожна гілка як в намисті...

Я _____ зовусь.

(юонипшип)

Зубів не має, а кусає.

(ввишюк)

Сидить Марушка в семи кожушках,

Хто її роздягає, той сльози проливає.

(вглриГ)

Живе вона в лісочку,

Має червону сорочку.

Хто йде, той поклониться.

(впинуС)

Стала на галявині в жовтім сарафані,

Підросте, всміхнеться,

для вітрів вбереться

В платтячко біленьке,

пишне та легеньке.

(кпубаба)

ЯК ЗБИРАТИ ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

- ☺ Збирай тільки ті рослини, які не є рідкісними, такими, що перебувають під особливою охороною держави.
- ☺ Перш ніж збирати рослини, поцікався, яка їхня частина (коріння, листя, стебла, квіти, плоди) має лікувальні властивості. Постарайся акуратно зірвати або зрізати тільки потрібну тобі частину, не виривай рослину з корінням.
- ☺ Збирай рослини подалі від дороги, у суху погоду. Стеж, щоб зібрані рослини були чистими.
- ☺ Не виривай всі рослини, які ти бачиш на галявині, відразу, інакше на майбутній рік тобі нічого буде тут збирати.
- ☺ Суши лікарські рослини в тіні, у добре провітрюваному приміщенні, розклавши їх на чистій тканині або білому папері. Періодично перевертай їх, щоб вони висихали рівномірно.
- ☺ Висушені рослини зберігай в окремих полотняних мішечках у темному, прохолодному та сухому місці.

Збери в кошик лікарські рослини, які ростуть у твоєму населеному пункті або його околицях. Якщо якихось рослин немає, домалюй їх або напиши назву. Розфарбуй знайомі тобі рослини.

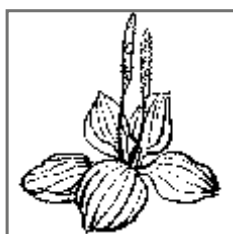
КРОПИВА

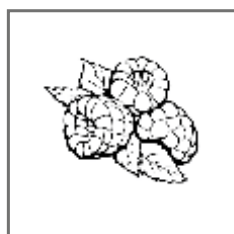
КОНВАЛІЯ

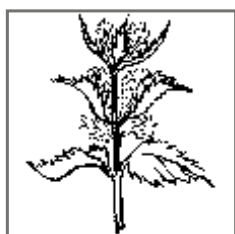
КУЛЬБАБА

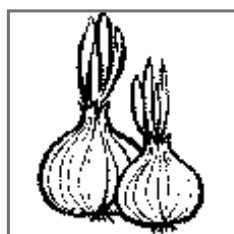
ПОДОРІЖНИК

МАЛІНА

М'ЯТА

ЦИБУЛЯ

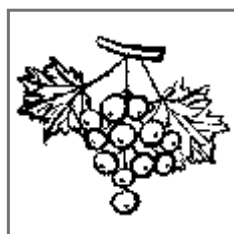
ПОЛІН

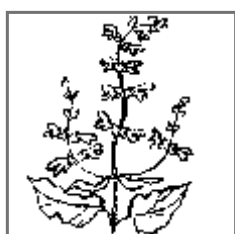
ЧАСНІК

ЧЕБРЕЦЬ

СМОРОДИНА

ШАВЛІЯ

ЗВІРОБІЙ

ЛІПА

ГЛІД

КАЛЕНДУЛА

Прочитай вірш Неоніли Гуменюк «Сила лікарських рослин».

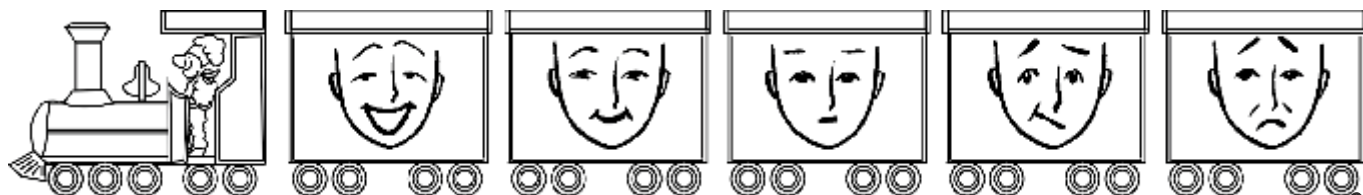
Запишалась бузина:
 – В світі я така одна,
 З мого запашного цвіту
 Чудодійні вийдуть ліки,
 Із ягід – смачне варення,
 Хто ж корисніший за мене?
 – Не хвались, – сказав їй глід, –
 Мої ягоди та цвіт
 І листочки теж корисні,
 Дуже помічні від серця. –
 Обізвалася шипшина:
 – Є й в мені цілюща сила. –
 Ну а жовтий звіробій
 Вихвалявся і собі:
 – Сто хвороб мене боїться.
 – Годі, годі, зупиніться,
 Перестаньте сперечатись, –
 Це стара калина-мати

Заспокоїла рослин. –
 Здавна всі ми як один:
 І жасмин, і дев'ясил
 Додають здоров'я й сил,
 Живокіст, беріз бруньки
 Зцілюють всіх залюбки.
 Материнка, валер'яна –
 Також ліки непогані.
 І медунка, й зелен-м'ята
 Теж уміють лікувати.
 Із ромашки та малини
 Відвари будуть теж смачними,
 Горобина, подорожник –
 Ліки з них зробити можна,
 Щоб прогнати всі недуги,
 Нам за це дякують дуже.
 Ми разом – велика сила,
 Звуть нас – лікарські рослини.

ЯК ТРЕБА ГОТУВАТИ ВІДВАРИ З ТРАВ

1. Необхідні для відвару частки рослини подрібнюють.
2. Потрібну кількість кладуть в емальований, скляний або керамічний посуд.
3. Заливають водою й накривають кришкою.
4. Ставлять посудину на киплячу водяну баню
5. Нагрівають, періодично помішуючи, протягом 15–20 хвилин.
6. Після цього посудину з відваром охолоджують при кімнатній температурі.
7. Відвар проціджують через сито й віджимають залишки рослин.

БУДУЄМО МІСТО МАЙБУТНЬОГО

Реконструкція –

- 1) серйозна переробка, перевлаштування чого-небудь;
- 2) відновлення чого-небудь, наприклад, будівлі, події за допомогою збережених креслень або описів

Колéга – товариш по навчанню чи роботі

Ескі́з – попередній, незакінчений малюнок, начерк

Ти вже знаєш, що споруди, які ми бачимо довкола, проектують архітектори. Уяви, що ти – архітектор, якому доручили разом з колегами (твоїми однокласниками/однокласницями, також архітекторами) придумати проект нового міста, у якому тобі хотілося б жити в майбутньому, коли ти виростеш. Подумай, у якій групі архітекторів тобі хотілося б працювати, й об'єднайся з учнями/ученицями, чії відповіді збігаються з твоїми.

- 1) Архітектори-містобудівники (створюють плани нових міст, селищ, реконструюють старі міські райони та ін.);
- 2) Архітектори об'ємних споруд (проектують житлові будинки, театри, школи, магазини, заводи, фабрики та ін.);
- 3) Ландшафтні архітектори (проектують сади й парки, міські сквери, бульвари, басейни, фонтани).

Продумай правильну послідовність дій архітектора, що проектує місто і його майбутні будівлі разом зі своїми колегами.

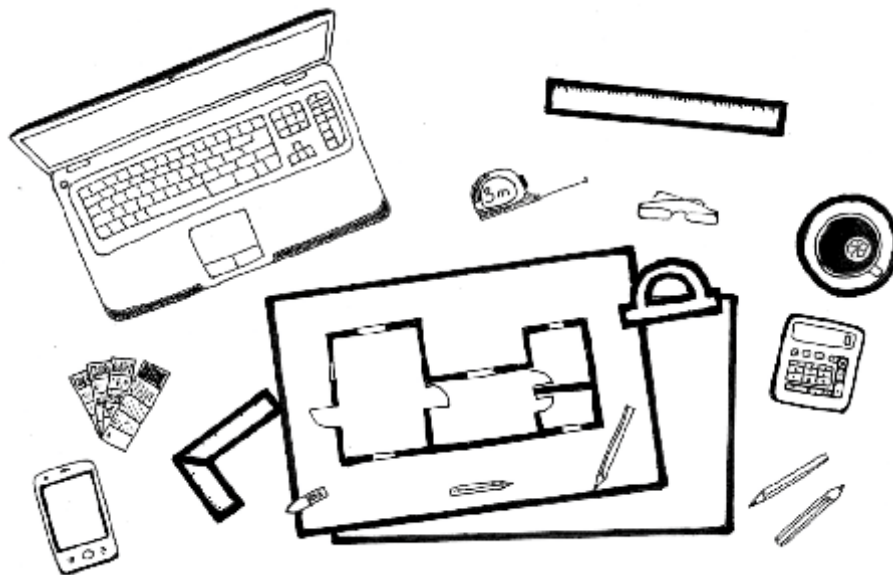
1. Зібрати команду фахівців-будівельників, які побудують те, що задумав архітектор.
2. Придумати ідею.
3. Погодити спільний план міста.
4. Зробити ескізи майбутніх споруд.
5. Зробити розрахунки кількості будівельних матеріалів, необхідних для побудування.
6. Зробити креслення з усіма розмірами.
7. Домовитися про взаємодію з архітекторами з інших груп.
8. Подати ідею і захистити її.

Напиши, які будівельні професії ти вже знаєш.

Розглянь малюнки, подумай та познач предмети, за допомогою яких архітектор-початківець створить ескіз споруди.

Зроби свій перший план міста майбутнього або ескіз споруди, яку ти хотів/хотіла би бачити в ньому.

Якщо щось у тебе поки що не виходить, не сумуй: головне – бути наполегливим/наполегливою, вчитися й не боятися невдачі, тоді згодом все піде на лад. Згадай, адже ще 2–3 роки тому ти не вмів/вміла робити багато того, що легко робиш зараз. Прочитай про це вірш Оксани Сенатович.

А щоб знав ти, а щоб знав ти,
І герої-космонавти
Теж маленькими були –
І ось так, як ти, росли!
Їхні мами теж, бувало,
Мали клопотів немало,
Бо не завжди у малят
Все виходило на лад:
Хтось у лівий черевик
Праву ногу пхати звик,
Хтось, бувало, навіть торт

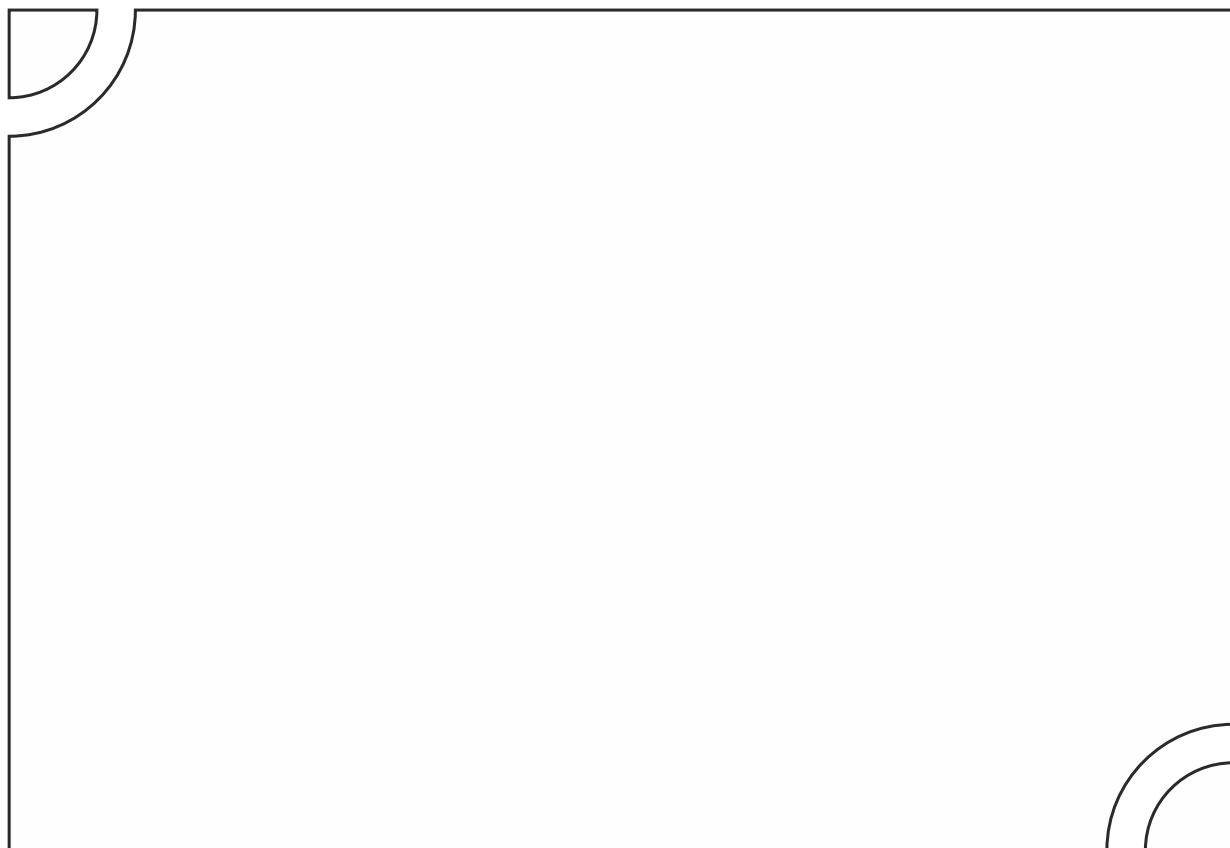
Ніс до вуха, а не в рот.
Хтось, майструючи ракету
У кімнаті на паркеті,
Молотком, бувало, бах,
Бах у пальчик, а не в цвях!..
А щоб знав ти, а щоб знав ти,
Всі герої-космонавти
Теж колись були такі –
Дуже вперті малюки...
Та сьогодні їхні мами
Не натішаться синами.

Коли багато людей працюють над однією спільною справою, інколи їм буває дуже важко домовитися між собою. Розкажи, як вам працювалося в групі. Як ви домовлялися про спільні дії? Що допомогло вам налагодити співпрацю?

Давайте прикрасимо наше майбутнє місто кольорами. Уяви, що ти та всі твої однокласники/однокласниці – прекрасні квіти, з яких потрібно скласти вінок. Подумай, якою квіткою хотів/хотіла би бути ти. Намалюй її.

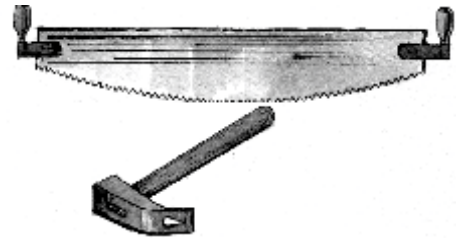

Прочитай вірш із вірменського фольклору в поетичному перекладі Л. Ганішевської. Розкажи, яка народна мудрість закладена в ньому.

ТЕСЛО І ПИЛКА

Не будь як тесло, бо воно кожен раз
До себе й до себе – забуло про нас!
А будь ти як пилка – до нас і до себе –
В житті про усіх турбуватися треба.

Подумай про свої досягнення за минулий рік. За що ти хотів/хотіла би вручити медаль собі? Яку відзнаку ти хотів/хотіла би вручити комусь з однокласників/однокласниць? На стор. 87 розміщені малюнки медалей. Виріж їх, розфарбуй і підпиши, кому призначена ця нагорода та за що.

Подумай, за що ти хотів/хотіла би подякувати своїм друзів чи подрузі.

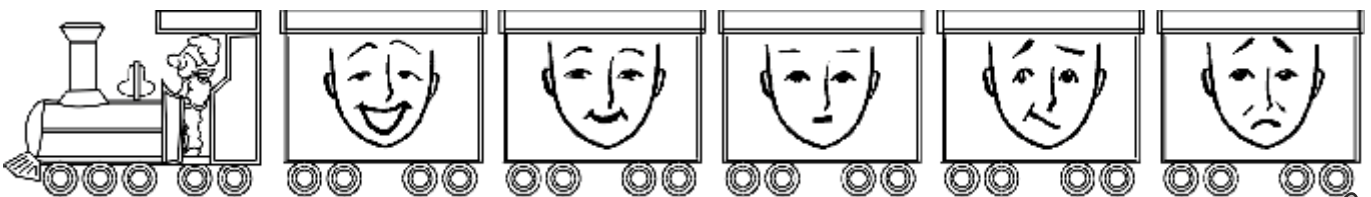

Розкажи, чого ти чекаєш від літа та канікул. Як ти їх проведеш?

Під час подорожей, які ми зробили за минулий навчальний рік, ти зміг/змогла багато чого дізнатися про місце, у якому живеш, відкрив/відкрила для себе дивовижний світ пам'ятників та архітектури Чернівеччини, познайомився/познайомилася з цікавими людьми. Мені було дуже приємно бути поряд з тобою! Я щиро радію тому, як ти виріс/виросла за цей рік і наскільки ти порозумнішав/порозумнішала. А головне – як ти поступово вчишся успішно спілкуватися з різними людьми, бути справжнім/справжньою другом/подругою і добрим/доброю сусідом/сусідкою. Не забувай моїх добрих порад тоді, коли ти підеш у гості до своїх друзів, сусідів або вирушиш у цікаву подорож. Я з нетерпінням чекатиму на зустріч із тобою і сподіваюся, що ти зможеш розповісти мені багато цікавого про те, як минули канікули, що нового ти дізнався/дізналася, з ким ще встиг/встигла познайомитись і потоваришувати.

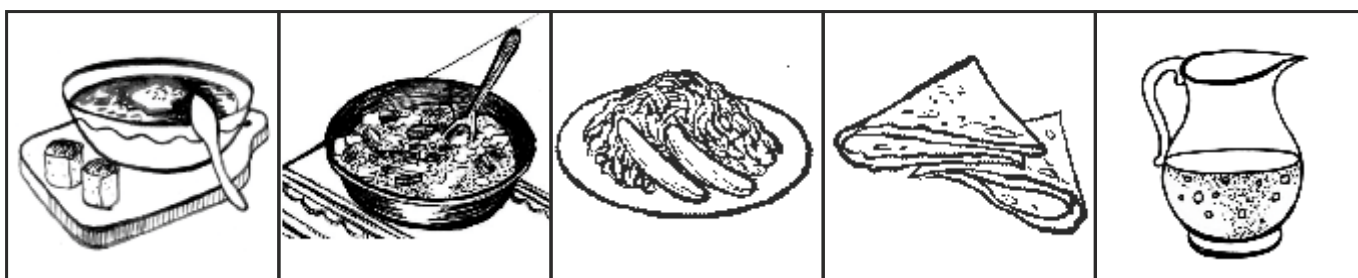
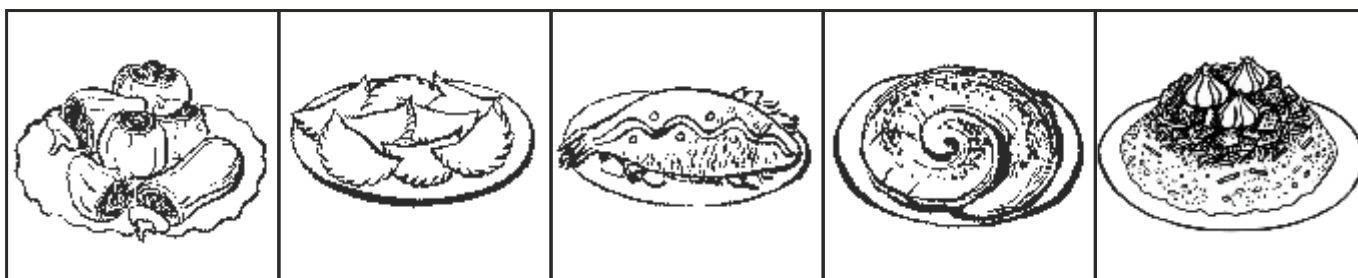
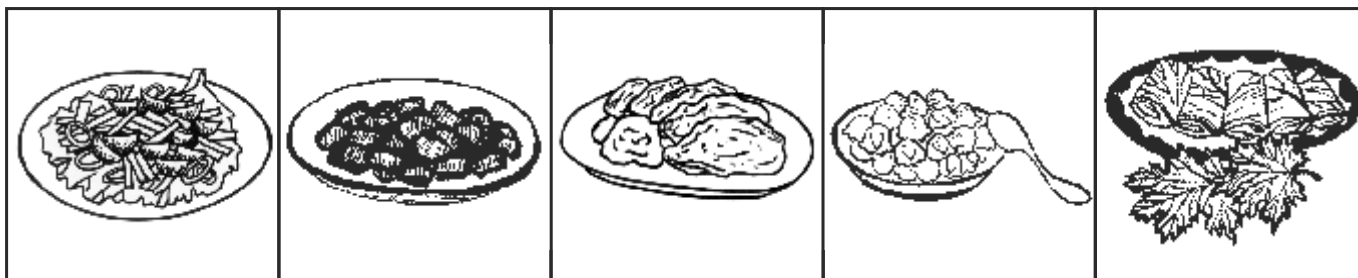

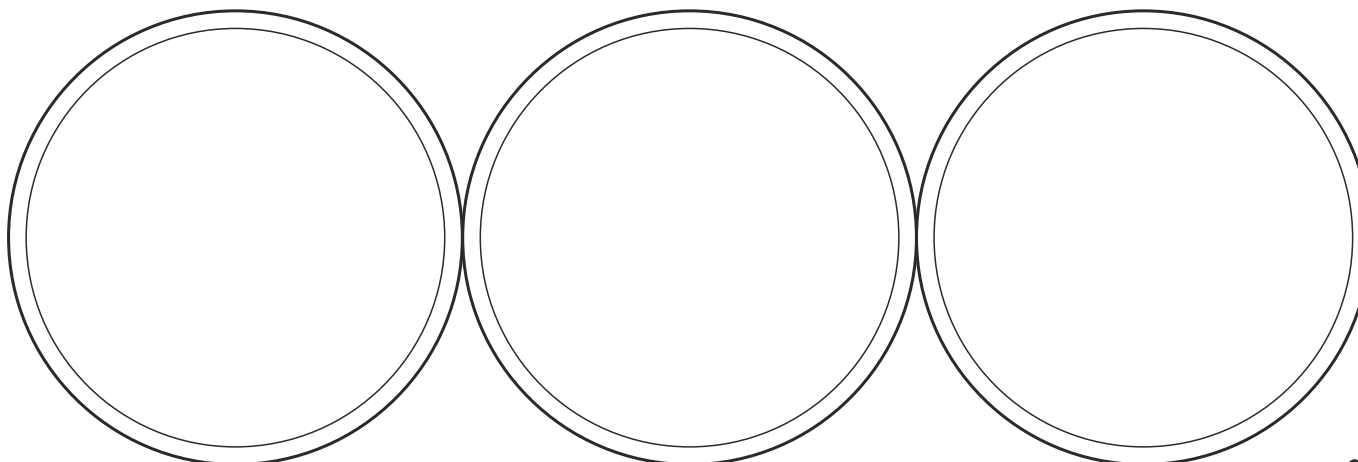

ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ 14 (наклей на сторінку 43).

ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ 26 (до сторінки 85).

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

М'ята польова

Обліпіха

Ожина

Подорожник великий

Полин

Ромашка аптекарська

Цикорій

Чебрець повзучий

Чистотіл

Чорниця

Шавлія

Шипшина

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

Валеріана

Глід

Деревій

Живокіст

Звірубій

Калина

Конвалія

Кропива

Кульбаба

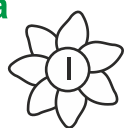
Лопух

Малина

Мати-й-мачуха

Навчальний посібник
Культура добросусідства: Місце, де ми живемо. Чернівецька область
Робочий зошит
2 клас
(українською мовою)

Автори-укладачі видання: М. А. Араджионі, В. В. Бейлишина, М. М. Одинак, І. К. Унгурян.
Художники: С. Землянкіна, І. Зіновкіна, П. Кучеренко, М. Михалюк, І. Наумова, В. Шиллер.
Редактори: М. А. Араджионі, Н. М. Овчарук.
Дизайн: М. Г. Козлова. Коректор: Н. М. Овчарук.

Підписано до друку 26.08.2016 р. Формат: 60x84^{1/8}. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 9,76. Наклад 1000 прим. Зам. №
Видавництво ТОВ «Контекст Україна».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4964 від 20.08.2015 р.
08200, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Паризької комуни, 3.
Надруковано в друкарні ФОП Ніколаєнко.
08292, Київська обл., м. Буча, вул. Склозаводська, 4.

Видання здійснене в 2016 р. у рамках виконання проекту «Розвиток міжкультурної освіти в Україні» Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток» (м. Київ) за фінансової підтримки Верховного комісару ОБСЄ у справах національних меншин.

